Mircea Eliade

Isabel și apele diavolului

roman

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC

Coperta : **Gabriel Bratu**

Ediție îngrijită de **Tudor Nedelcea**

Romanul reproduce textul ediției apărute în 1930 la Editura „Națională" S. Ciornei, respectînd normele ortografiei actuale.

ISBN 973-38-0028-7

MIRCEA ELIADE

ISABEL SI APELE DIAVOLULUI

SCRISUL ROMÂNESC
Craiova, 1990

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Ediția de față reproduce textul apărut antum la Editura „Națională" S. Ciornei din București. Conform uzanțelor editoriale, singurele schimbări fiind de natură ortografică.

S-au efectuat corecturi ortografice în următoarele cazuri:

— geamandan = geamantan

— jicni = jigni

— desrobi = dezrobi

— desgust = dezgust

— desbrăcat = dezbrăcat

— desvăluire = dezvăluire

— turbura = tulbura

— aceia = aceea

— Vocala *u* din finalul unor cuvinte, precum: vechiu, butoiu, tramvaiu, ceaiu, obiceiu, nedibaciu, unchiu a fost eliminată.

— Persoana I singular de la modul condițional-optativ s-a corectat, conform normelor ortografice actuale: aș face = aș face.

Au fost lăsate, cu bună intenție, unele particularități lingvistice specifice autorului: cetit, paserea, personagii, avantagiu, pasagiu, obicinuite, bohemă, lăcrămînd, nouri, porcelanuri, strein.

Tacit, au fost corectate unele greșeli de tipar.

Notele de la subsolul paginilor aparțin editorului.

Fratelui Mihail,
şi oarbei Lalu, cerşetoare
în Babu Street,
închin această carte.

Aprilie-August 1929, Bengal

I. TINEREȚE FĂRĂ BĂTRÎNEȚE

Nu știu cîți ani am. De copilăria mea nu-mi amintesc. Limba neamului meu am uitat-o. M-am născut într-o țară de miazănoapte. Știu orașul în care unii treceători se apropiau și îmi vorbeau. O fată cu nume străin, știu de ea, dar i-am uitat numele. Am uitat tot.

Orașul nu-mi place. E prea tăcut pentru tinerețea mea. Nu se aud decît glasurile celor ce munceau, și glasurile mă întristează. Munca e grea și e seacă!

De ce trebuie să rămînem într-o încăpere streină, săracă, într-un hotel pustiu? Încă șase ceasuri, numai șase.

Am văzut vaporul pe canal. E vast și e negru. E frumos — pentru că inima mi-a bătut îmbrățișîndu-l.

„Hotel de la Poste"... Stupid nume. M-am plimbat prin cameră. Ce să fac alt? Pologul patului insinuiază o nuanță nupțială. Fata din țara mea și-a găsit un soț...

Mă plictisesc. Nu mai mă amuză scrisul. De ce să scriu? Port-Saidul e un oraș inutil.

Eu sunt „doctor" — ea e „Fräulein Roth". Același drum? Avem noroc, intelectuali și tineri. India? India? De ce a rîs atît? Îmi spune că o cunoaște, vai, prea mult. Opt ani profesoară de istoria artelor la Universitatea din Calcuta. Vestea care mi-o aduce nu mă abate; vasul întîrzie o jumătate de zi, canalul nu e liber. Din nefericire,

nu e nimic de văzut aici, în Port-Said. Ea îl cunoaște : plaja e meschină, străzile sunt murdare fără a fi pitorești, oamenii sunt sărmani și proști, cartierul arab și cartierul prostituatelor — mediocre. Cine a cetit pe Roland Dorgeles nu trebuie să se mai oprească în Port-Said.

— Dar eu nu l-am cetit, Fräulein Roth, eu n-am cetit nimic. Și Port-Saidul îmi place. Miroase a lemn putred, a cărbuni uzi și a ulei rînced, singurul miros care mă mulțumește de cînd am părăsit Pireul. Plaja nu e curată, pentru că nu suntem în Danemarca, dar recunoaște că acel butoi spart e cel mai frumos butoi pe care l-ai putut vedea vreodată. Arabii nu sunt asemenea celor din pustiu, dar îi prefer pentru că toți ceilalți au fost cinematografiați. Iar prostituatele, îngăduie-mi Fräulein Roth să-ți spun că sunt minunate.

— Doctore !...

— Oh ! Fräulein Roth, vreau să-ți fac cea mai umilitoare mărturisire : sunt tînăr, tînăr, și d-ta, iartă-mă Fräulein Roth... Cîți ani ai ?... Enorm, enorm. Cum de mai poți trăi ? Nu am decît douăzeci și cinci. Călătoresc în lume pentru cea dintîi oară, și adevărata mea virginitate o pierd acum.

— Oh ! doctore !...

— Nu te speria. Vorbesc rar și vorbesc mult. Dar sunt inofensiv...

— Și mă certai ?

— De ce ai citit pe Roland Dorgeles ? Vrei să revezi Port-Saidul împreună cu mine ?

— Oh, e inutilă oboseala...

— De ce nu știi românește ? Ți-aș povesti o poveste frumoasă : Tinerețe fără de bătrînețe... Atît. Nu-ți traduc titlul. Lasă-mă să scriu în carnetul d-tale—ce carnet frumos !...— numai aceste cuvinte. Le poți căuta în dicționar. Dar ascultă ce mult spun : Ti-ne-re-țe...

— Ti-neu-re-dze... Doctore, ești sentimental.

Am colindat împreună.

I-am mărturisit că sunt un înviat din morţi, că diavolul meu m-a stăpînit ani, puternic şi rău.

— Diavolul a fost femeia?

— Nu, Fräulein Roth, nu. Diavolul, vietate cu aripi şi duh, duh cu răsuflare şi copite. Iar eu luptam, Fräulein, luptam ; chinuindu-mă, legănîndu-mă, consumîndu-mă.

— Şi l-ai înfrînt ?

— Nu. M-am deşteptat, aceasta a fost ; m-am deşteptat. Un om de bine m-a stropit cu apa vie a vieţii. Diavolul a plecat, a zburat. Deşteptîndu-mă, am ştiut că el *nu există*, că e închipuire sau concept.

— Şi acum ?

— Acum sunt tînăr, sunt viu, sunt eu, Fräulein. Lasă-mă să-ţi spun că sunt tînăr. E obositor, nu ? Dar bucuria e atît de mare pentru mine... Nu ştiu cum să-ţi spun. Dar închipuieşte-ţi că te-ai naşte *acum*, cu sufletul şi inteligenţa de acum. Ce ai simţi, simţind şi înţelegînd că te naşti ? Nu, nu, e stupidă comparaţia.

— Ştii altele ?

Ce întrebare stupidă...

Cine sunt eu ?

De ce am început un caiet nou lăsînd nesfîrşite caietele vechi ?

De ce am părăsit gîndurile cari mă făceau pe mine pînă acum ?...

Senzaţia nouă şi fericită a schimbării de personalitate ; ajung un doctor, sunt un doctor, nu mai sunt eu, cu nume şi pronume, ci un doctor. Restul se pierde. Diletantismul culturii mele capătă strungul ştiinţific. În braţele cuvîntului nou, creşte o făptură nouă.

Fräulein Roth nu e frumoasă. Cred că are ochii negri, deși e vieneză. Rîde mult, și știe multe, dar se ferește să destăinuie.

Cina în salonului hotelului pustiu mi s-ar fi părut insuportabilă fără ea. Dar a trebuit să mă supăr. De ce să exist numai prin cărțile ce le-am citit ?

— Vai, nu mă înțelegi, doctore !... Toți bărbații au o personalitate, pentru o femeie. Dar nu toți știu să mănînce raci sau ouă moi, nu toți știu să se îmbrace evitînd moda și grotescul, nu toți știu ce să citească și nu toți au curajul să gîndească un gînd pînă la capăt.

— Vai, Fräulein Roth, ce greșit gîndești... Astfel eu mă deosebesc de acel matelot prin faptul că nu-ți frîng acum mădularele, și de acel snob pentru că adun stampe și cetesc cărți în loc să-mi risipesc viața în pat și în bar ?...

— Nu, nu, de cel dintîi te deosebești pentru că nu mai ai un instinct primar ; de cel din urmă, pentru că ai cîștigat un instinct nou, inutil existenții, așadar perfect. Interesante sunt instinctele, nu formele de viață, împrumutate. De aceea, oricît de mult ai trăi printre mateloți, nu vei avea niciodată curajul să violentezi o femeie neeunoscută, și nici cruzimea s-o lovești.

— Oh ! Fräulein Roth...

Ea adăogă, jumătate zîmbind, jumătate visătoare :

— De altfel, o cruzime savuroasă e un aliment indispensabil unui anumit geniu feminin.

— Să ne oprim aici, Fräulein, pentru că altminteri am avea prea multe de spus asupra unor anumite femei, asupra păcatelor unor asemenea genii...

Ea zîmbi. Se întuneca. Portul era frumos pentru că era noapte. Noi doi așteptam să ne desprindem de țărm. Mie, faptul îmi apărea ca o scuturare de Prometeu. Ea se mulțumea să zîmbească, bucurîndu-se că va regăsi vila, biblioteca, doi prieteni, poate mulți prieteni.

Plecăm în aceeaşi barcă, urcăm aceeaşi scară îngustă ţinută de pîrghii. Agentul de bord ne cercetează paşapoartele şi biletele. Fräulein Roth se apropie, se uimeşte. Apoi, îmi strînge precipitat mîna, oarecum stînjenită că au văzut-o steamerii. Ea pleacă spre stînga, printr-un coridor alb cu lămpi mari. În urmă-i, aleargă hamalii cu geamantane grele.

Eu pornesc spre dreapta, cu un singur hamal. Cobor cîteva trepte, şi mă întîmpină tovarăşii de clasa treia...

Fräulein Roth are cabină rezervată, în clasa I.

Trec zile şi trec nopţi. Sunt tot atît de voios, de tînăr şi soarele mă arde pe punte. Fräulein Roth pluteşte în clasa I. De mine nu vrea să-şi reamintească. Firește nu se amuză de loc cu acei tineri cari fumează ţigări scumpe şi cercetează informaţiile sportive prin radio. Dar e atît de primejdios drumul pînă la mine...

Nu, toate gîndurile şi toate senzaţiile culese pe punte nu au loc în acest caiet. Am început caietul unei vieţi libere. Nu pot aduna în el notaţiile legate sau izvorîte din trecutul suflet.

Iarăşi mă neliniştesc, iarăşi mă întreb dacă am sau nu un suflet şi iarăşi mă înspăimîntă marginile lui. Sunt liber, şi aceasta mi-e de ajuns. Victoriile mele sunt ignorarea şi disprețul vechilor tipare cari îmi încătuşau viaţa, gîndul, tot, tot.

Ar trebui să limpezesc această întrebare : sunt nou, sunt un altul ? Sunt într-adevăr liberat de diavol şi de Inchiziţie ?

Dacă aş răspunde m-aş contrazice. Scurta mea viaţă am risipit-o în dezlegarea întrebărilor lăuntrice. N-am dezlegat nimic. M-am mulţumit să-mi durez armură şi — pentru că îmi rănea trupul şi-mi vărsa sîngele — o credeam crescută din sîngele şi din pieptul meu. Nu plîng,

nu regret nimic. Nu mă blestem. N-am fost orb — ci vrăjit. Am visat.

Dar acum mă bucur. La început, bucurie stridentă, sălbatecă, nesocotită. M-am intoxicat după ce am înghiţit nodul de lemn cătrănit, dar aceasta mi-a dovedit libertatea. La început, răsuflam, urlam. Acum bucuria mea e calmă. Mă trudesc s-o stimulez, disociind-o, totuşi, de instincte. Autentică libertate, iar nu izvorîtă din aburii sîngelui.

Aş repeta insuportabilele mele analize şi discuţii cazuistice dacă aş prelungi cercetarea întrebării.

Sunt, oarecum, sadic, îmi port lanţurile cu mine. O icoană, cîteva fotografii, un vechiu registru inchizitorial. Fiecare pagină mă durea, scriind-o. De ce făceam aceasta ? Ca să-mi dovedesc că nebunia şi visul sunt preferabile sănătăţii. Nu, sunt mai frumoase. Dar frumuseţea îmi usca sufletul. Ajunsesem steril şi străveziu.

Aş fi nemîngîiat să aflu că libertatea mea e o consecinţă a muncii şi scrîşnirilor din dinţi ale acestui crunt jurnal închizitorial.

Nu-l jignesc, nu-l rup. El călătoreşte cu un stăpîn nou. Aceasta e singura răzbunare vrednică de sîngele pierdut.

A mă îndrepta asupra femeiei cu dragoste sau cu ură — e prea puţin şi e plicticos. De cîteva zile urmăresc altă orientare, ascultînd un instinct orb şi blînd. Victoria e a celui care rămîne indiferent, nepăsător de bucurie sau durere, nepăsător de fruct. Drumul meu a fost întretăiat de drumul vienezei îngîmfate. Sunt liber sa uit — sau să mă apropii iarăşi. Ne vom întîlni, vom locui acelaşi oraş.

Ciudat ; o cerebrală păstrînd prejudecăţi stupide... Trebuie să recunosc că întîmplarea mă obsedează, încă. De altfel, ea se leagă de ceea ce iubesc mai mult : de libertatea mea. Am acţionat liber, spontan, sincer. I-am mărturisit taine, firesc, pentru că am vrut eu ; dar m-am legat de Fräulein Roth, m-am legat — şi ea mă ignoră.

Mărturisesc, nu sunt necăjit, dar faptele trebuie să se schimbe. Vreau eu. Acest refren mă obseda altădată. Bun sau rău — a avut roade, roade multe. Voința rămîne, instrument sigur și rece. Altfel orientată, se slujesc ținte diverse.

Dar ce vreau eu ? De ce nu recunosc că vreau să mă răzbun ? Stupid, pentru că nu vreau. Sunt indiferent, așa cum am fost întotdeauna. M-am reîntors la lecturile mele indochineze. Am adnotat pe punte un studiu plicticos asupra templelor din Bangkok. Am descifrat un fragment nou în lapidarele javaneze. Cît am de lucru, cîte am de văzut !...

Repet, repet aceasta pentru că vreau și doresc eu.

Astăzi am întîlnit-o. Fräulein Roth e mult mai frumoasă în costum de baie. Fuma, cu un roman cumpărat din Port-Said. Bazinul era plin de olandeze.

Eu mi-am descoperit trupul. De ce l-am ignorat pînă acum ? E înalt, cu oasele largi, cu carnea tare. Privindu-l, umilința profesoarei de istoria artelor nu m-a înfrînt, nu mi-a dogorît obrajii. Fräulein Roth, miss Roth, de cîte ori te-am sugrumat în acel ceas ?...

Era singură și m-am apropiat. Fräulein mi-a strîns stînjenită mîna, și a fugit. Scena a fost savurată de ceilalți. Cîteva clipe, vîrtej mi-a clătinat capul. Dar am observat că genunchiul tînărului ce zîmbea mai usturător, era schilod. Ceilalți aveau umeri subțiri, piept milog, pîntec roz. M-am zvîrlit în bazin și am înotat surprinzător de elastic, de liniar. Simțeam grumazul încordat pe pînza apei. M-am ridicat în fața grupului. Vînturîndu-mi brațele, i-ám stropit — și nu le-am cerut iertare, ci am rîs. O voluptate nouă : a umili și a fi bădăran. În acel minut, eram asemenea hamalilor adolescenți. Mă zvîrleam în apă, scuipam, răsăream în fața grupului și îi stropeam ca din nebăgare de seamă. Tinerii au hohotit, încercînd să disprețuiască, mirîndu-se de asemenea fapte. Dar eu mi-am mișcat rotula genunchiului, mi-am umflat pieptul,

mi-am lărgit umerii — descoperind un exercițiu și secîndu-le bucuria. Eram rău, eram crud, și aceasta mă desfăta. Cred că unul din tineri s-a plîns steamerului. Dar eu mi-am sfîrșit calm baia.

De atunci n-am mai venit.

Fräulein Roth cetea pe punte.

Vînt și zări. Nu am privit insula cu țărmuri de var și cremene — pentru că un evadat nu privește niciodată insulele.

Reculegere cu gramatica anamită. M-am hotărît să învăț anamita, tocmai pentru că nu voi avea mult de folosit cunoscînd-o.

Iau note din Sonia Karpeles, studiu minor și cu traducere după trei versuri budiste; sanscrită, păli, tibetană. Dar, oricît m-aș sili, nu mai pot lucra cu sîrg. Se apropie țărmul. De cînd plutesc ?...

II. UNUL PRINTRE ZECE

Cum se numește paserea cu pieptul vînăt ?

Doamna tace. Doamna nu știe.

Mă bucură sălbatec neștiința ei. Mă desfăt de multe seri povestindu-i legende din țara mea, din țările de la miază noapte, și chem pe terasa cu cactuși creere și suflete cari niciodată nu s-au abătut prin Nilgirs Hills.

Am ajuns aici chemat de mine însumi. Oatacamund... Dacă aș scrie pentru alții m-aș desfăta zugrăvind ceea ce nu simt nevoia să descriu pentru mine. Aș folosi o paletă vastă, cu văpsele crude și stranii. Aș caligrafia cerul. Și senzația albastrului lichid mi-ar înfierbînta pumnul. Cuvintele s-ar aștepta crispate, neputincioase să cuprindă senzația albastrului ce-mi dilată sufletul. Și aș caligrafia cu același condei al vedeniei : colinele... Munții răsturnați cu păduri dospite în flori, platformele de piatră albă, albul devastrînd vegetația — și soarele sus. Stupid. Mi-am obicinuit prea mult vocabularul și degetele cu acele bijuterii grotești și miniaturi de farmec evasiv ale Aslei, ca să pot prinde în ghiața senzațiilor gîndite spinările din Nilgirs Hills.

Am ajuns într-o seară și necunoscutul mi-a scris pe o pagină a carnetului adresa pensiunei : Pastor Tobie Stephens. Sora pastorului, fată bătrînă și mioapă, mi-a cerut exact suma pe care o puteam da. Am urcat scările terasei cu casca răsturnată de voluptatea serii și cu ochii sorbind cortegiul cinei. Prezentarea a fost anevoioasă. Cum aș fi putut păstra toate acele nume, de pensionari și de oaspeți, de verișoare și invitați ? Fata cu șal putea place, iar falsa umilință cu care am strîns mîna pastorului ascundea o neînțeleasă bucurie. De ce mă ispitea un păcat ? Ce

puteam zgudui eu, în patru săptămîni, din zidurile ghimpate ale unei căsătorii protestante ? Nu știu. Am fluierat luînd baia. Scoteam fericit apa cu carafa de tablă și mi-o zvîrleam agitat pe umeri. M-am înfășurat în cearceaf, cu drăcească îngîmfare mîngîindu-mi mușchii. Îi simțeam palpitînd lent și simțeam pătrunzînd sîngele proaspăt prin țăsuturi înviorate.

Am dormit cu stele privindu-mă. Închideam ochii, strîngeam pleoapele — și stelele rămîneau, aduse de vînt, alunecate de pe grumazii munților.

...De ce s-a căsătorit Leanor cu Pastor Tobie ? Acum nu mai e tînără, dar a fost. Pastorul s-a născut bătrîn. Nu rîde și nu se supără niciodată. E înalt, uscat, blond. Soția e palidă, veștedă. Îi privesc sora și ghicesc ce a fost cu doisprezece sau cincisprezece ani în urmă, cînd pastor Tobie și-a cumpărat o cască nouă și a venit să-i ceară mîna. Din cea dintîi seară, am fost fericit să gîndesc că Leanor ascunde o taină. Am aflat apoi că tinerețea i-a fost tot atît de ștearsă și zadarnică după cum decolorată și zadarnică i-a fost căsătoria. Dar eu doream atît de mult ca femeia să ascundă o taină, încît de acum știu că ea ascunde una, i-am insinuat-o, lăudîndu-i viciul.

S-a născut și își va sfîrși viața în Oalacamund. O singură dată a văzut marea, dar pastorul n-a lăsat-o pe plajă pentru că erau goliciuni, și nu i-a îngăduit să facă baie pentru că era vînt. La un Crăciun a fost în Mysore ; fratele se logodea cu o canadiană. Fratele a plecat, apoi. Familia s-a strîns în vila pastorului. Anii treceau și soțul se întuneca. De ce nu le binecuvînta Dumnezeu dragostea cu un fiu, cu o fiică ? Au sfîrșit prin a crește pe Isabel și a o socoti fructul dragostei.

Și oamenii erau fericiți.

Mint. Oamenii sunt fericiți și acum, și toate încercările de a-i turbura rămîn neputincioase. Ce am putut face de cînd am venit ? Am povestit, serile, despre minunile continentului, despre vîntul ce zbate mările, turnurile cetăților vechi, și pescarii golfurilor. Am mințit și m-am

minţit lăudîndu-le frumuseţea. Am insinuat aventura acolo unde nu era decît întîmplare. Şi le-am vorbit mult, mult, despre ţările ce nu le-am văzut niciodată.

Ochii s-au adăpat cu mirarea tristă a fecioarei.

...Cam se numeşte paserea cu pieptul vînăt ?

Doamna tace. Doamna nu ştie.

De ce nu minte, de ce nu născoceşte un nume, de ce nu împrumută un sunet ? De ce nu vrea să fie *liberă*, să-şi bată joc de vocabular şi de etimologie ?... Un singur cuvînt, izvorît dintr-un joc, şuierat dintr-un capriciu — şi aş fi surprins în marea moartă a sufletului ei vîrtejul desfrînnării. Nu e prea mult ; desfrînare, libertate, elan sălbatec şi vast — toate le-aş fi ghicit dintr-un singur cuvînt, creat.

Leanor e anemică şi domestică asemenea personagiilor din binecunoscutele romane anglo-saxone. A murit. N-a ucis-o nimeni, şi nici nu s-a născut moartă. A murit lent şi stupid, aşa cum mor florile ieftine. Eram dezamăgit ; nici un sclipăt, nici o nebunie, nici un mister în trupul ei conservat de o tinereţe atroce. Nu înţeleg de ce voiam eu *să fie* o taină. Nopţile îmi odihneam setea şi curiozitatea cu scenarii confecţionate sentimental ; Leanor a iubit, Leanor s-a hotărît cu greu să fie soţia lui Tobie Stephens, Leanor a scris un „Jurnal“ etc. Zîmbeam şi mă blestemam pentru asemenea jocuri stupide. Eu *voiam* să inoculez o turburare efectivă în sufletul femeii pastorului. Nu căutam motivele. Un capriciu, etc., etc., — dar în el mă recunoşteam, recunoşteam activînd viaţă liberă, de juisare şi de efort gratuit, de descătuşare de reguli.

...Dacă voi continua să scriu pagini la voia unui toc comod — n-am să mă înţeleg niciodată. Nu poftesc o viaţă inconştientă, instinctivă. Instinctele se dezlănţuie prin serii continue de explozii — dar eu trebuie să le cunosc şi să-mi cunosc situaţia. Altminteri, aş trece dintr-o armură în alta. De la cazuistică — la informă animalitate. Cea dintîi frumoasă şi absurdă — cealaltă se vesteşte comună, potabilă, ternă. Nu vreau să fiu comun. Aceasta e spaima sufletului şi a trupului meu. E strigătul pe care îl aud pe

orice drum aș apuca. Țesuturile mele de plebeau robust sunt gîtuite de metrul cifrat ; sîngele nu se învinețește în văzduhul celor zece mii. Libertatea mea e ascensiune : oriunde. Infernul e sus așa că știți. Raiul e și mai sus, dar el nu mă interesează. Orice cale aș bate, mușchii se zgîrcesc și oasele ajung pietre îndată ce simt valea. Nu sunt aristocrat, pentru că nu vreau să știu de strămoșii mei... Și nu sunt parvenit, pentru că nu doresc fructele trudei mele : nu vînez ca să mă hrănesc, ci ca să mă joc. Sunt eu însumi, în toate formele și gîndurile mele. Nu învăț regulile jocului. Cred că nu l-aș mai putea juca. Să-mi amintesc de ceilalți ani ? Iată : dacă am cunoscut psihologia unui viciu, nu l-am putut practica. De acum sunt înfometat de neprevăzut.

...Și vreau să descoper grăuntele scump în păpușa pastorului Tobie !...

...Ce strigăt sec... Trec zilele și cortina se lasă în fiecare seară cu aceleași cuvinte : Good night all !...

Acum începe povestea fecioarei Isabel.

Prietenii ei sunt încerți și amorfi. După lungă trudă i-am aflat visul : să găsească un soț care să joace tennis mai bine decît Willy Crammer. Marile evenimente ale existenții sale : și-a rupt piciorul pe terasa colegiului și a șchiopătat cîteva luni ; a vrut să se facă misionară, dar a renunțat pentru că trebuia să plece la Madura ; a sărutat-o James Davies. Am urît pe acest James Davies, dar m-am înseninat aflînd că ea nu l-a sărutat.

Surpriza dăruită de Isabel a fost mărturisirea celeilalte dorințe : să ajungă în Anglia. Anglia era continentul, țărmurile, cetățile, piețele cu turnuri întrevăzute în poveștile mele infame, sfîrșite pe terasă, la căderea nopții, odată cu a doua pipă a pastorului.

Am iubit-o, pentru că s-a contrazis. Și-a uitat soțul visat, frumos și șampion. Cît nu doream să culeg acest fruct din ramurile sterpe ale femeii lui Tobie...

Trebuie să plec. Zilele petrecute în parcuri mi-au dezvăluit un adevăr că parcurile n-au nici un farmec. Vegetația poate satisface pe un sentimental. Eu prefer colecțiile de stampe. Aceiași palmieri languroși, și aceeași iarbă, și aceiași mărăcini uriași. Și umbra arborilor mango, și parfumul lînced, și roșul tufelor — mă obosesc. Umbra e prea deasă, lumina e prea crudă — aidoma sufletului meu. E penibil să descoperi în afară proporțiile intime. Spasmul vegetal, goana animală — le găsesc în mine. În afară de mine, în obiecte — iubesc proporțiile juste, casele, șoselele sau echilibrurile rupte, grotești, sau stampele. Sunt nerăbdător de *Indian Museum*. Atîtea dibueli ale gustului meu de artist incorect își vor găsi calea în bronzurile cu pîntec obscur și cu zeci de brațe împietrite spre nori.

Și apoi, pensiunea pastorului Tobie mi-e nesuferită. Pastorul mă suspectează ; un doctor care colindă lumea după sculpturi și temple păgîne... Un necunoscut care vorbește prea mult cu soția lui. Un tînăr la care gîndește prea mult Isabel. Toți sunt nesuferit de înguști și de sentimentali. Leanor nu izbutește să mă emoționeze, ci reacționează ca un personagiu convalescent. Nimic nou, nimic viu. Prietenia mea îi e necesară ca un confident. Nu se plînge de nimic, dar enunță judecăți și definește situații cu o melancolie iritantă. A sfîrșit prin a-mi spune că aceasta îi e viața și singurul regret propriu-zis e că nu are un copil, pentru pastor.

Acum se sfîrșește povestea fecioarei Isabel.

În dulapul cu geamuri și cu perdele vișinii, alături de un album memorial, Isabel păstra ziua cînd James a îmbrățișat-o (James avea pantaloni scurți și ea pantofi fără ciorapi, ca doi adolescenți cari joacă încă „buy“ „buy“) și păstra păpușa dăruită de pastor în cea dintîi dimineață petrecută la spital, cu piciorul în ghips, și imaginea vagă, epurată, cu mii de conturi perfecte — începînd de la Saint George la prințul de Walles și la reclama pentru

„ovallind" — a logodnicului în costum de tennis, mai tîrziu soț conducînd-o în trăsură la sindrofia d-nei Wallace, și mai tîrziu, mult mai tîrziu, tată... De acum, dulapul Isabelei ajungea neîncăpător. Copiii se coborau dintre vedeniile pitite sub geamuri și se rostogoleau pe scoarța salonului. Într-o zi erau doi copii, în alta cinci. Isabel îi numea și îi iubea în fiecare săptămînă altfel.

Despre toate aceste taine adunate în dulapul cu geamuri știau numai două persoane. Și amîndouă aveau asemenea dulapuri.

Iată, însă, că într-o zi un străin se hotărăște să doarmă în însăși camera cu amintiri și cristale. Ca orice strein, și acesta era copleșit de însușiri. Dacă ar vrea el... Dacă acest doctor tînăr care vine din Anglia i-ar spune, în fața Leanorei : „vrei să fii cu mine Isabel ?"... — atunci ea l-ar învăța să joace tennis și, în schimb, el ar învăța-o franțuzește. Doctorul ar ajunge mai învățat decît pastorul, iar ea...

Drăcești bucurii rodeau ghicind față cu față, nădejdi după nădejdi, asemenea gînduri în tainele Isabelei... Nu le putea ascunde. Lăudînd o casă și sărutînd un copil — îmi vorbea cu mîinile, cu zîmbetul și cu teama de a nu o surprinde.

Dar toate acestea erau de o profundă, definitivă mediocritate. Descopeream aici, la capătul pămîntului, aceleași nostalgii conjugale, și reverii, și aventuri...

E dureros și amuzant, îmi spuneam, să nu întîlnesc nici o excepție, nici o excepție. Să nu pot ieși din cărți anglo-tip, cu pastori tip, cu soții ofilite.

Am înțeles că dacă pot activa în sufletul unor asemenea personagii, activez ca un reactiv propriilor lor structuri ; sunt adoptat și asimilat după nevoile organismului propriu. E uimitor să mă descopăr schimbat, comprimat și retușat ca să pot pătrunde în sufletul unei fete sau femei. Trebuie să mă supun legilor lor intime, să corespund tiparului crescut din viscle, filmele și romanele lor. Să fiu acum un soț perfect, acum un amant original, un prieten idilic sau un confesor. Să asist la descompunerea mea în bucățele cu deliciu masticate, alimentînd piepturile lor înguste, sîngele lor subțire, ritmul lor capricios și minor.

Am vrut să seduc pe Leanor. Sunt sincer : încercarea mea de a o turbura era numai pretextul. Nu tînjeam o posesiune. Trupul ei fad nu-mi vorbea. Preferam pe acel al slujnicei. Voiam numai să ştiu că îi sunt necesar şi stăpîn, că relaţia dintre noi doi e efectivă, că Leanor e *a mea*.

Am izbutit să ajung nevertebrat, jumătate prieten, jumătate confesor, dozat cu calităţi pe cari nu le bănuisem, ignorîndu-mi-se coeficienţii mei vitali, nepreţuind huma în care mi-am înfipt adînc rădăcinile fiinţei mele, nebănuindu-mi nebuniile, nebănuindu-mi zările.

Şi am izbutit să concretizez idealul limfatic şi universal al logodnicului-soţ-părinte în sufletul Isabelei. Am izbutit s-o turbur, dar am turburat-o cu ea însăşi, nu cu mine. Formele le avea, eu am fost numai conţinutul. Unde sunt *eu* în sufletul Isabelei ? Dacă aş lăsa-o să nădăjduiască — m-ar îndrăgi. Ce aş fi eu în dragostea Isabelei ?... Ar trece din mine numai ceea ce sufletul şi trupul Isabelei ar putea apuca. Iar sufletul şi trupul unei fecioare sunt micuţe, mărunte, neputincioase, mediocre — iremediabil mediocre.

Ah ! lumea aceasta care refuză să primească tiparele instinctelor mele !...

Întorsătura ultimă e comică, neaşteptată. Pastorul m-a vizitat aseară în camera mea şi mi-a cerut iertare dacă trebuie să-mi vorbească serios.

Ce am de gînd cu Isabel ? Fata a mărturisit surorei multe, multe. Dacă aş binevoi să-mi expun gîndul, poate s-or ajunge la o înţelegere. Dar, mai întîi, vreau ca Isabel să fie soţia mea ? Şi aş putea cîştiga destul pentru o familie ?... Şi multe alte întrebări serioase şi aşezate. Pastorul le numeşte creştine. Şi un adevărat creştin trebuie să răspundă...

— Noapte bună, Pastor Tobie...

Oatacamund... Plec minat de mine însumi.

III. ISABEL

Așadar, Isabel.

Dacă ar fi numai numele... Dar, pentru Dumnezeu, am înțeles din cea dintîi seară că e aidoma fecioarei Isabel din Oatacamund. E ea însăși. Numai trupul e schimbat și fața mai frumoasă. Are cincisprezece ani, două surori și un frate. Nu o cunosc decât pe ea ; și aceasta, pentru că o cheamă Isabel.

*

Plouă. Încerc zadarnic să citesc monografia lui Fergusson asupra excavațiilor și templelor din Mavalavaram. Nu pot gîndi — și atunci încerc să vorbesc. Dialogul nostru are tot farmecul unei fete care nu gîndește și al unui ins care încearcă să-și învioreze gîndirea.

*

Fruntea și ochii sunt neliniștit de mari. Are buzele adolescenței. Numai nările spun mai mult.

Farmecul contrastului, violent și surprinzător, între pieptănătura de școlăriță la colegiu catolic și tulburarea inconștientă, trupească, a nărilor.

Isabel e frumoasă cînd îmbracă vestmîntul de duminică.

* *

Scriu tot mai rar în caietul acesta pentru că altminteri ar ajunge manie. Ce să spun ? Pe Fräulein Roth n-am

întîlnit-o, iar la Universitate nu mă duc. Am căutat-o în sălile Muzeului. Nu mai vine.

Pietrele şi inscripţiile îmi iau tot timpul. Cred că mă interesează mult influienţele Indiei în Anam, Siam şi Cambodge. Munca mea e liniştită şi concentrată ca orice vrednică activitate ştiinţifică. Geniul ştiinţei e tocmai faptul că nu se interesează de obiectele ei. Altminteri, ar ajunge la îndemîna tuturor. Dificil şi important nu e să palpiţi în faţa datelor, ci să le priveşti ca pe o serie de fişe pe cari trebuie să le citeşti şi să semnezi de primire.

Dar plouă. Şi ploaia e nesuferită cînd eşti singur. De aceea am iscodit pe Isabel.

Se deşteaptă la şase dimineaţa ca să-şi scrie temele şi să se ducă la colegiu. Temele le scrie fără poftă, ca pe o datorie inevitabilă. Isabel nu iubeşte şcoala. Ar vrea să fie vînzătoare într-un magazin de mode. Cîteodată, mai ales după ce se întoarce de la cinematograf, ar vrea să fie dansatoare sau doamnă cu bani mulţi. Dar magazinul de mode e visul ei cotidian. Acolo ar putea afla toate noutăţile venite din Anglia iar, mai tîrziu, ar putea fuma, cum fac celelalte fete.

Timpul petrecut la şcoală, pînă aproape de patru după amiază, nu-i aparţine. Trebuie să se gîndească la o sumedenie de lucruri cari nu-i plac sau cari îi sunt tot atît de indiferente, ca şi logodnicul Adrianei. În tramvai, însă, la întoarcere — se desfată. Se gîndeşte la ceea ce îi place. Priveşte domni tineri şi băieţi cu pantaloni scurţi. Nu e timidă şi nu-şi pierde niciodată bunul simţ. Îi plac mai mulţi prieteni dar preferă pe Noel, pentru că e şampion de hockey şi e mai bogat decît ceilalţi. Mama a spus că soţul trebuie să aibă bani ; altminteri căsătoria e nefericită, iar divorţul nepermis de Father Lucas. Firește, mama are dreptate.

Acasă, cea dintîi bucurie e ceaiul. Pentru că vine tîrziu, îl ia singură, comod, în picioarele goale şi cu „The Staleaman“ în faţă. Din jurnal, citeşte pagina sportivă şi reclamele cari vestesc „sile“ — pentru că doamna Axon nu-şi îngăduie luxul copiilor decît cînd scad preţurile. Sfîrşitul ceaiul, se culcă sau se joacă cu pisica sau citeşte romane de Baroness Orckzi.

Totuși, viața nu e atît de mecanică. Adesea vin prietene și joacă tennis sau cîntă la pian. Pianul e dezacordat și foarte vechi, iar prietenele nu știu decît prea puține jazzs. Totuși, se amuză îndestul, supravegheate de bunică. Aproape de cină, vine Noel care își sfîrșește lucrul la vamă — sau Jummy, care se întoarce de-a dreptul de la școala de compluri, sau George, care e telegrafist, sau Willy, care nu are slujbă, dar care a fost pînă iarna trecută șeful mecanic la un garaj de lux. Toți aceștia sunt prieteni buni și unora din ei Axon le oferă whisky. Isabel se gîndește la toți, îi cîntărește în minte sub toate raporturile, îi compară și-i închipuie soți. Preferă, însă, pe Noel — mai ales cînd îl vede în hainele lui creme și-l aude vorbind de succesele sportive. Ca orice fată, Isabel practică sporturi și asistă la toate matchiurile cu intrarea liberă. Unele din ele sunt adevărate sărbători. Pregătirea durează un ceas, pentru că d-na Axon se pudrează cu multă grijă, iar surorile Isabelei își poartă părul pe umeri și coafura aceasta, deși simplă, necesită mult timp și deosebită atenție. La matchiuri, Isabel apare cu o pălărie cu panglici și o rochie transparentă care îi dă doi ani mai mult. Ca orice fată, strigă din stat și aplaudă cînd favoritul sau prietenul se distinge. La matchiuri întîlnește multe familii prietene și se întîmplă ca una din ele să le invite, chiar în acea zi, la ceai sau la cină. Isabel se bucură, atunci, de ceea ce se numește „good-time". Grupurile sunt foarte bine dispuse ; cîntă în cor ultimele romanțe, dansează și rîd zgomotos, mai ales dacă nu se află bunica.

Duminica nu e tot atît de plăcută ca sîmbăta. Pentru că duminica se deșteaptă la cinci și jumătate ca să se ducă, împreună cu toată familia, la catedră. E drept, duminica poartă rochia cea mai scumpă, chiar dacă nu iese din casă. Dar sîmbăta e cu adevărat liberă și noaptea, dacă sunt invitate, se duc la cinematograf. Invitația o face, de obicei, unul din pensionari. D-na Axon are întotdeauna cel puțin doi pensionari, colegi mai tineri de-ai d-lui Axon, mai toți funcționari din Sud, scriind zilnic familiei, economisind lefile — dar îngăduindu-și cîteodată să invite pe d-na Axon și pe Isabel la cinematograf, unde ajung în taxi și cumpără ciocolată.

Firește, nu la aceasta se rezumă existența bogată și colorată a Isabelei. Cîte amintiri nu se împreună cu faptele zilei, și cîte fapte noi nu aduc zilele... De cite ori n-au fost la Grădina Botanică în grup, și nu s-au oprit la Victoria Memorial ca să se plimbe cu barca pe lac, să se fotografieze braț-sub-braț cu Noel... Și picnicurile, iarna, pe malul fluviului, cu familia Pottar, care are un automobil enorm și patefon cu colecția bogată. Și zilele de Crăciun... Numai în vacanța de iunie nu se amuză prea bine, pentru că d-na Axon nu poate pleca cu patru copii în vilegiatură. Rămîn, astfel, în Calculta, așteptînd „mousoonul" ca pe un dar.

În mintea Isabelei stăpînesc două gînduri : vestmintele și soțul. Amîndouă îi vor realiza libertatea. Pentru Isabel, a fi liberă înseamnă a avea un soț și a purta rochiile scumpe cari o vor dezrobi de disprețul doamnelor de la danciung și cinematograf.

Visurile ei le cunosc, pentru că la un joc naiv și stupid am întrebat-o cum și-ar împărți o zi perfectă. Mi-a spus : s-ar deștepta dimineața, s-ar duce la fereastă și ar privi cerul. Apoi, ar face o raită cu calul în parcul cel mai apropiat. După aceea, s-ar îmbrăca luxos și și-ar vizita prietenele iar, dacă plouă, ar ceti romane. Seara ar cînta cu soțul la „Nanking" și s-ar duce în fiecare noapte la cinematograf.

Oh ! dar aceasta nu se va împlini niciodată, pentru că niciodată Isabel nu va găsi un soț atît de bogat...

Și ființa aceasta, totuși, viețuiește, și se bucură, și nădăjduiește. Existența ei se desfășura tot atît de plină chiar fără să mă fi cunoscut. Așa cum se desfășoară existențele miilor de oameni cari răsuflă în preajma mea, la o zi depărtare de mine sau la o sută de zile. Iată cine sunt eu ; cel care a crezut că poate tulbura viețile. Dar ca să le tulbur trebuie să mă apropii de ele, să le ating cu răsuflarea mea, să le scutur, să le desfac. Eu nu pot atinge viața celuilalt. Cine poate atinge și cunoaște viața celuilalt ? Poate alergăm toți după aceeași spargere a cercului de fier. Nu știu. Nu vreau să repet aici întrebă-

rile anilor trecuți. Dar Isabel mă neliniștește, se schimbă. Se schimbă așa cum vreau eu ? Nu știu ce vreau. Poate numai să mă bucur de puterile mele, să aflu că *sunt* — observîndu-mi sufletul copleșind celelalte suflete.

Mă întreb de cîteva zile : eu nu vreau să împrumut, să mă hrănesc cu nimic de la alții ?... Ce viață prodigioasă, viața fecioarei Isabel...

Și totuși se schimbă. Se îndreaptă spre mine. Mă cere — cu ambițiile sau nemulțumirile ei. Dar eu nu mai mă recunosc. Aceeași poveste. Isabel mi-a forfecat colțurile, mi-a pitit asperitățile — ca să pot pătrunde în sufletul ei. Mă ignoră. Toți mă ignoră. Fiecare mă crede ce vrea el. Dar eu ? Eu — unde sunt ? Eu, din mine, din nopțile mele, din zorii mei ? Dacă aș urla, dacă aș sîngera — ei rămîn surzi și orbi. Fiecare își continuă drumul, însemnat în creierul și menirea lui. Sunt singur, între o mie de prieteni. Am crezut că dragostea te trece în celalt. Dar, te trece acolo unde vrea el, unde vrea ea, în închipuirea lui, în nălucirile ei.

De ce am judecat eu viața Isabelei fără să o înțeleg ?

Și, totuși, am fost îndreptățit s-o judec, pentru că am înțeles viața Isabelei. Oricine e Isabel. Oricine e, în același timp și alături de geniu — o larvă.

Cred că am cetit undeva că larvele obțin adulți diverși, după temperatura la care sunt crescute. Iată ce vreau eu : să modific metamorfoza, să obțin aripi cu nuanțe rari, neobicinuite.

Fiecare vrea să supravețuiască în urmași. Instinctul meu e abătut, e purificat. Vreau să supraviețuiesc în creaturile dublului meu. Știu că nu voi putea scrie niciodată, după cum niciodată n-am putut sculpta acel vis al adolescenței mele, acea „nedumerire după victorie" stinsă în lutul și varul neputinței mele. Nu voi putea scrie nici asupra artei asiatice. Cărțile mele vor fi cele trei alături de cele zece mii. Dar eu vreau ca rezultatele experiențelor mele să modifice viețile celorlalți. Vreau să am fii, aceasta e. Și oricine poate fi fiul meu, pentru că nimeni nu poate fi el însuși.

Cît timp a trecut, de cînd gîndeam altfel ?

Nu înțeleg prin ce împrejurări m-am abătut de la linia acestui caiet. Nu înțeleg recitindu-le, divagațiile asupra Isabelei. Ea rămîne, cu o superbă încăpățînare, aceeași școlăriță, Isabel Axon, cu aceleași gînduri în jurul magazinului de mode și a lui Noel. Noel e prietenul și idila. Alături, se insinuiază — oh ! ghicesc limpede aceasta — făptura neînțeleasă a doctorului. Isabel știe de unde vine — dar nu înțelege de ce a venit. În anumite seri, doctorul o privește atent, iar frazele lui, deși incorecte, au dedesubturi cari îi îmbogățesc visele. Alătdată, doctorul e posomorît și miniat, privind-o ca pe o insectă ce se refuză descrierii din manual.

Suntem prieteni buni, dar eu nu am destul timp pentru prietenia Isabelei. Am descifrat frumusețea statuetelor anamite, dela Muzeu. Pînă mai ieri, le priveam cu ochiul cercetătorului lucind. De acum, firește, mă voi depărta tot mai mult de adevăr în ceea ce privește busturile de lemn și pietrele cioplite din Anam. De acum, dragostea mea le descoperă linii savuroase, revelatorii. Dacă adevărul nu se află prin dragoste, oriunde s-ar afla el, — nu mă interesează.

Nu știu de ce am scris aceasta, eu, veșnic sterp și neîndrăgostit. Dar, iarăși, dacă aș înțelege tot ce scriu — de ce aș mai scrie ?

...Isabel vine adeseori în încăperea mea cu cărți și ștampe. La început privea în treacăt fotografiile, cu acea naivă curiozitate și vastă stupiditate feminină. Nu mă puteam stăpîni să nu zîmbesc observîndu-i neînțelegerea iar, mai apoi, indiferența. Aproape o îndrăgisem în acea zi cînd a răsfoit în cîteva minute albumul cu reproducerile în culori ale lui Kezan. Peștii cu ochii mari și crinii nu o înduioșau.

Umbra albastră a munților nu o ispitea să viseze. Isabel prefera pictura unei reclame de ceai, după cum prefera blonda buclată a cutiilor cu biscuiți „Riva“ chipului fără seamăn al „Fetii intristate“ de Busho Hara.

Familia Axon e seducătoare. D-na Axon nu citește decît romanele aprobate de Father Lucas. Marea ei bucu-

rie e să certe pe servitori în hindustani și să-i amendeze cu o rupie de cîte ori n-au dus la timp breakfastul d-lui Axon. D-l Axon e singura excepție, singurul sălbatec al familiei. De la cincisprezece ani a părăsit căminul pentru granița Afganistanului. La douăzeci de ani era șeful unui bungallow la Gamfok, dar a trebuit să demisioneze pentru că vîna ziua întreagă și lăsa bungallowul pe buna credință bucătarului sikkimez. De atunci, a colindat peste tot, cu compania de telefon și telegraf. A aparținut cîtva timp postului permanent de la Lhassa — și apoi s-a stabilit la Simla. Toți spuneau că e iremediabil vagabond, că e incapabil să alcătuiască o familie, că e egoist și vînător incorigibil. În anul următor, s-a logodit cu Anna Murden.

Sîngele d-nei Axon a biruit. Copiii sunt liniștiți și cuminți ca tinerețea evlavioasă a Annei Murden. Poate că Verna, care nu are decît doisprezece ani, se apropie de svăpăiatul ritm al tatălui. Pubertatea ei se dezlănțuie precipitat și nervos în clima Bengalului. Hoinărește cu haimanalele cartierului, vorbește hindustani și urdu mai corect decît cei mari și ciupește brațele dommilor cu o vădită ostilitate. Aceasta e Verna, pe care n-am avut încă timp s-o observ, pentru că ziua întreagă și-o petrece la școală sau pe stradă.

Cealaltă, Lilian, e gemena Isabelei. E frumoasă și tăcută. Nu înțelege, nu vorbește, nu are nici un dar și nici o neliniște. E bigotă, fără a fi religioasă. Se ruga, pentru că așa a spus Father Lucas. O singură dată am văzut-o vorbind și protestînd, cu timiditate — cînd am desemnat o cruce. Aceasta era lucru diavolesc. Am tăcut amîndoi, stînjeniți ca de prezența unui strein ursuz. Dacă ar fi fost Isus... Dar, era numai catechismul lui Falbert Lucas.

Isabel se mîndrește cu prietenia mea, pentru că ea e o școlăriță, iar eu sunt un doctor. De cînd am luat obiceiul să vorbesc cu ea în fiecare seară, după cină — gesturile îi sunt mai cumpănite și cu evidente eforturi de a părea mature. Bunul simț o ajută. Nu întreabă și nu vorbește decît atunci cînd trebuie. Puțin cîte puțin, familiaritatea a ajuns capriciu, la Isabel. Știind că nu mai pot da înapoi, încearcă și izbutește un flirt ciudat,

în care adesea vorbește despre Noel, și insinuiază seriozitatea sentimentelor cari îi leagă. Firește, eu rămîn cu același zîmbet, și liniștea mea o nedumirește.

De multe ori îi vorbesc minunile Europei, și o invit să se ducă să le vadă. Un sfat perfid și o privire inocentă. Dar aceasta o leagă de mine mai mult decît o mărturisire. Noel, și nici unul altul, n-ar putea vreodată ajunge în Europa. E atît de departe, continentul cu țărmuri reci...

* * *

Îi cunosc toate prietenele. Catherine Irving vine din Anglia, fiică de pastor. Dar pastorul a murit, mama e recăsătorită și Catherine, cu cele două surori, e dansatoare. Castitatea dansatoarelor nu e pusă la îndoială aici.

De curînd, domnișoarele Irving — Catherine, Anna și Loveday — s-au mutat în aceeași casă cu familia Axon. Sunt vecinele mele, dar sunt acasă cînd nu sunt eu. Dansează la „Bristol Theatre" și adună bani ca să se întoarcă la unchiul din Edinburg.

Nu cred ca Isabel să le iubească, cu toate că pe Catherine o cheamă „my cat". Fetele au șaluri scumpe și rochii de bal. Isabel nu iubește eleganța celorlalte.

* * *

Mă întreb : de ce nu însemn eu faptele Isabelei cu vorbele Isabelei ? Poate, pentru că vorbește prea mult. Iar în fața acestui caiet, nu mi le amintesc. Astăzi am fost chiar uimit că, după o dimineață petrecută împreună, sunt incapabil să scriu aici ce a vorbit. Gîndurile — cu ajutorul gîndurilor mele — le cunosc. Înțeleg ce spune Isabel, dar nu știu cum le spune. Probabil, se folosește de exclamații ; iar povestirile ei sunt prea frumoase ca să mi le amintesc ; sau sunt atît de personale, încît scrisul meu nedibaci nu izbutește să le păstreze.

Astăzi Isabel mi-a povestit copilăria ei la Simla. Și-a început școala la călugărițe. A avut o prietenă care acum se află în Scotland. Prietena era întotdeauna bolnavă, era palidă.

Încerc iarăși să surprind o formă precisă, un trup cu o anumită lumină și un suflet cu anumite margini. Și să fie aceasta Isabel. Iar alături de ea, prietena bolnavă. Nu izbutesc s-o văd. Unde e Isabel, sub brazii aleilor din Simla ? Oricine poate fi școlărița cu prietenă bolnavei. Și încă n-am spus tot ; prietena e însăși Isabel, mai palidă, mai tăcută ; o Isabel bolnavă.

Tot ce atinge ea, ajunge Isabel. Tot ce gîndește Isabel, ajung gîndurile tuturor. O neînțeleasă vrajă e copilăria ei ; amintirile se desprind din lumină și rămîn aburii, informe asemenea unor amintiri filtrate în suflet strein.

Caut, caut să înțeleg : de ce nu vorbește Isabel în caietul acesta ? Iată, acum se află în cămara alăturată și cîntă. O aud limpede, îi aud pașii, îi ghicesc trupul adolescent, comod răsturant pe scaunul sofă. Între ea și Isabel din caiet — s-a ridicat un zid de neînțelegere. Ce aș putea spune mai mult ? Isabel cîntă. Dar oare nu cîntau cele zece mii alături de mine, în cămara cu sofă ?

Undeva se află Isabel, ea însăși, singura, neasemuită. Dar ce taină o ascunde ? De ce nu pot zări și eu sufletul Isabelei ?...

IV. POVESTEA MEA

Să recunosc : începusem acest caiet al vieții mele ca pe o carte. Cel dintîi capitol prevestea un șir de evenimente pe cari mulți le-ar fi citit pe nerăsuflate. Am avut curajul să însemn și să delimitez primul meu pas într-un capitol. Aceasta înseamnă libertatea de literatură.

Acum privesc înapoi. Nimic din cele așteptate nu s-a împlinit. Ritmul existenței mele e schimbat. Linia începută s-a frînt, și nu știu dacă am înlocuit-o cu o altă linie dreaptă. Pe miss Roth n-am mai întîlnit-o și, probabil, nu o voi mai întîlni niciodată. Îmi amintesc că în cele dintîi săptămîni mă gîndeam cu multă bucurie la tovărășia noastră reconstituită în Muzeu, și nu osteneam închipuind conflicte. Existența mea, pare-se, refuză să se realizeze. Cineva din mine a murit așa cum mor în fiecare zi, în fiecare om. Poate a fost tocmai cel ce plăcea lui Miss Roth.

Isabel are acum șaisprezece ani. A trecut un an ? Au trecut mulți. Și iarăși iubesc caietul vieții mele. M-am iubit întotdeauna, sincer și total. Firește, în fiecare an m-am iubit altfel, dar o dîră continuă stăruia în fiecare schimbare. M-am iubit și mai mult de cînd mi-am aflat slăbiciunile.

Copilăria mea a fost incinerată de nădejdile și visurile culorilor. Adolescența mea a crescut, sobră și chinuită, alături de viața pietrei. În fiecare noapte îmi visam brațul scobind cu lumină piatra. Așteptam să văd răsărind în cămara mea trupul întîiei sculpturi pe care o numisem de mult „Nedumerire după victorie". Ea ar fi trebuit să sugereze spaima încercată în fața prezenței „celuilalt" din sine.

De nenumărate ori, am pregătit gipsul —.-și întotdeauna l-am privit, după nopți și zile de lucru, deznădăjduit.

Dacă am supraviețuit acel an, a fost datorită Bisericii care nu-mi îngăduia să mor cu moartea mîinii mele. Credeam, cum numai un colos sterp poate să creadă. Toate pietrele pe cari le-am sculptat în minte — mi-au sîngerat, căzînd, trupul. Am încercat nedumerirea celei dintîi pietre cioplite. Înfrîngerea mea a fost atît de cruntă, încît m-am îndoit dacă nu e biruință. Am cunoscut desperarea celui ce știe că viețuiește alături de un strein. Și am încercat mila fără de margini, mila pentru geniul meu sterp și pentru pietrele așteptînd, întregi.

Puțin cîte puțin am îndrăgit migala și m-am apropiat de lucrările prețioase, fragmentare, originale — după cum, cel care nu poate scrie o epopee, ajunge ziarist. Nu era nimic original în pietrele mele necioplite și nimic nu e original în epică. Originali sunt numai ziariștii și bijutierii. Am ajuns cel mai documentat critic și cu teza mea de doctorat asupra motivelor decorative în Asia am cîștigat premiul Natorp al școlii.

Aceasta e viața mea. Pentru mine spune mult și îmi amintesc tot. Dar m-am hotărît să trimit acest caiet prietenului meu. El nu va înțelege și nu va ghici nimic. Orice om trebuie ghicit. Ajut pe singurul meu cetitor cu sumare și nepricepute informații. Știu că existența mea e prețioasă. Eu o iubesc. Eu o socotesc mare. Prietenul meu e inteligent și e scriitor. El va s-o judece. Bucuria mea scriind acest capitol e numai uimirea cu care Mihail va primi manuscrisul unuia pe care îl socotise dispărut.

Eu nu știu să scriu. Voi povesti adolescența mea la întîmplare, așa cum făceam scriind numai pentru mine, cînd aveam timp și cînd mă aflam în fața celor neînțelese. Gîndul acestei autobiografii l-am avut astăzi, recitind caietul și singura scrisoare a prietenului, primită de mult și lăsată — ca toate scrisorile — fără răspuns. O dorință neînțeleasă de a fi socotit mort, de toți. Și am împlinit-o conștient de primejdia experienței și de pierderea bursei. E adevărat ; după un an direcția școlii mi-a suprimat cecul lunar. Trăiesc acum muncind. Nu sunt nici mai fericit, nici mai nefericit ca înainte.

Încep cu singura parte luminoasă din viața mea, cu adolescența și cu basmul nedumeririi după victorie.

De ce am visat și închipuit cu mirarea în piatră, mirarea cumplită pe care gladiatorul o încearcă înțelegînd că adversarul e supus și ascultînd zvonurile gloriei? De ce am gîndit eu că orice victorie aparține „celuilalt", celui care plînge biruit? Poate, ca să justific cele ce s-au petrecut în urmă. Totul a fost o previziune. Eu sunt ursit să viețuiesc tot ceea ce închipui și plăsmuiesc cu gîndul. Am iubit drama în piatră ca s-o simt, apoi, în carne. Durerea a fost aceeași. Acum sunt cutreierat și hărțuit de gîndul morții, al morții lungi. Cei ce vor trăi după mine vor judeca dacă și această presimțire a fost împlinită.

Cred că orice istorie adevărată trebuie să însemne numai etapele și culmile, ceea ce e mare și distinct. Împletirea amorfă, cu date cotidiene, cu analize amănunțite — aparține istoriei false, creeate de istorie. Tot ce e la fel cu ceilați, e minciună sau poezie. Realitatea e mare și rară. Dacă lumea aceasta ar fi reală, toți am fi oameni mari. Lumea însă — și fiecare știe aceasta, dar nu o spune — lumea e ireală, deși numai în parte. Probabil că altădată gîndeam altfel; dar ce dovedește aceasta?

...Al doilea mare eveniment a fost identificarea celuilalt, cel care mă împiedeca să creez, cel care îmi secase geniul. Intimitatea mea cu diavolul începe din acea zi. Cred că puțini moderni au crezut mai sincer și s-au luptat mai persistent cu diavolul ca mine. Poate mulți m-au învinuit de superstiție. Dar eu le-am dovedit întotdeauna existența diavolului prin realitatea răului. Dacă diavolul ar fi o închipuire, o noțiune, o spaimă, o vechitură, un mit — răul ar fi aerian și aburiu, răul n-ar putea fi întrupat. Gîndiți-vă o clipă la toate înfrîngerile și neputințele. Tot ce trece dincolo de voință, de om, de destin, de lege. Acel rău neașteptat, imens, pe care nimeni nu-l combate pentru că fiecare s-a născut alături de el, a respirat cu el și s-a bucurat de operele sale. Diavolul e un creator tot atît de vast ca și Dumnezeu. Dacă diavolul n-ar fi mare și real — viața noastră n-ar avea sens. Oamenii nu se gîndesc la aceasta, pentru că oa-

menii se gîndesc la toate afară de ceea ce stă la capul unghiului, la viața lor.

Intimitatea mea cu diavolul a durat mult și m-a dăruit cu gînduri rari. Din lupta cotidiană am aflat toate cauzele cari contribuie — de cîte mii de ani ? — la înfrîngerea oamenilor. Asupra lor am scris tratate largi. Au pierit în acel foc din 11 August, cînd am îndurat o prea adîncă schimbare ca să mai pot păstra legăturile cu un trecut pe care îl socoteam umilitor. Atunci am ars dăsagi de manuscrise, am ars totul în afara cîtorva caiete inchizitoriale, recente. Le păstram din îngîmfare, sau poate din prudență, sau poate numai ascultînd vechiul meu imbold de chin asupra-mi.

Ultima descoperire a adolescenței mele a fost Inchiziția și „Exercițiile" lui Ignațiu de Loyola. Eram în acelaș timp victimă, judecător și călău. Am ars pe un rug sincer și cumplit trupuri, suflete, cărți, ispite. Diminețile le petreceam exercitîndu-mă, gîndind, ridicînd planuri de întunecată strategie. A fost singura epocă fecundă, pentru că atunci aveam curajul să aleg, să spînzur și să laud. Alegeam · aceasta înseamnă că vieţuiam ca un ales. Amorful, neprecisul, sterpiciunea, amestecurile, tulburările — erau îndepărtate cu o siguranță de închizitor. Atunci am învățat mult pentru că știam să nu învăț decît pentru a putea înfiera sau încercui prostia și tentația. Din „nedumerire" a rămas numai dragostea pentru artă și hărnicia la cercetarea istoriei artelor. Nu știu de ce socoteam arta *celorlalți* liberată de obsesiile și conflictele mele. Am ajuns, după cum fiecare își amintește, singurul iubitor priceput al artei asiatice și, în același timp, singurul care puteam scrie o metafizică strategică a Diavolului.

Cartea mea s-a tipărit înaintea tezei de doctorat. Toți au crezut-o imaginată, poetică, ireală, operă de vis și de gînd nutrit cu vise. Efortul meu de a surprinde creația diavolului sub aspectul ei sfînt, adică real și etern — a fost atît de cumplit neînțeles și nerăsplătit, încît dezgustul de scris mă stăpînește de atunci cu o nemărginită putere. Cartea mea a fost numită de critici „cel mai izbutit coșmar al unui modern". De atunci mă

gîndesc adesea la înţelesul cuvîntului coşmar — şi sunt ispitit să-l învestesc cu deplină realitate.

În fumegarea celei dintîi cărţi publicate şi discutate, am întîlnit cea dintîi femeie. Povestea noastră se cunoaşte. Nu eu am dezvăluit-o. Cîtva timp după plecare, cînd socoteam faptul stins printr-una din acele libertăţi de geniu ale existenţii mele — scriitoarea şi-a publicat amintirile romanţate. Tot ceea ce a fost mai fals, mai teatral, mai superficial din viaţa mea — ea a publicat. Se desprinde din cele două sute unsprezece pagini o figură obsedată, posedată, alchimică, medievală. Se spune că diavolul mă vizita în visurile mele, mă chinuia ca un zburător — iar eu luptam asemenea inchizitorilor ; că aveam un rug, un genunchier, o cruce şi un cleşte. Toate legendele şi stupidităţile au fost adunate. Rodnicia vieţii mele supravieţuind unui dezastru, simbolul viu şi realitatea răului — au fost dezgustător de neînţelese. Dacă singura fiinţă care m-a îndrăgit, cunoscîndu-mă, a putut gîndi şi scrie astfel — mai puteam nutri nădejdi în ţara mea de la miază-noapte ?

Şi aceasta a fost, poate, o cauză pentru hotărîrea de a dispare, de a fi cel puţin socotit pierit.

Povestea noastră nu se cunoaşte. Şi acesta nu prin voinţa mea. Scriitoarea şi-a publicat amintirile. Nu se cunoaşte rugul nedumeririlor mele. Nu se cunoaşte, aşadar, nimic.

Cauzele schimbării mele nu le înţeleg. Ca orice fapt mare şi schimbarea mea s-a născut din nimic. Şi s-a născut ca să lumineze, să valorifice şi să laude nimicul. Firesc, renunţînd la diavol — am renunţat la tot ceea ce mai rămăsese mare şi înalt în sufletul meu. Poate judeca prea aspru. Am cultivat, de atunci, cu furie, nimicul ; libertatea şi puterea de a crea şi nimici nimicuri. Adică, libertatea de a trăi la întîmplare, cum vrei tu şi cum vreau ploile cu zorile.

Lucrurile s-au petrecut astfel : după cîteva luni de la publicarea „Metafizicei“, în culmea zarvei, am obser-

vat într-o dimineață, aproape de patul meu, atingîndu-mă cu răsuflarea lui — un om care părea un diavol. M-am scuturat, mi-am frecat ochii. Nu, nu era nălucire. Era un om ce părea un diavol. *Și nu era asemenea diavolului meu*, diavolului adevărat, diavolului vrăjmășind și luptînd cu Dumnezeu. Nu știu ce s-a petrecut în sîngele meu cînd omul ce părea diavol s-a apropiat, mi-a atins trupul, mi-a apucat mîna și mi-a șoptit : „chemat am fost și am venit". Mi-amintesc că un desgust nespus, o scîrbă de coșmar, o ameteală de leagăn, un vîrtej de boală m-a cuprins. Am avut febră și, poate, mi-am pierdut conștiința.

Aceasta m-a vindecat de credința în Dumnezeu și în Diavol. Însănătoșindu-mă, am ajuns om ca ceilalți oameni. Tot ce fusese mit și lege în existența mea — am privit ca pe o superstiție, o păcăleală de sine, o momeală a spiritului meu prea însetat de absolut ca să nu-l găsească chiar în cuvintele fără înțeles. Tot ce fusese luptă, umbră și lumină — am crezut basm și stupiditate. Tot ce fusese mare, a ajuns mic, la viața mea, de atunci, s-a mărginit printre și pentru nimicuri.

Aflasem, curînd după boala mea, că un prieten, îndemnat de o conspirație ce voia să se amuze, mai vizitase în zori, într-un costum de bal, și mă surprinsese tocmai în gîndurile mele, tocmai în ceasul cînd zarea se stinge și visurile ajung realități, pierind. Am mulțumit prietenului pentru că îmi dăruise libertatea. Iar, în 11 August, am ars toate hîrtiile unei adolescențe pierdute în visul cel mare.

La 3 septembrie am plecat. La 14 septembrie am cunoscut-o pe Miss Roth. De atunci, povestea se știe.

Oh ! cît îmi rămîne de adăugat !... Am recetit astăzi paginile scrise în caiet. Cred că existența mea e prodigioasă prin prăpăstiile din care e întruchipată. Nu aflu nici o continuitate între viața din Oatacamund și cea din Calcutta, și nici una cu cea care a urmat, cu cea care a precedat. Completă și strigătoare la cer răsturnare de valori. Am trăit pentru atît de multe ținte, încît, fatal, fiecare an din viața mea se ridică dușmanul celuilalt. Gîndurile, și poate limba, în care sunt scrise paginile mele, sunt diverse. Un singur lucru se continuă : piatra cu ne-

dumeriri din adolescență, lutul neschingiuit care îmi amintește zi și noapte sterilitatea sufletului meu, și mă ispitește cu toate libertățile.

Oh ! nedumerirea după victorie... De cîte ori n-am cioplit-o în drumurile și gîndurile mele !... O am în suflet împlinită nu prin puterea mîinilor, ci prin împletirea faptelor și a streinilor din jurul meu. În multe dimineți și în nenumărate amurguri am contemplat un alt lut transfigurat în aceeași nedumerire...

Și acum, revenind, trebuie să încep povestirea făgăduită lui Mihail. De unde va începe și unde se va sfîrși — nu știu. Caietul mă așteaptă oricînd, pe o masă grea de cărți. Și adesea, scriind aceste ultime pagini, am lăsat o propoziție fără punctuație ca să pot fuma sau să mă gîndesc la Isabel.

OGLINDA CU PĂCATE

Fratele Isabelei se numește Tom și e instructor gimnastic la colegiul St. Xavier. De cînd locuiesc împreună cu el cunosc un tînăr sănătos și un trup superb. Tom nu are încă douzeci de ani. A absolvit colegiul pentru că era șampion la toate sporturile. Știu mult din copilăria lui. E simplă și clară : jocul. Un joc necontenit, fără reguli și fără prejudecăți higienice, fără sens și fără estetică. Jocul Vernei e altul : neliniștit și orientat, nervos și capricios. Verna se joacă pentru că nu poate face, încă, altceva. Sexualitatea ei străbate și se trădează în gesturi. Tom s-a jucat ca un copil ; jocul lui era sincer, liber, gratuit, creator și uman. Odată cu alfabetul și catechismul a deprins noțiunea sentimentală a sportului, A început să iubească recordurile și să citească reviste americane. Alături de rare cărți — Conan Doyle și Edgard Wallace — magazinul cu planșe, reclame și fotografii de trupuri îi rezumau lecturile. Tom e de o ignoranță divină și de un sincer catolicism. Nu pierde nici un serviciu la catedrală și se roagă în fiecare noapte.

Odaia noastră e ciudată și fermecătoare ca orice loc alcătuit din contraste grotești. Un perete cuprinde biblioteca mea și colecțiile de planșe asiatice. Reproducerile din pictorii epocii Ashikaga, pe hîrtie de mătase, sunt prea frumoase ca să le păstrez în dulap. Și, cum nimeni nu poate spune că nădăjduiește să obțină cîndva originalele — cu atît mai puțin cu cît, sărăcit cum am ajuns acum — discreta mea mîndrie de colecționar n-a suferit atîrnînd în pensiunea d-nei Axon planșele cu duhuri, balauri și nori.

De cealaltă parte a odăiei se află patul lui Tom și comorile lui: discuri de fier, greutăți, ghiulele, mingi, bastoane,

rachete, bocanci cu ținte, pantofi albi, covorul pentru exerciții, planșe anatomice, colecția de reviste sportive și „Enciclopedia sănătății", cumpărată în rate din America.

Niciodată n-am avut un prieten mai sincer. Se întoarce de la colegiu la ora ceaiului și strigă cu bucurie : „Allo ! doctor !" Își ia baia și umblă prin cameră cu un ștergar în jurul umerilor, cu trupul lui neînchipuit de frumos, gol, gol și divin. Fumează și discută sport sau dragoste. În dragoste e nepriceput și timid. Ascultă poveștile altora cu un sincer respect și o evidentă rîvnă. Serile, cînd n-am poftă de lucru, îl inițiez — perfid și superior. Vorbăria mea se sfîrșește cu dorul lui de somn și cu scuza că trebuie să-și facă rugăciunea. Îngenunche în fața patului, își reazemă coatele de saltea și se roagă fără nici o șovăitoare sfială de lumină, de prezența mea sau de zvonurile jazzului din vecini. Ruga lui Tom nu o aud, pentru că faptul ei mă uimește prea mult ca să mai pot fi atent. Fața lui Tom e luminoasă, zîmbitoare, concentrată și desprinsă de umbrele mușchilor. Trupul lui îngenunchiat e paradoxal ca un Apollo pocăit. Sinceritatea credinței lui — simplă și amplă — mă umilea în cele dintîi zile. Apoi m-a nedumirit, m-a revoltat. Cum nu scriu aici o carte cu prea multe amănunte, sfîrșesc descrierea rugăciunii lui Tom fără a fi spus tot ce-am îndurat și tot ce m-a desfătat. Poate într-una din acele seri cînd îl priveam gol și înălțat, mi-am amintit cu jind anii mei și în suflet s-a iscat ispita. Aceeași ispită de a tulbura, de a strecura îndoieli, de a chema conștiința libertății într-o existență liberă și stupidă. Nu știu, pe Tom, prietenul meu, nu l-am urît. Frățește, indiferent și pătimaș (oh ! în sufletul meu cuvintele acestea nu se exclud...) i-am arătat un alt drum, i-am descoperit alte zări. Ceea ce așteptam în dorurile mele nu era pierderea credinții ; Tom nu poate renunța la Dumnezeu. Eram curios să aflu, însă, faptele ce vor urma luminării lui cu acele lumini false și nestatornice ale omului modern. Nu gîndeam să-l cultiv științificește. Experiența mea era o experiență morală, așa cum sunt toate. Ce se va întîmpla în acest suflet lăsat liber, îndemnat de altă autoritate decît cea a catechismului, viețuind altfel decît în familia Axon și pe terenul sportiv ? Nu-mi găseam vină ; dacă

Dumnezeu există real în viața lui — lumea nu-l va putea pierde (în sensul de pierzare creștină). Dacă totul e superstiție și refugiu — lumea îi va arăta alte superstiții și refugii, nu mai puțin complicate și nu mai puțin reconfortante. Pe Tom, prietenul meu, îl iubeam cu toate ramurile sufletului ; adică, cu toată setea geniului meu sterp, uscat pe alocuri și ars, cu amintirea vie a nedumeririi necioplite în piatră.

Spectacolul nudității lui colindînd prin casă fără sfială, cu acel sumar ștergar, cu umerii bruni și elastici pe oase drepte... Tom nu știe ce înseamnă sfiala de nuditate. La început îl numeam păgîn, dar apoi am înțeles că sunt mai aproape de adevăr chemîndu-l catolic plastic, sculptural, sportiv.

Orice prietenie se întemeiază pe o parțială, dar susținută neînțelegere. În faptul ghicirii celuilalt se strecoară prea mult dania prietenului. Și totul se petrece cum trebuie pînă în ceasul cînd substanța se revelează — fără voie — din amîndouă părțile. Ceasurile acestea sunt rari. Le cunosc numai anumiți oameni. Aceștia sunt minați, de obicei, de o menire crudă și eforturile lor cele mai dureroase se îndreaptă tocmai spre actul descoperirii umbrei sau osului strein din făptura lor. Nu pretind că scriu adevăruri generale și eterne. Amintesc că sentimentul eternității și setea de a păstra legea m-au părăsit de mult. Tot ce scriu trebuie înțeles ca izvorît din viețile cîtorva ; a mea, a Isabelei, a prietenilor mei. O celulă și cîțiva vecini, cu un anumit proces osmotic.

Așadar, prietenia lui Tom se sprijină pe o prea falsă și flotantă reconstituire a sufletului meu. Eu nu sunt doctorul înțelept, înălțat și dincolo de rău. Viața mea n-a fost furtunoasă, și prezentul nu e calm marin. Eu n-am colindat pămîntul așa cum crede Tom, amețit de poveștile serilor. Dimpotrivă, furtuna, și răul, și neprevăzutul deabia acum le cunosc. Nu știu dacă un conflict metafizic e real sau fantastic ; dar știu că nu e asemenea a tot ce m-a ispitit și cu tot ce am luptat în ultima vreme.

Tom a găsit în mine „The man who knew too much"— şi procesul de creaţie a doctorului se desfăşoară lent, dar continuu în mintea lui cu prea puţine gînduri şi mai puţine cărţi. Lucrurile apar atunci complicate, fantastice, obscure, cu serii infinite de specii, cu nuanţe de nesurprins. Numai o minte aglomerată, un creier supraexcitat de lecturi — poate pune ordine în fapte, poate simplifica, şi ordona, şi lumina. De fapt, viziunea cea mai clară a luminii şi a spiritului, eu am avut-o întotdeauna în preziua surmenajelor. Evident că nu recomand metoda. Dar, aflîndu-se mai aproape de mine decît higiena şi manualele de educaţie prin reducerea lecturilor — o însemn ca un fapt şi o latură a sufletului meu.

Tom nu mă ştie şi niciodată, poate, nu mă va şti. Sunt alături de zarea înţelegerii lui. Şi el se află, poate, undeva sub zarea minţii mele. Un lucru mi-e îngăduit să spun : că eu pot nădăjdui să-l înţeleg pe Tom adevăratul, unul (dacă se află) — iar el niciodată nu va putea pătrunde în lumina şi umbra „celuilalt" din mine. Oh ! acea sfîntă nedumerire care mă ascunde şi mă păzeşte de iscodirile vecinilor. Nu e uşor de înţeles un geniu ; dar e peste putinţă de înţeles un geniu sterp. Sunt culmi luminoase pe cari le poţi urca tocmai pentru că sunt luminoase. Cînd peste tot pluteşte negura, şi peste tot ameninţă prăpăstiile nedumeririlor — nimeni, nimeni nu poate cunoaşte acel munte, care nu are nici nume, nici stăpîn.

Eu sunt liber tocmai pentru că linia gîndului meu n-a tăiat piatra. Cel mai fecund kalharsis nu e creaţia, ci neputinţa de a crea.

* * *

Din cea dintîi zi de cînd Tom locuieşte în camera mea, camera lui fiind închiriată d-lui Thacker, de la Vamă — m-a rugat să-mi fie profesor de gimnastică. Au trecut luni de cînd mi-am descoperit trupul privit şi admirat din afară, indiferent de crizele fiziologice, indiferent de sexualitate. Trupul plastic, muşchii preţuiţi nu fizic, ci estetic. Au trecut luni, dar eu uitasem iarăşi

Tom nu-şi contenea mirările, privindu-mă. În ciuda cărţilor cetite cu umeri aplecaţi şi a stampelor privite cu şoldul sucit, în ciuda liniilor strîmbe ale bronzurilor de cari mă îndrăgostisem — trupul meu păstra structura robustă şi echilibrul masculin moştenit din răzeşi. Un ultim vlăstar din familia cu trecut şi faimă pe malul Argeşului.

În aceeaşi seară Tom mi-a găsit lipsurile şi mi-a întocmit program. Pe covor, gol şi alb, trupul urma gesturile lui Tom. Am deprins mişcări dificile şi am cunoscut voluptatea efortului, cu pumnul înfăşurînd osia ghiulelelor, cu grumazul înfipt, cu sîngele gonit din cavităţi şi răsflurea oprită sub buze strivite. În puţine săptămîni, elasticitatea şi siguranţa muşchilor s-a schimbat. Ritmul trupului în mers şi-a recăpătat instinctul rectiliniu. De cînd am învăţat boxul, priveam mai dispreţuitor trecătorii şi mă avîntam fără emoţie, noaptea, în bazare.

Săptămînal, Tom îmi măsura muşchii, toracele şi completa acel rit complicat al instructorilor gimnastici, ca să afle coeficientul progresului. Rezultatele îl mulţumeau într-atît încît mă îmbrăţişa şi, culegînd în goană ştergarul, se grăbea să urle în toată casa, comunicînd cifrele. Peste cîteva minute d-na Axon ştia pe dinafară circonferenţa bicepşilor mei şi volumul toracic. Lista circulă, de la Isabel la domnişoarele Irving şi înapoi la Verna, care refuza să se entuziasmeze, continuînd să necăjească cu evantaliul pe d-l Thacker de la Vamă. D-l Axon mă silea să beau whisky, iar eu, cîştigat de bucuria generală, invitam grupul la „Elphinstone".

Nu aceasta, însă, mă încălzea. Priveam cu un zîmbet indiferent cifrele şi chiar după ce Tom îmi traducea sensul şi îmi citea comparaţii din revistele lui, nu mă desfătam. Bucuria mea cea mare era să-l văd pe Tom concentrat sau desfigurat, întocmind exerciţii noi şi improvizînd lupte pe covor. Luptele acestea, trînte sincere şi învrăjbite, au fost marea mea surpriză. Începeau într-un soiu de ritual care-şi avea, ca toate riturile lumeşti, un farmec nespus. Amîndoi, în aceeaşi goliciune complectă, ne priveam în oglindă, umăr la umăr, încordîndu-ne pe

rînd grumazul și brațele, pieptul și genunchii. Instructorul avea trup brun, svelt, cu piept larg. Elevul, trup alb, înalt, cu pulpe lungi. Ne descopeream frumusețea în fiecare seară, cu strigăte și felicitări. Descopeream rotunjirea umărului, rotunjime pietroasă, cu vine de mușchi. Descopeream platoul pieptului, cu sînul oblong încordat spre subsuori : și pîntecul frumos, lung, ascunzînd urîciunea proceselor ; și coapsele strînse, cu oase late, și cu sexul tînăr, robust, calm. Și admiram genunchii fără gropi, genunchii legînd pulpe cu linie sigură, înfiptă în talpa liberă și căldîul plin.

Cu prilejul felicitărilor începea trînta, unul strîngînd pumnul celuilalt și îngenunchindu-l. Lupta era prietenească, așadar crudă, nesățioasă de izbîndă. I-am cunoscut lesne tehnica și trategia. Tom obișnuia să-și încolăcească brațul stîng deasupra gîtului și brațului meu drept. Piciorul lui, apoi, se strîngea în unghi pe șoldurile mele, susținut de genunchiul celuilalt picior. În cîteva minute eram înfrînt și el îmi comenta lupta cu o copilărească seriozitate. În multe seri am făcut eforturi să-l biruiesc și întotdeauna pierdeam, datorită neatenției ce urmează concentrării supreme.

Odată, lupta noastră a durat mult. Fiecare eram înciudat de rezistența celuilalt. Oasele se frîngeau și se împleteau cu o inedită elasticitate, lăsînd acea neasemuită senzație de dilatare, care e mai mult morală decît fiziologică. Brațele căutau și găseau puncte de sprijin neașteptate. Ochii priveau covorul sau colțuri din pat, raze din oglindă, sau fișii de tapet. Îmi amintesc pauze de gînd, speranțe copilărești, sentimente umilitoare. Sub mușchii lui Tom ghiceam svîcnind același sînge din trupul meu răscolit. Și deodată, am simțit că Tom se predă, vrea să fie înfrînt, deși era stăpîn și pe forțele lui și pe luptă. În clipa următoare—dar cîte clipe au trecut ?...—Tom se afla lungit, biruit, ucis pe covor. Ascultînd unui gînd orb i-am pus piciorul în piept și am împlinit statura grupului din adolescența mea. Efectul a fost de o măreție stranie. Victoria a durat o veșnicie. Și, totuși, *n-am încercat* acea nedumerire pe care o păstram și o simțeam de ani. Aș fi vrut să plîng. Aproape lăcrămînd, Tom aplaudă, istovit.

— Eu am vrut să mă înfrîngi !...

— Nu, Tom, eu am vrut.

Lupta a reînceput, sălbatecă. Inconștienți, obosiți, îndîrjiți.

Cînd m-am deșteptat din amorțeala de instinct și ceață, nu știu — dar îmi amintesc că m-am deșteptat în aceeași clipă cu Tom. Și conștiința m-a făcut să înțeleg crima împotriva mea, și împotriva lui Tom, și împotriva simplicității sănătoase a prieteniei noastre. Biruisem încă odată pe Tom, dar cum aș fi biruit o fată. Urîndu-l, l-am iubit — dar cum aș fi iubit o fată.

Deșteptarea n-a fost tragică. Amîndoi eram copleșiți de spaima faptului. Am adormit fără să ne privim, eu cu fața spre cadrele epocei Ashikaga, el cu ochii agățați de colecția gimnastică.

În noaptea aceea am întîlnit iarăși Diavolul, real, viu, apropiat. Îmi amintesc că mă aflam la capătul unei scări de piatră, cu brațele acoperindu-mi capul, iar în fața mea, din umbră și zare, prietenul adolescenții mele, același, izvorînd ispite zîmbind.

De a doua zi am trăit o viață schimbată. Am înțeles și ghicit prezența păcatului, a acelui păcat strigător la cer, creștinesc, uman. Orice argument mi-aș fi adus, orice încercare de bagatelizare filosofică sau porcească — se sfărma de existența acelui simț intern, simplu și tragic. Ca să pot supraveți, m-am schimbat. Nu m-am întors la vechea mea credință, n-am redevenit medieval. Nu mi-am poruncit discipline, pentru că libertatea de care mă bucurasem prea mult nimicise voința organizată. Voința mea era acum spasmodică, întreruptă de vaste perioade aride sau pocăite, capricioasă.

Am încheiat exercițiile fizice cu instructorul și victima mea. În cea dintîi seară cînd ne-am regăsit iarăși goi, un sentiment penibil, copleșitor, de durere nestrigată, de scîrbă și desperare, de sinceritate, de părăsire — ne-a cuprins pe amîndoi. Citeam zbaterea și lacrimile sufletului

meu pe fața lui Tom. Chiar regăsirea noastră, în aceleași împrejurări, părea menită, potrivită de destin. Trecuseră cîteva zile fără a ne fi revăzut goi. Ne evitam instinctiv. El se întorcea tîrziu de la colegiu, eu lucram cu o spaimă neînțeleasă, zi și noapte.

În acea seară sfîrșeam baia la un ceas neobicinuit. Fără să-mi dau seamă, m-am privit — lucru neîntîmplat în viața mea — mult timp în oglindă. N-am auzit pașii lui Tom, și el n-a bănuit prezența mea în camera vecină. S-a dezbrăcat și a început exercițiile pe covor. Ne-am întîlnit amîndoi, și am împietrit privindu-ne trupurile. Era un păcat greu între noi, și nici el, nici eu nu eram vinovați. Tovarășul adolescenții mele ne mînase. Tom nu știa aceasta. Eu nu știam ce să-i spun, ce să fac. Am urmat atunci sfatul clipei de fericire întrevăzută, anticipată în minte — și am îngenunchiat în fața lui Tom. Ce am spus, ce m-am rugat, nu-mi amintesc : Poate m-am rugat stăpînului raiului pierdut. M-a deșteptat plînsul lui Tom, frumos și blînd, alături de plînsul meu scuturat. Mai prudent, Tom m-a sfătuit să tac, să nu primejduesc situația. D-na Axon poate să ne audă. Ne-am ridicat, ne-am sărutat ca doi frați și am îmbrăcat pijamalele cu o nespusă liniște înseninată în suflet. Eram fericit ca orice om, ca orice creștin. A fost singurul act creștinesc — pur și sfînt, spontan și veșnic — pe care l-am împlinit în noua mea existență închinată capriciilor minții și libertății slăbiciunilor mele.

N-am reluat, totuși, exercițiile. Nu ne stînjeneau trupurile noastre goale, ci contemplarea lor în comun și o laudă a lucrurilor trupești ni se părea zănatecă și infamă.

Un lucru am observat în curînd. Tom era mult mai legat, mai supus, mai stăpînit de mine. Prietenia noastră, în ciuda împotrivirilor mele, a ajuns idolatră. N-aș putea spune că totul se datorește păcatului dintre noi. Tot atît de just ar fi ca totul să se datorească actului de pocăință și iubire prin care ne-am curățat. Tom mă iubea mult și înainte, mă admira și mă slăvea în falsa viziune a bunătății mele. După păcat, însă, fericirea lui de frunte era să mă asculte vorbind. Alegeam subiectele la întîmplare ; despre filme și despre Evanghelii, despre sport sau despre

romanele lui Edgard Wallace, pe care trebuia să le citesc ca să nu-l jignesc.

În timpul purgatorului nostru am fost adesea prins de alte încercări şi uluit de alte revelaţii. Nepriceput în meşteşugul scrisului le-am lăsat la o parte ca să sfîrşesc amintirile şi istoria lui Tom. Le voi povesti mai tîrziu. În aceste răstimpuri eram absent din prietenia lui Tom. Iar el mă ghicea chemat în altă parte. Luase obiceiul să se poarte cu mine ca şi cu un bolnav. Umbla numai în vîrful picioarelor şi se culca devreme. Nu vorbea şi nu întreba. Era o umbră supusă şi zăream în lectura mea de noapte, deasupra paginii cu chipuri groteşti — trupul lui brun şi pur.

Nu-mi amintesc de cînd am început să lucrez serios la ispitirea lui Tom. Probabil în aceeaşi săptămînă cu marea mea încercare împotriva Isabelei. Ispita lui Tom a fost, de astădată, sinceră şi complet spirituală. O începusem de mult, dar am organizat-o tîrziu. Şi pentru sufletul meu sterp era o proaspătă bucurie să mă îndrept pe două cărări diverse către cei doi fraţi. Alesesem cărarea libertăţii cu Tom, şi cea a robiei cu Isabel. Faptele vor lămuri aceste cuvinte, seci ca toate cuvintele ce se spun înaintea faptelor.

Isabel nu bănuia cele ce s-au petrecut între Tom şi mine. Ea nu ştia decît prietenia noastră, prietenia a doi tineri cari îşi fac exerciţiile împreună şi colindă împreună în anumite nopţii. Cunoştea aspectul fizic, social al tovărăşiei noastre, poate şi cel moral — dar în nici un caz legătura teologică dintre noi, uniţi prin voinţa diavolului şi spălaţi prin actul spontan, dumnezeiesc, al pocăinţii.

Isabel se lega tot mai mult de mine. Ispitele aruncate cu un an mai înainte rodeau accelerate de prezenţa mea, de anumite gesturi de ale mele. După ce am renunţat la cecul şcoalei, banii mei s-au împuţinat simţitor. Puteam trăi din economii şi cu ajutorul singurului unchi care îşi mai amintea de mine, şi îmi trimitea la cîteva luni odată o anumită sumă pentru care nu primea decît o mulţumire

telegrafică. Scrisori nu trimiteam, sub nici un motiv. Și, firește, scrisori nu mi s-au trimis. În cele dintîi luni am suferit de izolarea mea, apoi am înțeles rarul privilegiu al situației. Nu știam nimic de țara mea de la miază-noapte. Se putea întîmpla totul acolo, și eu nu știam, după cum nu știu acum. Plecarea mea, dintr-un elan liber, a fost antrenată în schimbări cari mi s-ar fi părut de negîndit înainte de realizare. Dacă ar trebui să rezum în cuvinte puține experiența mea, aș spune că jocul m-a dus mereu tot mai departe, tot mai adînc în real. Și filosofia mea s-ar reduce la o singură dogmă : joacă-te ! jocul singur păstrează instinctul realității, trăiește și se mișcă în realitate. Toate celelalte dogme, morale sau imorale, sunt țesute în și din închipuiri.

Așadar, pentru că aveam prea puțini bani, a trebuit să muncesc pentru bani, lucru ce nu făcusem niciodată înainte. Și a trebuit să muncesc așa cum nu gîndisem niciodată : tapînd la pian pentru exercițiile trupei d-relor Irving. Aceasta m-a legat mult de familia Axon. Raporturile noastre au ajuns de o nebănuită intimitate. Cîștigasem încrederea d-nei Axon prin banii ce-i primeam, prin munca mea printre cărți. Dar îi cîștigasem nădejdile prin prietenia mea cu Isabel și dragostea prin faptul că mi-am mărturisit hotărîrea de a rămîne și lucra aici. Cu leafa mea de prim repetitor la *Bristol Theater* aveam tot atît ca în anul cu cecul școalei. Numai că, de acum, trebuia să lucrez șase ceasuri pe zi, lucru propriu-zis, crud și silit — ceea ce hotăra pe d-na Axon să mă socotească om întreg.

Cele două luni după fapta de la Bristol au un aspect pustiu și impresionant în timpul zilei. Cei ce o cunosc în asemenea ceasuri se socotesc aleși, intrați într-o ceremonie ocultă și grandioasă. Repetițiile de joi dimineața sunt cele mai plăcute. Isabel se așează pe banca dirijorilor, fericită că poate privi dansatoarele și vorbi cu tinerii cari alergau prin sală și ateliere fără jiletcă și cu mînecile cămeșilor strînse deasupra coatelor. În puțin timp, Isabel a ajuns tot atît de intimă și necesară repetițiilor, ca și celelalte *girls*. Necazul ei că nu se pricepe în dansurile grele era coperit de fericirea că toți aplaudau după ce Isabel sfîrșea de cîntat *Ramona, My blue Heaven* sau *That's my weakness now*.

Cele douăsprezece fete erau dirijate în balet de Catherine, dar maestrul nominal era un rus, Stalin, venit din Australia și căsătorit cu nepoata patronului. Stalin se pricepea în toate artele, dar cel mai puțin se pricepea în dans. Pentru el, toate dansurile, ca să placă, trebuiau schimbate în ritmul dansului rus. Stalin modifica ciudat jazzul și înlocuia imaginația cu reminiscențele din anii petrecuți în Rusia Imperială. Nu avea nici calități, nici defecte — și părea foarte puțin rus. De aceea, poate, dorea atît de mult să schimbe totul în valori rusești.

Ajutorul lui Stalin era d. Fox, crescut în școala americană. Fusese chiar la San Francisco, pe cînd era elev telegrafist pe bordul unui vas olandez. Din America adusese tot, deși nu aducea mult. Marile succese ale trupei d-relor Irving se datoresc împrumuturilor și hrăniciei d-lui Fox. Isabel, îndeosebi, se împrietenise mult cu el și îl chema „my fox" sau „darling", ceea ce nu făcea decît cu Noel. Firește, Isabel se gîndea adesea la d-l Fox ca soț și viitorul căsniciei lor n-ar fi fost mai prejos decît căsnicia noastră (așa cum o închipuia Isabel) pentru că, dacă eu aș fi adus-o în Europa, d-l Fox ar fi purtat-o în America. Apoi, el avea toate șansele să ajungă bogat, iar eu prea puține ca să ies din mediocra stare în care ajunsesem printr-o nebunească renunțare la banii școalei. (Isabel găsea lucrul acesta atît de neexplicabil și absurd, încît multă vreme n-a voit să-l creadă, preferînd să mă socotească mincinos decît prost).

Pianul se afla într-un colț al scenei. Directorul teatrului economisea mult neplătind un profesionist. Îmi lăsam și eu haina în cuier, ca toți tinerii, și tapam pentru exerciții. Catherine observa ritmul și arcurile schițate de pulpele dansatoarelor, număra și bătea din palme, oprea pianul, relua dasnul, arăta figurile noi, felicita, încuraja și exclama „goodness me !"

La început eram stînjenit de situație și, într-un anumit sens, de decadența mea socială. Păstram titlul de „doctor", dar mi se părea, în cele dintîi zile, că intimitatea celorlalți avea o răutate și o bucurie ascunsă. Nu era așa. Resturi din vechea mea mîndrie mă făcea să roșesc, să mă fîstîcesc, să încerc atitudini false de dispreț sau indiferență ca

să se vadă că mă aflu într-un asemenea mediu fără voia mea, printr-o supărare a soartei. Curînd și firesc am simțit că nimeni nu mă disprețuia. Am ajuns prieten cu toți și prietenia mea cu Isabel a luat o nouă întorsătură. Isabel spera acum mai mult. Era cu mult mai intimă, mai drăgostoasă. În anumite seri, în urma jocurilor, ne îmbrățișam din greșeală și îmbrățișarea noastră dura. Isabel continuă să ne vorbească în acest caiet. Isabel e aceeași. Eu — și cu cel din sufletul Isabelei — m-am schimbat. Cum, cum — încerc s-o spun, dar eu însumi nu înțeleg prea mult.

Am deprins obiceiurile teatrului varieteu. Veneam cîteodată și nopțile, cînd în locul pianului se afla jazzul. Aveam hainele mele cele mai bune și întovărășeam pe Tom. Nu plăteam decît consumația și aceasta făcea fericit pe Tom ; privilegiul i se părea de neatins.

În jurul lui Tom începusem experiența cu preludii lungi. Hotărîrea de a-l sili să părăsească orașul pentru lume am luat-o într-o noapte cînd sufeream prea mult de căldură și de neliniștea întîmplărilor ca să pot lucra. Continuam lucrul pentru că orice lucru trebuie continuat. Înțeleg acel efort limitat la o anumită cercetare, aliment indispensabil creierului modern, neputincios să culeagă numai principiile sau să renunțe definitiv la cules.

Tom dormea. Peretele lui era în umbră, peretele meu în lumină. Ventilatorul șuera ca un zvon și proiecția bustului meu printre cadrele japoneze părea o vrajă, o imagine de oglindă magică. Gîndurile mele se fugăreau, se întorceau înapoi, se coborau în adînc. În adîncul unui suflet cu memoria ruptă în două jumătăți. S-ar fi spus că nu trăiam decît din ceasul despărțirii mele de orașul Mării Negre. Tot ce fusese înainte — uitasem. Și chiar dacă mi le aminteam, ele îmi păreau faptele altuia sau fapte silite de împrejurări, neizbucnite din mine, necontrolate de voința mea și tăgăduite de capriciile mele. Aveam o memorie vie și alta moartă. Iar gîndul apei vii și apei moarte din basme mă oprea cîteodată din șirul literilor, mă silea să închid cartea și să recunosc că, asemenea acelui Făt-Frumos, eu mă puteam ucide (în sensul de uitare de sine) și mă puteam învia (în sensul sentimentului de prezență) numai bînd din cele două ape nestemate.

Și a fost în acea noapte o pogorîre în memoria moartă, înghețată. Și atunci, prin nu știu ce asociație stranie, *am văzut pe Tom mort*, l-am văzut zăcînd în descîntecul apei moarte, l-am văzut asemenea mie în anii de metafizică și înstreinare.

M-am întors tulburat să-l privesc. Tom dormea zîmbind, gol. Și atîta fericire mi-a copleșit sufletul încît, cu toată conștiința ispitirii și a păcatului ce îl săvîrșeam îndemnînd pe Tom—curatul, neprihănitul, neștiutorul — în albia lumii, am știut că opera mea nu e fapt diavolesc și mi-am spus că, dacă Dumnezeul lui Tom exista, așa cum crede el, Dumnezeu mă ispitește acum, iar nu urgiile dracului.

A doua zi am avut cea dintîi convorbire serioasă cu Tom asupra plecării lui în lume. De mult, Tom cunoștea și iubea lumea prin spusele mele. Acum l-am îndemnat : de ce să se mulțumească, mărginindu-se, cu ochii și mintea mea ? E puternic, e tînăr. Prietenia mea suferă aflîndu-l laș. Pentru că Tom e laș rămînînd alături de d-na Axon și de fete. Voinicia, credința, tinerețea lui îl îndemnă către porți ce trebuiesc ciocănite și ziduri ce trebuiesc urcate.

— Tom, îl îndemnam eu, catolicismul înseamnă bogăție și luptă. Timiditatea și fereala de lume nu exprimă spiritul Romei. Amintește-ți parabola talantului și predica lui Father Lucas de duminica trecută.

— Dar, doctore, mama niciodată nu mă va lăsa să plec. Tu știi că sunt singurul băiat și în curînd va trebui s-o sprijin. Nu e așa ? Am trei surori și pe bunica. Mama nu poate trăi singură...

— Tom, l-am mîngîiat eu, un fapt mare se recunoaște prin piedicile ce îl împresoară, piedici ce se află întotdeauna în sufletul celui ce îl dorește împlinit. Dar, de ce nu urmezi cea dintîi poruncă a credinții noastre : „lasă totul și urmează-mă [illegible]

— Sunt şi alte porunci în evanghelie, doctore.

— Fiecare culege ceea ce îl tămăduieşte sau îl împlineşte, Tom. Nu uita că tu trebuie să te împlineşti. Catolicismul înseamnă bogăţie, Tom, şi tu eşti sărac. Sărac din toate punctele de vedere. Nu cunoşti nimic, nu poţi nimic şi totuşi, cu un singur fapt, vei ajunge bogat şi puternic...

— Dar eu nu vreau să obţin bogăţia supărînd pe mama...

— Preferi s-o aştepţi supărînd pe Dumnezeu, Tom ?

— Tu ştii, doctore, că mama va suferi chiar băneşte dacă aş pleca. Ştii că noi nu suntem bogaţi. Şi apoi eu nu pot face nimic ca să cîştig bani în lume. Aici sunt instructor în colegiu ; dar în America, ce Dumnezeu aş putea face ? Şi numai în America, pentru că nu ştiu decît englezeşte...

Am rîs mult timp şi apoi i-am desfăşurat planurile mele şi l-am sfătuit ; o adevărată tinereţe trebuie să înceapă prin risc şi gratuitate. Eu am făcut la fel. Puteam gîndi la Port-Said că, numai după un an, voi ajunge tapeurla Bristol Theater ? Gîndeam că fără banii şcoalei aş muri înfometat ; şi iată-mă descoperindu-mi comori. Tom poate găsi oricînd un loc în varieteu, cu trupul lui frumos şi cu ştiinţa exerciţiilor. (Mînteam ; ştiam că sportul şi fizica lui Tom sunt sincer şi definitiv neremuneratorii).

În fiecare zi îi descopeream alte posibilităţi, îl îndemnam mai viu, îl ispiteam mai adînc. Tom, care mă iubea şi mă slăvea, îşi pierduse punctele de sprijin. Gîndurile mele îl împresurau din două părţi ; cea a catolicismului şi a sporturilor. Găsisem mijloace să-l conving că d-na Axon va uita curînd supărarea şi se va bucura de succesele lui. Îi prevesteam numai izbîndă. Nu-i pomeneam de cumplitele schimbări ale plecărilor, de întunericul ce coprinde sufletul fiului rătăcitor, de nebunia uitărilor. Nu-i aminteam întîmplările mele şi nu-i descopeream prăpastia iscată după despărţirea de pămîntul şi trecutul meu. Nu-i prevesteam decît izbânda şi Tom, ca orice şampion, nu iubea decît izbînda.

În acea seară de martie, Tom ne-a întovărășit la teatru, pe d-rele Irving, pe Isabel și pe mine. O ciudată neliniște îl antrena, întreruptă de largi pauze, în care Tom, instructorul și catolicul, părea străbătut de întrebări lumești. Însuși eu eram schimbat, excitat, pasionat — dar nu de Tom, nu de așteptarea revelațiilor lui.

În acea seară o turbare și o menire mă apropia magnetic de Isabel. Isabel era frumoasă cum nu fusese niciodată. Și rîdea, își lăsa trupul pe brațele mele, primea îmbrățișări de joc și provoca școlărește. Tom era neliniștit. Ar fi vrut să-mi vorbească, dar mă ghicea departe de el, deși mă îndoiesc dacă mă bănuia aproape de trupul Isabelei. Pentru Tom, eu eram într-un anumit sens un sfînt, dincolo de rău. Cu atît mai mult dincolo de orice îndoială asupra curățeniei prieteniei mele cu Isabel.

Acum gîndesc și înțeleg simbolul acelei seri. S-ar spune că menirea mea e să tulbur sufletele, dar să fiu absent din conflict, să nu mă găsesc niciodată antrenat în dramă, să nu joc rol activ și responsabil. Drama se săvîrșește fără mine, cu umbra mea și gîndul meu sădit.

Am improvizat, noi șase, o cină bohemă în cabina d-relor Irving, iar eu am oferit înghețată și whisky de la bufet. Isabel era frumoasă, frumoasă — și pentru cea dintîi oară a băut mult whisky din paharul meu. Cina nu interesează, pentru că gîndurile și semnificația faptului meu erau departe.

Împreună cu Isabel, am rămas înapoia scenei, așteptînd spectacolul. Tom, renunțînd să-mi vorbească, și-a găsit prieteni într-o boxă. D-rele Irving ne-au gonit din cabină, pentru că trebuiau să îmbrace costumele spaniole. Fumam, fără gînduri, tulburat, cu Isabel încolăcită la pieptul meu. Ne-am privit în ochi și am rîs. Am zvîrlit țigara și i-am prins buzele într-o sărutare lungă, crudă, așa cum niciodată nu sărutasem. Era sălbăticie și răcnet în sîngele buzelor mele, și era primire cerească în buzele Isabelei. Sărutarea noastră a durat prea mult ca să nu-mi pierd mințile și Isabel să nu și le găsească.

M-am ridicat într-un spasm, i-am înfășcat trupul și am pășit spre banca din fundul atelierului, acolo unde știam că, la acest ceas, nu ne va căuta nimeni.

— Ce faci ? ce faci ? rîdea și plîngea Isabel. Toate păcatele mă îndemnau. Credeam că Isabel mă chema. Dar în acea clipă Isabel mă ura, mă ura sincer, vast, fără senzualitate, cu scîrbă, cu plins. Am căzut pe bancă, dar Isabel și-a descoperit puteri neașteptate. Nu țipa, dar se apăra de minune. Eu însumi mă aflam într-o neobicinuit de crispată stare. Mă întrebam ce nebunie m-a cuprins, de ce nu contenesc s-o jignesc cu lupta noastră, de ce nu-i cad la picioare, rugînd-o să mă ierte, de ce aștept ca păcatul să se împlinească și apoi să purced la curățire.

Isabel mi-a sîngerat fața, lovindu-mă. Dar izbînda era a mea. Se zbătea aproape fără puteri, așteptînd. Am zărit coapsele brune și ispita feciorici. Iar, în aceeași clipă, desperare nemărginită m-a coprins, am început să plîng prostește, mi-am apucat capul în mîini și m-am blestemat în limba țării mele.

Isabel mă privea cu o nespusă nedumerire. Lacrimile îi șterseră pudra obrajilor. O fîșie din rochia de duminică atîrna deasupra pulpei cu ciorapul răsucit. Tremura, rezemată de zid, suspinînd. Și, deodată, a strigat, apropiindu-se cu pumnii de capul meu smerit.

— *I hate you, I hate you, beast, I hate you !...*

Am uitat acum toată cumplita scîrbă și penibila împletire de sentimente care m-au îmbătrînit în acea noapte. Multe amintiri s-au împrospătat în sufletul meu ; adolescența, și „nedumerirea după victorie“ se luptau cu diavolul viselor. Ah ! cum am urît dracul în acea noapte ! Dar cum aș fi putut spune Isabelei că el m-a îndemnat ? Nu aveam curajul de a încerca pocăința împlinită în fața lui Tom. El e un adevărat creștin. Poate și Isabel *era*. Dar dacă nu era — eu n-aș fi supraviețuit umilinței.

Și, deasupra tuturor, în negura geniului meu fără rod — aceeași nedumerire împietrită, aceeași spaimă a oricărui ins, simțindu-se purtat de celălalt, de omul negru sau de omul alb din el, om necunoscut și nevăzut.

Isabel s-a întors singură, pretextînd o furioasă durere de cap. N-a spus nimic, nimănui. Eu n-am avut curajul să dau ochi cu ea, multe zile. Ca să uit, lucram zi și noapte. Nu voiam să știu nimic de Tom. Îl uitasem. Nu mă frămîntam decît ca să alung sfiala, dezgustul, teama din mine. Viziunile celei dintîi nopți le ucisesem. Nu voiam să redevin creștin. Nu voiam să plîng umilit și să mă rog, luptînd cu un diavol și cu un vis. Înțelegînd că mîntuirea mea nu poate veni decît pe aceeași cale a libertății și păcatului, mi-am schimbat lupta. M-am îndreptat către alte ispite. Ispite și păcate se găsesc peste tot în drumul cărnii, și aceasta e fericirea omului. Păcătuind se liberează — de stupiditate, de creștinism, de demoni. Ajunge simplu și curat. Lumina nu vine din lumină, ci din întunerec.

Deșteptarea mea a fost iarăși rîs și nepăsare. Numai că nu simțeam aceeași libertate. Ceva, cineva — în sufletul meu — se iroseа, sfărîmat și plîns.

VI. PARABOLA FIULUI RĂTĂCITOR

Şi cu toate acestea a trebuit să ne privim iarăşi în ochi, Isabel şi cu mine, pentru că eram faţă în faţă la breakfast şi la cină. Şi a trebuit să ne vorbim, ca să nu chemăm bănuielile. Şi viaţa noastră s-a întors în vechea matcă. Amîndoi mînteam pe ceilalţi prin prietenia noastră. Un ochi atent ar fi descoperit, la răstimpuri, dispreţul şi scîrba Isabelei cînd mă atingea ; şi ar fi descoperit mişcările mele spăimîntate, sau indiferente pe care încercam să le mimez.

Trăiam o viaţă ciudată de ură şi dezgust, de încercări de a uita şi trece înainte. Amîndoi eram legaţi de o taină care ne silea să ajungem aliaţi. În serile cînd d-l Axon bea paharul cu whisky în sănătatea celor tineri, noi trebuia să ne facem ochi dulci. Cînd d-na Axon iscodea :

— Isabel, îţi neglijezi prietenii... De ce nu vorbeşti cu doctorul ?...

Isabel se roşea, îmi zîmbea, se apăra :

— Nu e adevărat, mamy, nu e adevărat...

— Isabel visează prea mult, rînjeam eu.

— Şi nu poţi spune că eşti strein de visurile ei, doctore... insinuă D-na Axon.

— All rubbish, mamy...*

— Noii prieteni, mistress Axon, noii ei prieteni... Şi dilema cu Noel...

— Oh ! Noel *e cu totul altceva*, se gîndea Isabel.

— That's right ! incheia d-na Axon şi noi o răsplăteam cu privirile noastre.

Cînd veneau prietene, eu trebuia să tapez pentru dans şi trebuia să acompaniez romanţele Isabelei. Pianul era de-

zăcordat, romanțele stupide și eu nervos. Isabel făcea eforturi să refuze, dar nu izbutea întotdeauna. Și, alături, în lumina verzuie a globului de deasupra pianului — reconstituiam vechea scenă pe care prietenele o tîlcuiau în gînd și o comentau acasă. Cîteodată, fetele cereau romanțe insinuante, cu nenumărate „I love you" și aplaudau după ce sfîrșeam acel stupid dans cuplet „*My inspiration is you*"**. Pentru mine, faptul era nesuferit, pentru Isabel penibil. Dar rîdeam și zîmbeam amîndoi, evitîndu-ne numai privirile.

Ca sa spun adevărul, eu îmi recăpătasem siguranța mult mai repede ca Isabel. Începusem o prietenie stranie cu Lilian și Verna, pe care o voi povesti curînd. Prietenia era carnală, demonică. Mă ispiteau sute de păcate. Căutasem în păcat uitarea tuturor simțămintelor apăsătoare. Cu cît îmi dovedeam mai mult indiferența în rău și în ispite, cu atît uitam mai sincer sufletul meu din noaptea de la Bristol Theater. Isabel, însă, păstra cu o neexplicabilă prospețime fiorul și scîrba actului meu. Nu era greu să recunosc aceasta în cele mai neînsemnate mișcări, cînd se afla aproape de mine.

Pretextul de lucru evita multe. În anumite zile luam breakfastul și ceaiul în odaia mea, împresurat de cărți. Continuam să împrumut volume scumpe dé la Imperial Library și devoram cu aceeași poftă volume cu text și planșe asiatice. De fapt, lucrarea mea creștea și se lumina, deși renunțasem la gîndul de a o vedea cîndva scrisă și tipărită.

Tom nu-mi vorbea pentru că eu nu-l iscodeam și toate dialogurile noastre se sfîrșeau printr-un zîmbet și printr-o carte deschisă. Ce se petrecea în sufletul lui am înțeles mai tîrziu, prea tîrziu ca să-l mai pot opri.

Descoperisem viciul Vernei și îl ajutam cu o drăcească pasiune. Îl practicam fără nici o plăcere, fără nici o tulburare sexuală. Îl împlineam numai pentru că era păcătos și pentru că desfăta o fată de doisprezece ani. De altfel, eu nu sunt un senzual. În rarele mele legături, am fost dezgustat după cea dintîi noapte. Izbînzile mele erotice erau principiale, erau pricinuite de idei, de raporturi, de experiențe intime. De aceea am scris cîndva că un

Don Juan trebuie să fie un teolog — în sens substanțial, nu de erudiție. O femeie mă interesează prin virtuțile sau viciile ei. Cînd le cunosc, mă dezgustă. În cele mai nebunești îmbrățișări, eram indiferent. Luciditatea mea deschidea mii de ochi noi și savura priveliștea membrelor desfăcute sau incinerate. Am iubit prea mult metafizica pentru a nu ajunge un apropiat al femeilor. Și cu cît mai mult mă apropiam, cu atît eram mai liber și mai calm în gîndurile mele. Înțeleg, femeia nu m-a tulburat niciodată. Întotdeauna am căutat partea îngerească sau diavolească din ea. Sexul pentru mine nu e decît o libertate în plus și o dogmă pe care pot verifica sau anula. Am spus, am trăit prea mult în metafizică. Acesta e drumul către pierzanie sau victorie prin femeie.

Nu știu dacă mă explic întru totul. Pentru asemenea probleme, cari mi-au ocupat adolescența și cei dintîi ani ai tinereței, am acum o sfială și un dispreț peste care nu pot trece. Nu mai pot judeca asupră-le. Nu mai cred în reconstituirile mele. Odată cu marea pierdere, am părăsit toate exercițiile spirituale. Aceasta nu înseamnă, însă, că actele și păcatele mele s-au schimbat întru totul. Schimbări, schimbări... Le recunosc la fiecare pas. Dar pot spune că nu erau implicate și chiar prezente în vechile mele încercări ?...

Am descoperit în Verna un trup întîrziat, uimitor de redus, de micșorat, chiar pentru vîrsta ei. Era frumos și perfect ca al unei păpuși. Și păcatul nostru a început la un joc de păpuși.

Nu, nu scriu tot, pentru că mă dezgustă. Cunosc o gamă întreagă și vie a acestui sentiment. Erau ceasuri cînd uram feroce pe mica Verna. Ultimul spasm mă irita. E monstruos spasmul sexual al unei păpuși.

Și erau alte zile cînd mustrare cumplită mă chinuia. Dar, nu gîndul bun chinuia pe cel rău. Nu mă mustra cugetul. Nu repetam smerenia creștină. Nu-mi aminteam plînsul umilit din fața lui Tom sau a Isabelei. Mă mustram că înlocuiesc o fată cu un copil. Mă mustram că am fost neputincios că cuceresc trupul Isabelei și că am primit trupul vicios al micii Verna ; că sunt incapabil să-mi ating țintele și totuși, nerenunțînd la ele, mă mulțumesc cu surogate.

Era prea tîrziu ca să mă pot opri. Mai ales că aș-teptam ca Verna... Dar nu, nu sunt dator să însemn aici toate nebuniile și capriciile gîndurilor mele, însetate de libertate, de păcat, de calm.

Cu Lilian nu ajunsesem atît de departe. Lilian nu avea nici un viciu. Mă uimeau plinătatea formelor și mă ispiteau coaspele ei. În intimitatea în care ajunsesem cu familia Axon mi se îngăduiau multe. Marele avantagiu al binelui e că poate trece oricînd în rău. Discuțiile și erudiția mea religioasă, alături de munca sinceră și de prietenia cu Tom — făceau să fiu privit ca un abate laic. Și clima Bengalului mă ajuta. Fetele erau aproape goale, din martie pînă în octombrie. Căldura adormea pe d-na Axon, ațipea pe bunică — și aducea fetele în odaia mea, aerisită și răcoroasă. Întîi a venit Isabel, ca să-mi pri-vească plămșile japoneze. A trecut un an? Au trecut mulți. În acel timp mă tulbura problema celor zece mii de Isabel și a omului trecut printr-o oglindă în sufletul celuilalt. Realitatea nezdruncinată a masei mă umilise. Ce preț mai păstrau ceea ce numeam eu libertate, putere, geniu? Plumbul masei biruiește fără luptă. Biruiește tocmai pentru că refuză să lupte, refuză să-și măsoare puterile cu puterile supraomului. Și nici o înfrîngere nu e mai rușinoasă decît aceea suferită fără luptă.

Cîte mai am de spus, asupra mea și asupra Isabelei ce pășea sfioasă și cu bunul ei simț în încăperea docto-rului...

Nu știu nimic asupra fecioarei Lilian. Dar, dacă aș fi scris povestirea aceasta cu multe luni înainte, Lilian ar fi vorbit în caietul meu, iar Isabel nu. Isabel a izbutit să-și imprime cuvintele numai după seara de la Bristol Theater. Niciodată n-aș fi bănuit schimbarea. Niciodată n-aș fi bănuit că Isabel se poate deosebi de cele zece mii. Cu acel scrîșnet de fecioară jignită: „I hate you, I hate you, beast!...“ — a început să vorbească limba ei, și nu-mai a ei. Iată, Isabel e acum una, neprihănita, certata. Nimic nu o mai poate întoarce în ceata dinainte. Și, to-tuși, cine a ridicat-o pe Isabel din ceata celor zece mii, cine i-a durat statură proprie, cine i-a așezat candela în

mină, cine i-a dat glas ? Eu, eu, eu. Eu sunt și aici tată, învățător, duhovnic. Eu îmi recunosc făptura gîndului meu în Isabel, care mă urăște, în Isabel care mă pîndește cu ochi răi, și cu scîrbă, și cu mîhnire.

Iată de ce scriu povestea aceasta ; pentru că e frumoasă, e lungă, e vie — și peste tot întîlnesc leit-motivul nedumeririi și al sterilității mele. Creez ce pot : cu viciu sau cu ispită de băiat zănatec, cu sfat sau cu violență, cu dragoste, cu indiferență. Una nu o folosesc, pentru că ea niciodată nu s-a pogorît în sufletul meu. Ea nu crează, nu distruge. Sunt dincolo de ură. Mihail nu mă cunoaște, și nu mă va înțelege. Dar, pentru el repet : sunt dincolo de acest sentiment. Muncesc și trăiesc cu scîrba, cu pasiunea, cu disprețul. Nimeni nu recunoaște mai mult ca mine puterea și rodnicia indiferenței. Și nimeni nu recunoaște mai mult cît de puțin spune cuvîntul acesta și ce sfîntă curiozitate se ascunde în el.

Nespusă curiozitate mă apropia de clara Lilian. Voiam să aflu ce poate gîndi despre mine și despre răceala mea cu Isabel. Ghiceam că numai stupiditatea ei inocentă a surprins faptul, că numai neștiința ei în cele carnale a descoperit încercarea mea asupra Isabelei. Cîteodată, ghicirile mele sunt de o completă și perfectă dreptate. Și astfel s-a întîmplat cu Lilian.

— Doctore, nu e așa că ai sărutat pe Isabel ?...

Ce puteam răspunde ? Am încercat s-o sărut pe ea. Eram prea slab, prea sfios, prea tulburat de limpezimea ei ca să pot răspunde altceva. Lilian nu s-a împotrivit. Zîmbea, ca la un joc de gajuri, îmbujorată și zăpăcită.

N-aș putea spune c-o înțeleg pe Lilian. N-am izbutit s-o reconstituiesc pentru liniștea mea, pentru potolirea curiozității mele. Zilele treceau, pauze lungi întrerupeau îmbrățișările noastre. Acele cîteva minute ce le petreceam singuri, cînd Lilian îmi aducea „The Statesman" sau venea să mă întrebe dacă doresc ceaiul mai devreme, se sfîrșeau înainte ca eu să fi înaintat. Îmbrățișări fade, cu zîmbet galeș și alegoric. Și totuși, pasiunea mea de a pătrunde în negura stupidității prietenei creștea și mă incinera.

Sala de la Bristol Theated m-a schimbat mult. Cred că dacă acum gîndesc mai clar și mai sigur, mai simplu și mai adînc, — împlinirea se datorește tulburării, nesiguranței, păcatului în care existam. Ca întotdeauna, am înțeles schimbarea după ce procesul se sfîrșise. Nu mai păstram obiceiul notelor, nici al caietelor inchizitoriale. Mă lăsam dus, de mine sau de ceilalți. Și aceasta, fără ca să urmăresc o demonstrație, fără ca să încerc o experiență. Acum înțeleg falsitatea experiențelor ca dogmă. Nu, eu nu urmăream nimic. Nu mai eram curios de rezultate. Ci, de materialele și sufletele ce mă întovărășeau. Voiam să le cunosc. Sau, mai precis — trebuia să le cunosc ca să pot trăi.

S-a întîmplat ca într-o noapte să alunec pe scara terasei. La strigătul meu, Isabel a alergat, cea dintîi. Sprijinit de brațul și de umărul ei, — de umărul pe care îl mușcasem, de brațul care mă lovise — am ajuns în odaia mea. D-na Axon și Tom m-au dezbrăcat, mi-au făcut masagii și mi-au pus comprese reci. Fractura nu era prea gravă, dar trebuia să păstrez patul cel puțin o săptămînă și să umblu cu baston mai multe luni. Durerile mele nu erau grele : dar d-na Axon silise pe Isabel să-mi fie soră de caritate, și situația aceasta ne sufocă pe amîndoi. Ca să treacă timpul fără să ne privim, Isabel îmi citea din Galsworthy și Browning. Poemele celui din urmă erau singura carte bună din biblioteca Isabelei. „The Forsyte Saga“ a lui Galsworthy o cumpărase cu banii și din sfatul meu. Se pare că Isabel socotea plicticoasă cartea, dar o prefera tăcerii. Vorbeam puțin. Vechea sfială îmi revenise. În timpul lecturii o priveam pe furiș. Nu știu de ce mi se părea îngeresc de frumoasă, cu fruntea mare, mată, cu ochii fără fund și cu gîtul gol. Visam și gîndeam, fără să ascult ceea ce-mi citea. Cîteodată se întrerupea brusc.

— Numai un minut, doctore. Am uitat să spun mamei că trebuie să telefoneze d-nei Baber...

Minutele acestea erau ceasuri, și adevărat alean pentru mine. D-na Axon nu mă lăsa niciodată singur, și credea că aceasta e datoria ei de gazdă și de catolică.

În cele opt zile de pat, singurul timp fericit era seara, cînd Tom mă amuza povestindu-mi ultimele lui izbînzi sportive, sau imaginînd o idilă frivolă cu verișoara celuilalt instructor, d-l Ferries. Din spusele lui, începusem să îndrăgesc pe acest d. Ferries, gras și lihnit, asudînd după fiecare exercițiu, buhav la față și scurt de picioare, suferind de înecăciuni și blestemînd clima Bengalului pentru toate insuficiențele lui. Erau scene pentru care mă întristam sincer că nu le fusesem martor. De pildă, atunci cînd și-a schimbat cămașa în fața elevilor și, sfios, a arătat un spate gol, cu coșuri, șiroit de sudoare. Sau, cînd a căzut în timpul unei demonstrații și, încercînd să realizeze o ridicare agilă, pantalonii s-au rupt, d-l Ferries a fost apucat de o tuse cu lacrimi și a jurat să se întoarcă în Anglia cu cel dintîi vapor ; hotărîre pe care a uitat-o, firește, îndată ce un elev i-a prezentat acul și ața.

Despre existența verișoarei d-lui Ferries mă îndoiesc. Cred că Tom a născocit-o ca să mă amuze și, în același timp, ca să-și satisfacă vanitatea lui de tînăr frumos și timid. Singura fată, bună prietenă a lui Tom, era Nelly ; și Tom i-a promis solemn să se logodească în vacanța Crăciunului, după cea dintîi îmbrățișare. Eu am fost cel care am aflat taina de pe buzele confuze ale lui Tom, și eu l-am hotărît, în seri puține, să uite făgăduința și să evite asemenea slăbiciuni. Și aici, ajutorul meu principal în convingere a fost tot catolicismul.

Într-una din acele seri, Tom mi-a mărturisit că e pregătit de plecare. L-am privit cu ochi deschiși. Aproape uitasem vechile mele ispite, crescute și înflorite în sufletul lui Tom. Nu înțelegeam bine și Tom m-a lămurit.

— Un prieten de al lui Dad, la Manila... Și prietenul prietenului e pastor cu mare influență... Și de la Manila pot ajunge oricînd în America... Iar la San Francisco, proiecte de a fi angajat imediat în varieteu, sau instructor într-un club sportiv...

Ascultîndu-l, zîmbeam, mă luminam. Recunoșteam copilul meu în Tom, recunoșteam nostalgia și curajul meu. Și numele orașelor : Manilla, iar pînă la Manilla, Singapore, pînă la San Francisco, Yokohama...

— Pleacă, Tom, pleacă...

— Aștept ultima leafă, doctore. Am acoperit biletul de clasa III-a pe British India Company, pînă la Manilla...

— Și rezervele tale ?

— Trei livre.

— Ascultă Tom, eu nu am mulți bani acum.

— Doctore...

— Te rog... Nu am mulți bani, dar am economii.. Ți le dau pe toate, șaisprezece livre...

— Doctore...

— Împrumut, Tom, împrumut. Cînd vei ajunge bogat și te vei întoarce, îmi vei înapoia acești bani. O sumă neînsemnată...

— Doctore, mai am încă ceva de spus... Nu plec sin-

— [illegible]ur !

— Plec cu un prieten, telegrafist. Nu e mai bine așa ?

— E rău, Tom, e rău. Plecarea fără singurătate nu prețuiește. Plecarea fără primejdii nu prețuiește. Ascultă-mă. Amintește-ți ce ți-am destăinuit asupra plecării mele. Mai bine amînă. Lasă-ți prietenul să plece singur. Fiecare cu sufletul lui. Fiecare cu menirea sa... Rămîi, Tom...

— Peste putință, doctore. Peste trei zile iau ultima leafă. Iar vineri e cursa pentru Extremul Orient. Vineri pleacă vaporul...

— Vineri ?

— Da... Știu ce vrei să spui. Vineri e ziua mamei... Știu ce vrei să spui... Doctore, eu sunt hotărît acum. Am venit la tine să mă încurajezi. Nu e așa ?... Mîine mă duc la Catedrală...

Am fost cuprins de o tulburare neașteptată. Era prea rău, era prea păcătos. De ce acum ? De ce nu după ziua de naștere a d-nei Axon, de ce nu înainte ca eu să-mi

fracturez piciorul ? Dar mai tîrziu, am înţeles că noi suntem liberi pe hotărîri, dar că împlinirile nu ne aparţin ; nu le împlinim noi, ci vremea : anii, ceasurile. De ce să mă împotrivesc sau să plîng ? Fuga lui Tom nu se înfăptuia în zi mare, în zi eroică. Eu în pat, d-na Axon în sărbătoare. Şi totuşi, nu era mai puţin o fugă... Şi multe altele am înţeles.

Sprijinit în baston m-am ridicat şi am dăruit lui Tom cele şaisprezece livre. O scuturare de mîini ca o îmbrăţişare de frate.

— Doctore, nu ştiu ce s-a întîmplat cu tine în ultimul timp... Tot pe gînduri... Voiam mult să-ţi vorbesc. Dar, tu ştii, eu nu te pot înţelege. Tu eşti un om extraordinar... Niciodată n-am văzut altul ca tine, bun şi învăţat... N-am avut curajul să te întreb... Dar acum, îmi poţi spune ?

Vîrtejul cu umbre.

— Cărţile, Tom, cărţile... Tu ştii ce a fost viaţa mea înainte... Noapte bună, Tom... Oh ! genunchiul ăsta...

— Şi eu eram să mi-l fracturez, poate să mi-l rup. Nu ţi-am spus... Tocmai în noaptea cînd m-am hotărît să plec, să ajung celebru şi bogat... Îţi aminteşti, doctore, noaptea de la Bristol Theater ?...

Aş putea scrie multe asupra somnului meu, asupra viselor şi coşmarelor, de joi spre vineri.

Înainte de a se culca, Tom îmi arătase biletul şi banii, mă îmbrăţişase lăcrămînd şi îmi făgăduise să-mi trimită scrisori prin portarul Colegiului. Apoi a adormit senin. Geamantanul şi-l pregătise şi îl ascunsese în dulap.

În somn, mă deşteptam şi îl priveam. Era Tom, cu trupul lui frumos şi curat. Mă deşteptam, şi îmi bătea inima întorcînd capul ; de fiecare dată mă aşteptam să nu-l găsesc. Şi aşa a fost ; în zori, în lumina filtrată a verii Bengalului, — patul lui Tom gol, larg şi gol.

Mi-am ascuns faţa în mîini şi mi-am poruncit să dorm.

La șase se deșteptă bunica și d-na Axon. Fetele peste un ceas, pentru că acum au vacanță.

Aș fi vrut ca d-na Axon să nu se deștepte, să doarmă somn lung și pînă la întoarcerea fiului, să uite.

Dar gîndurile mele au fost sfîșiate de un țipăt. Am sărit din pat, șchiopătînd, cu fața cripsată de durerea fracturii, cu bastonul tremurat printre mobile ; am deschis ușa. D-na Axon suspina pe fotoliul salonului, și fetele se adunau ; și bunica își căuta ochelarii.

— Doctore, doctore...

D-na Axon uitase că sunt în pijama și lacrimile ei îmi ardeau genunchii.

— Doctore... a fost prietenul tău... a fost ca fratele tău... a fugit ; Tom a fugit !...

Din scrisoarea pe care mi-a arătat-o, n-am putut citi decît cea dintîi linie : „Mamy, my dear mamy, my litte poor mamy..."

Cuvîntul meu a răsunat absent și stupid :

— Cînd se întoarce d-l Axon ?

VII. VISUL UNEI NOPȚI DE VARĂ

Mi-e foarte greu să continui povestea vieții mele pînă la întîlnirea de la „Nanking". Nu prea știu ce s-a întîmplat în vara aceasta după fuga lui Tom. Adică, nu înțeleg șirul faptelor. Pauză în gînduri, cum îmi place să numesc răstimpurile cînd somn de basm mă cuprinde. Și somnul meu e ciudat, e viu, e crescut din zile, iar nu din nopți, e ajutat de fapte, iar nu de imagini. Sunt răstimpuri cînd existența mea se închide ca o floare după apus. Nu știu cum să lămuresc aceasta, pentru că nu-mi amintesc să fi citit undeva sau să fi auzit de un fapt asemănător. Astfel, sunt nevoit să rămîn la propriile mele mijloace, și eu sunt nepriceput în ale scrisului.

Am greșit mărturisind că viața mea din vară a fost vis. Mihail va ceti paginile acestea neîncrezător. Iar ele au fost pentru mine tot atît de vii, ca și cele mai izbucnite manifestări de viață. Nu sunt un somnambul și nu sunt narcotizant. Visurile mele sunt la fel cu cele ale tuturor. Nu cred în ele. Dar, în anumite răstimpuri, mă simt istovit, palid, fără gînduri și fără oase. Cîteva zile nu pot face nimic, nu văd nimic. Conștiința e subțire și curată ca a unei convalescențe. Durata acestei stări e scurtă. Convalescența se sfîrșește, și viața nouă începe cu alt ritm, cu alte lumini. Cine ar putea spune că e vis?

Adolescența mea a fost un vis lung și agitat. Mi-o amintesc ca pe o baladă cetită în colegiu și uitată de mult. Memoria mea e ruptă în două, am spus. Cred că nu sunt singurul care viețuiesc această curiozitate — dar știu că sunt puțini acei ce-i dăruiesc un sens moral și teologic, în locul unei simple tîlcuiri psihologice. Deșteptarea din

visul cu drac și rug n-a fost deșteptare din coșmar. Am deschis, numai, ochii în altă parte a lumii și m-am bucurat uimindu-mă, de cele ce văd. Păstrez amintirile adolescenței ca pe o poveste spusă de *altcineva*, și ascultată pe jumătate dormitînd, într-o după amiază de vară, cu albine în văzduh și cu triști neînțelese în suflet. Iar pentru că am ascultat povestea pe jumătate treaz, nu o cunosc toată. Erau clipe cînd închideam ochii, sau urmăream un fluture — și atunci spusele celuilalt alunecau pe oglinda minții fără să lase urme. Dar, pentru Dumnezeu, nu trebuie înțeles că acela e om sau duh. Nu, eu însumi am trăit și am povestit, în același timp. Ascultam, însă, povestea vieții mele *neatent*. Aceasta e cheia ce descuie tainele existenței mele. Nu am luat seamă la anumite descompuneri și însămînțări ale sufletului.

Visul meu cel mai lung și cel mai minunat a fost nedumerirea după victorie. Trăiam atunci în nespusă intimitate cu miturile. Nu mă înălțam deasupra lumii, ci lumea primea oaspeți pe împărații și săracii visului. *Vedeam* în lucruri sensurile lor ; firesc, continuu, fără efort. Nu exista, pentru mine, hiatus între lume și mit, nu exista dialectica. Obiectele erau obiecte și, în același timp, simboluri, semnificații, îndemnuri, probe, lupte, idei. Cît de mult ar trebui să spun ca să se înțeleagă „în același timp !...“

Dacă am pierdut legătura cu această lume firească și înaltă, n-am fost eu vinovatul. Prietenul a făcut o glumă, și glumele trebuiesc făcute numai de acel ce înțelege metafizica sau teologia. Nimic mai grav decît o glumă. Prietenul a confundat termenii. Glumele bune sunt acelea în care se acordă un sens strein — o laudă, o minciună, o schingiuire — unui lucru comun. Prietenul a exprimat printr-un lucru comun — costumul de demon travestit... — o idee și o semnificație. Acum mă mustru că i-am mulțumit. Răul deabia acum îl înțeleg. Smuls din frăția celor două lumi — sunt ursit să caut, orb și tremurat, vechea mea lume, s-o împletesc cu aceasta în care viețuiesc. Dar cum le-aș putea împleti ? Caut, caut — și nu înțeleg tragicul acestei căutări decît cînd, istovit, adorm și mă deștept în somnul meu cu împărați și cu săraci.

După plecarea lui Tom s-au scurs zile mohorîte. Mă apăsa crima, mă înecau păcatele. După fapt, se simt durerile muncii. Şi eu le-am simţit mai aprig, pentru că d-na Axon mi-a povestit copilăria lui Tom, iar copilăria lui era *altfel* decît mi-o închipuisem eu, reconstituind-o din frînturile de mărturisiri culese în serile noastre. Tom nu era cel simplu. Tom putea găsi singur ispitirea drumului mare — şi putea ajunge singur pe calea tulburărilor în care l-am îndemnat. Copil de zece ani, fugise de acasă — pe atunci locuiau în Simla — ca să poată vedea cartierele trupelor din Delhi. L-a găsit un prieten al familiei, într-o staţie din Punjab, împărţind vasul cu orez al unui indigen. Dacă prietenul nu l-ar fi întors din drum, Tom ar fi ajuns la Delhi şi Dumnezeu ştie ce viaţă ar fi apucat.

Tom nu era cel gîndit de mine. Iar eu mi-am luat păcatul lui, eu mi-am împovărat sufletul în zadar, căci şi fără mine Tom ar fi părăsit casa, şi atunci păcatul ar fi fost al lui, iar în cer ar fi dat socoteală el — iar nu eu.

Descoperirile acestea m-au tulburat adînc. Mă zvîrcoleam în pat, după plecarea d-nei Axon şi gînduri de răscumpărare mă bîntuiau. Priveam patul lui Tom cu schimbătoare şi dureroase simţiri de spaimă, de mustrare, de furie. Am cerut ca patul să fie scos — pentru că uneori îl visam ca un coşciug, iar altădată din el răsărea Tom rînjind ca o mască şi veselindu-se de înşelăciunea mea. Iată-mă păcătos fără fruct ; iată-mă neizbutind nici în asemenea opere, sterp, pentru totdeauna sterp cu duhul meu purtat pe ape moarte ; iată-mă şi aici certat de soartă, pus alături de oamenii ce se desăvîrşesc sau se pierd prin sine, şi eu numai printr-o orbire menită nu ghicesc aceasta, ci stărui în a crede că sunt mişcaţi de mine.

Dar eu, Dumnezeul meu, eu unde sunt ? Dacă n-am putut tăia piatra, dacă nu pot tulbura sufletele — de ce m-am născut, de ce m-ai făcut ? Sunt un om fără mîini, fără limfă, fără ochi. Ce să fac, ce să fac în această lume largă — cu o singură umbră, cu umbra nedumeririi dea-

supra-mi ? Eu singur văd umbra, şi eu singur alerg în toate colţurile ca s-o uit. Ce fiu din Biblie s-a întrupat în mine ca să dovedească celorlalţi că Dumnezeu unul se vesteşe din ceruri ? Eu nu mai cred în toate spaimele adolescenţei, nu cred în nici un Dumnezeu — oricît de paradoxală ar părea mărturisirea aceasta alături de alte mărturisiri. Eu plîng numai menirea mea. Puţin îmi pasă dacă dracul e al meu sau e al tuturor, dacă e spaimă sau vietate ; puţin îmi pasă atît timp cît mă urmăreşte în gîndurile mele şi mă chinuie în bucuriile vieţii mele...

* * *

Isabel nu uita jicnirea de la Bristol Theater, dar începea s-o ierte. Dacă aş fi fost mai lucid în aceste luni de vară, cît timp a durat visul, aş fi observat că faptul meu îşi pierdea prospeţimea în sufletul Isabelei şi se alătura, strîmtorîndu-se, modificîndu-se, de alte fapte, cetite sau privite în filme. Rana din sufletul Isabelei mustea o otravă dulce şi parfumată, care-i rătăcea, adesea, minţile şi o făcea să gîndească altfel şi să dorească altceva. Cred că nu era senzualitatea care se descoperea Isabelei ci, aş spune, un fel de admiraţie morală a faptului, un fel de minunare în faţa curajului meu şi a schimbării mele de o clipă. Nu era senzualitate ; senzuală Isabel a fost întotdeauna, dar stăpînă pe sine şi de o cumplită cumpăneală, orientată către aflarea unui soţ. Şi senzualitatea ei s-a răcit după faptul de la Bristol Theater, pentru că nimeni nu cunoaşte întunecatele resorturi ale feminităţii, şi nimeni nu poate bănui marginile pudoarei sau intensitatea chemărilor într-o fecioară.

Cred că evoluţia Isabelei, oprită un răstimp după şocul actului meu, a luat altă orientare. Eu nu o mai urmăream, nu eram curios s-o ghicesc, pentru că toată vigoarea şi sîngele meu îl cheltuiam în viaţa de vis în care mă deşteptasem în dimineaţa cînd Verna m-a mîngîiat şi eu am alungat pe Verna.

Aceasta s-a întîmplat înainte ca fractura să fie complect restabilită. Ceteam şi scriam în pat, cu măsuţa alături, grea de cărţi şi de hîrtii. Revedeam toate notele asu-

pra lapidarelor javoneze şi plănuiam un capitol cu redactare lungă şi erudită. Simţeam aprig nevoia de a lucra furios, ştiinţificeşte, adică zi şi noapte, fără să gîndesc la altceva. Era cea dintîi zi de lucru şi ghiceam în creier atîtea rezerve încît îmi făgăduiam cel puţin două săptămîni de muncă neîntreruptă. Am adormit liniştit şi cu neînţelese nădejdi în suflet. Trecuse timp mult de cînd nu mai cunoscusem armonia aceasta între voinţă şi puterile trupului. Munca era, de cele mai multe ori, mijloc de uitare, de calm ; poruncă din mine şi chin în carne.

Dimineaţa m-am deşteptat şi am întîrziat gîndind, cercînd să alung senzaţia de *două lumi* pe care o purtasem din visurile mele în sufletul cel de toate zilele. Starea era încordată, dar nu dureroasă. Tot ce aş putea spune — pentru că amintirile mele sunt de o aproximativă precizie — e că mă simţeam mult mai bătrîn, cu altă gîndire şi cu alte legături în lume. Atunci a venit Verna şi s-a aşezat pe genunchii mei, împletindu-şi trupul ca o ramură, insinuînd obişnuitul viciu, îmbujorată de păcat şi de plăcere. O clipă m-am temut. *Nu recunoşteam pe mica Verna.* Ea mi se părea acum mare, mult mai mare, logodită cu un anume Thomas, pe care nu ştiu să-l fi întîlnit undeva, dar pe care îl cunoşteam prea bine ca să nu-mi fie prieten şi să nu-l respect.

Verna îşi cerea mîngîierile. Eram legaţi prin viciu şi eu nu mai puteam da înapoi, luînd feţe ipocrite. Verna cerea şi toţi cunosc capriciul aprig al copiilor vicioşi.

Am izgonit pe Verna cum m-am priceput mai bine. Eram, însă, atît de tulburat încît n-am găsit motive, nici minciuni ca să-mi explic abţinerea. Verna s-a îmbujorat mai aprins şi a zîmbit rău.

— N-am să mai vorbesc niciodată cu tine, doctore... Ştiu acum, ştiu că ai sărutat pe Isabel... Şi Lilian mi-a spus că ai sărutat-o... Şi am să spun mamei că ai sărutat pe Isabel şi pe Lilian... Şi am să-i spun mamei...

Nu-mi amintesc cum s-a sfîrşit acel ceas de dimineaţă. Am aflat mai tîrziu că d-na Axon a răspuns Vernei, cînd a ştiut faptele :

— Poate voia să te sărute pe tine ?...

Și a pedepsit-o pe mica Verna să mănînce în picioare, cu o noptieră înaltă drept masă. Prevenită, însă, a interzis Lilianei să intre în camera mea și a sfătuit, fără îndoială, pe Isabel să fie mai zgîrcită cu sărutările și mai neîndurată cu făgăduielile. Aceasta am înțeles din confuzia Isabelei. Nu mi-a mărturisit nimic, dar ghiceam tulburarea ei cînd d-na Axon i-a cerut lămuriri asupra prieteniei noastre. Se temea să nu afle adevărul.

Toate acestea au fost prielnice crizei mele pentru că m-au păzit de prea numeroase explicații și n-au tulburat prea adînc senzația de două lumi care se păstra și creștea în suflet.

N-aș putea lămuri împrejurările în care am ajuns soțul Isabelei. În tot acel răstimp gîndurile mele nu se opreau și nu rețineau obiectele sau faptele din jur. Totuși, îmi amintesc că logodna noastră a fost scurtă și nu am proaspătă în minte decît o seară de *picnic*, unde împăcarea a fost senină și obosită (acea oboseală a convalescențelor prelungite) și unde am încercat încă odată senzația crudă a schimbărilor de viață. Apoi am meditat, zile și nopți, asupra soartei mele, asupra existenței care se prelungește numai schimbîndu-se prodigios și neașteptat. Toți credeau că voi ajunge soțul Isabelei, numai eu nu. Nu credeam nici în anul de cercetări la Indian Museum, nici după angajarea mea la Bristol Theater. N-am putut iubi niciodată și femeia a fost pentru mine orice alt afară de amantă sau soție. Dacă am ajuns soțul Isabelei a fost datorită unui ceas de cerească iertare și de stăpînire străină în suflet. *Celalt* a cerut logodna și eu am ajuns soțul.

Sunt multe de spus și cu cît spun mai mult, cu atît îmi dau seama că pot fi crezut suferind de slăbiciuni mintale sau epuizare nervoasă. Povestea mea pare neverosimilă sau bolnavă. Și nu e astfel. Bolnavi sunt oamenii de toate zilele, care s-au deprins să nu se mai uimească, durînd o existență fără nedumeriri și fără minuni. Bolnavi sunt oamenii bîntuiți de viziuni, de duhuri, de sexualitate. Eu sunt calm și pur; niciodată nu mi-am simțit gîndirea mai elastică; niciodată n-am trăit mai

higienic. Tot ce scriu aici pare tulbur şi dezarticulat datorită nepriceperii mele de a povesti cum trebuie. Hîrtia mă înspăimîntă ; nu hîrtia albă, ci jumătate scrisă. Graficul mă zăpăceşte, pentru că eu ştiu că tot ce se scrie e, în parte, neadevăr. Sunt un om ce gîndeşte prin forme, aşadar un om întreg. Cei care scriu suferă felurite şi multilaterale mutilări. Eu gîndesc prin forme, prin echilibruri şi dezechilibruri ; prin sunete, prin piatră, prin culori. Scrisul a slăbit cumplit puterea gîndului, depărtînd mintea de la *cuvînt* şi depărtînd-o, firesc, de la idee. Acestea le spun ca să înţeleagă de ce povestirea mea pare bolnavă. Orice se scrie, fatal, e depărtare de realitate. Ca să capete o urmă de realitate în scris, anumiţi oameni au închipuit o *altă* realitate, pe care cred că o exprimă prin fraze simple, cu noţiuni precise, cu raporturi gramaticale clare. Sunt unul dintre puţinii cărora le repugnă claritatea grafică...

...Existenţa nu se schimbă propriu-zis. Cînd omul e aproape de moarte, cînd agonia se vesteşte fatală — ochii trupului şi ai sufletului se îndreaptă în altă parte. Lumea e largă. Omul îşi schimbă viaţa ca să n-o piardă. Şi încă, nu o schimbă el — ci îngerul sau diavolul lui.

Din reminescenţele mele teologice, cea mai proaspătă şi mai adevărată e îngerul păzitor şi dracul îndemnător. Eu nu cred în existenţa lor, dar trebuie să recunosc că nu înţeleg nimic dintr-o viaţă omenească, privită şi judecată omeneşte, fără aceşti doi vameşi. Refuz să gîndesc cauzal şi, pe cît se poate, explicativ asupra onduldaţiunilor şi revelaţiilor oricărei vieţi. Dar, în indiferenţa mea caldă şi în sinceritatea mea pasionată — afirm că îngerul şi dracul explică totul, în timp ce absenţa lor şi înlocuirea prin oricare alt cuvînt ştiinţific sau sociologic, încurcă cumplit faptele şi întunecă înţelegerea.

De aceea, nu înţeleg nimic din căsătoria mea neaşteptată şi înmărmuritoare cu Isabel. Ştiu că e o schimbare, aşadar un nou izvor de viaţă. Originea, necesitatea şi sensul schimbării nu le înţeleg.

Dar adevărata nedumerire s-a petrecut cu cîteva zile în urmă. Obişnuiam să exersez la pian un ceas, după cină.

În acea seară, Isabel se arătase nespus de prietenoasă cu mine și, în tot timpul cît a durat *Die Abwesenheit* a lui Beethoven, m-a ascultat pe gînduri.

— Doctore, tot ce e rău în tine, și tot ce e sălbatic în tine,... dacă n-ai cînta la pian, te-aș urî, te-aș urî...

Înseninat de cuvintele ei (nu înseninare sentimentală ; nu sunt și n-am fost îndrăgostit) am început *Opus 18*. Atunci Isabel a apărut pe ușa terasei, îmbrăcată și mi-a strigat.

— Bună seara doctore !...

O clipă am resimțit vîrtejul ; doar Isabel fusese lîngă mine, de la început. Ca de obiceiu, cînd nu înțeleg situația, refuz să gîndesc asupra-i și nu mă trudesc s-o dezleg. Isabel și-a lăsat pălăria pe măsuța cu flori și s-a apropiat de pian. S-a așezat pe *celalt* scaun, de cealaltă parte a pianului. Nu mi-a mulțumit pentru *Die Abwesenheit*, ci m-a rugat să încerc un caiet nou de jazzuri și romanțe, împrumutat de la verișoara Iulia. În acea clipă am înțeles că trăiesc în două lumi și mi-am poruncit neobosită luare aminte în vorbe și în fapte. Pentru mine, visul era firesc și sincer ; pentru alții ar fi părut nebunie. E însușirea de seamă a faptelor mari, minunate și luminoase — să pară celorlalți tulburi, rătăcite, halucinate.

* * *

Îndată după întoarcerea noastră de la S. Xavier Church (d-na Axon nu-și ascundea bucuria că am primit căsătoria religioasă în ritul catolic) ne-am hotărît să petrecem două luni în locuința unchiului Isabelei, d. Williams, la Raway Pindi. Acestea au fost lunile cele mai liniștite din anii mei. Isabel se deștepta foarte de dimineață și arăta o sinceră bucurie pregătindu-mi ceaiul. Era singurul lucru casnic îngăduit să-l împlinească. Bucătăria și îngrijitul camerilor erau încredințate — ca în orice gospodărie europeană în India — unei jumătăți de duzini de slujitori hinduși. Isabelei îi plăcea să-mi servească o ceașcă cu ceai în pat și cealaltă în sufragerie, împreună

cu domnul şi doamna Williams. Aici se vorbea despre ouă, despre schimbarea viceregelui şi d. Williams povestea pentru a nu ştiu cîta oară întîlnirea lui cu Sir Bell, aproape de Chumby Valley. Cred că n-am cetit şi n-am auzit niciodată o mai sumară şi totuşi vie descriere a lui Sir Bell.

— E foarte bogat şi ţine mîna pe sabie, iar cînd nu are sabie învaţă literatura...

Astfel îşi începea d. Williams povestirea de dimineaţă. La breakfeast, expunea de obicei mijloacele ce le aveam de a mă îmbogăţi exploatînd ceaiul în ţinutul Dargeelingului. Cît timp fusese fermier, d. Williams învăţase multe, dar, cu acea extraordinară timiditate engleză, se ferea să mi le dezvăluie. Ajungîndu-i, însă, nepot — făcea eforturi asupra firii şi îmi vorbea despre experienţele intime. Cînd leg adjectivul acesta de d. Williams îi dau în acelaş timp şi conţinutul d-lui Williams. Intimităţi, adică intimităţii financiare şi strategie politică cu ceilalţi fermieri.

Zi după zi, în acea viaţă de familie şi de crepuscul de afaceri, personalitatea pe care mă obişnuisem a o numi a mea, se crispa ca o amibă în mediu salin. Şi aici, ca să pot trăi, a trebuit să împrumut structurile şi vestmintele familiei. Nu mai era timpul eroic al ofensivei, al apărărilor îndîrjite, al ispitirilor. Nu mai rezistam mediului, şi nu mai încercam să-l schimb. De mult simţeam deasupra umerilor şi în osia sufletului — masa, umbra masei şi zvonul hotărît al celor care nu te privesc şi nu te hrănesc.

Zi după zi simţeam îndepărtîndu-se problemele şi curiozităţile din spirit. Pierdeam obsesia aşa cum se pierd nădejdile ; firesc să ştiu cînd şi unde, fără să mă întreb de ce, fără să strig sau să plîng după ea. Mă deşteptam dimineaţa alături de Isabel şi mă recunoşteam în fiecare dimineaţă tot mai mult cel desemnat de Isabel, cel înţeles şi iubit de ea. S-ar fi spus că „forma" mea din gîndul Isabelei s-a coborît ca un duh şi ca un Procust asupră-mi, modelîndu-mă şi mutilîndu-mă.

Am început să gîndesc aşa cum gîndeau ceilalţi şi senzaţia era firească, oricît de paradoxală ar părea mărturisirea aceasta. Nu simţeam un străin în minte, nici tris-

teţea golurilor în suflet. Nu descopeream pe celalt. Repet, străinul din mine se arată în cele mai intime hotărîri, în cele mai personale, mai spontane şi mai gratuite fapte. Dar nu-l aflu în influienţele şi împrumuturile venite din afară.

Eu m-am deprins, după întoarcerea de la Raval Pindi, să gîndesc şi să făptuiesc în sfatul şi lumina d-lui Williams. A trecut prea mult de atunci ca să-mi amintesc bucuria d-nei Axon, văzîndu-mă pe drum drept şi bogat. Isabel era mulţumită pentru că avea un soţ. Despre amintirile rele, nu ghiceam nimic. Poate pieriseră, sau poate instinctul ei sigur le ascundea în adîncimi nepătrunse. Isabel dorea acum o familie. Eu însumi doream familia ca un liman. Nimeni, nimeni nu-mi va lămuri cum am putut dori eu lucrul acesta, pe care l-am temut în tinereţe.

E în obiceiul maturităţii să nu gîndească şi să nu se mustre asupra faptelor din tinereţe. Toţi îşi spun, în ceasurile de întîlnire cu vechile hotărîri, că acelea au fost naive şi exaltate făgăduieli. Cred că aceeaşi maladie m-a atins şi pe mine, după cîteva luni de căsnicie. Hotărît să-mi schimb întru totul traiul şi să cîştig de două ori mai mult, am părăsit familia Axon şi, cu Isabel, m-am instalat la cîteva mile de Labong, tovarăşul unui bogat absent, căruia mă recomandase călduros d. Williams.

Spun *am părăsit* familia Axon. Dar lucrurile s-au petrecut în aşa fel, încît ezit să cred că aceasta s-a împlinit. Pentru că, puţine seri după plecarea noastră, — am atîtea amintiri din tren şi din gară, de la Dargeeling şi de la vecinii din compartiment — m-am întîlnit cu Isabel în aceeaşi odaie în care dormisem cîndva cu Tom şi în care Isabel îmi cetise din Browning.

— Doctore, mi-a spus ea, cred că te gîndeşti prea mult la seara aceea... Eu te-am iertat...

Am privit-o cu aceeaşi tulburare ca în seara lui Beethoven. Ce voia să spună ? Ştiam că mă iertase cu mult timp înainte. Cîţi ani trecuseră de la întîlnirea noastră ? Şi cîte luni de la căsătorie ?

— Ştiu că e penibil să vorbesc... dar acum gîndesc altfel... M-am făcut mai mare, aproape optsprezece ani...

Eu te-am iertat... Şi eşti, totuşi, mereu obosit şi nu vorbeşti niciodată cu noi. Mama e cu adevărat îngrijorată...

Şi atunci am scăpat tot printr-un efort de voinţă. M-am trudit să-mi amintesc pe copila Isabel, jignită şi mîngîiată de mine. Cu oglinda trecutului, *ca şi cum lucrurile ar fi fost prezente*, am vorbit şi am lămurit. De toate acestea, însă, nu-mi aduc aminte. Erau ireale, fumurii, veneau şi piereau ca fluturi din vis. Adevărata mea existenţă trecuse de mult prin acele vremi şi se îndrepta acum spre o comoară nouă. Cunoscînd, însă, strîmta înţelegere a oamenilor — m-am ferit să dezvălui Isabelei povestea celor două lumi. Ştiam că, mai curînd sau mai tîrziu, o va cunoaşte şi ea, o va trăi. Îmi amintesc, din toate vorbele şi faptele acelei veri, că singurul lucru pe care nu l-am putut spune, pe care nu-l puteam spune, — era taina vieţii mele.

Pentru că povestirea amănunţită a celor ce au urmat e anevoioasă — ea întretăindu-se neîncetat cu vechea lume în care mă aflam — o scurtez şi o rezum. De altfel, faptul e prea delicat şi dificil de situat — şi prefer să-l alung din acest caiet, decît să se creadă că am fost bolnav sau nebun. Oare, nu e orice povestire a celor întîmplate — un rezumat ?

Zi după zi mă surprindeam mai atent la desfăşurarea şi mai mulţumit de fructele noii mele vieţi. Totul era nou şi neprevăzut în anticipaţiile mele. Cred că am cetit undeva observaţia aceasta : că esenţa vieţii e facultatea de a nu putea fi prevăzută, anticipată. De aceea, tot ce se scrie asupra viitorului sunt stupidităţi. Se poate prevedea ceea ce e în curs de dezvoltare, de creştere — iar nu noutatea proprie. În ceea ce priveşte această povestire, ea poate fi cuprinsă în încă o formulă : continua răzvrătire împotriva celor prevăzute. Meteahna spiritului meu — născută şi făcută — a fost jocul cu oglindirile celeilalte lumi.

Îmi amintesc cum timpul își cîștiga alt loc în minte și în suflet. Pierdusem neliniștea și agitația ceasului ; nu simțeam decît zilele, nu număram decît anii. Pierdeam acea dîră luminoasă de la marginea sufletului, prin care se împlinește contactul cu simțul duratei. În loc să trăiesc, mă lăsam trăit de mădulare și de vecini. În cel dintîi an, petrecut în muzee și parcuri, încercam lungi agonii, simțind crud *cum trece timpul ;* moartea lentă a lucrurilor, scurgerea distinctă a clipelor mă otrăveau, mă sîngerau, rodeau fundamentul existenții, tulburau axa, săpau prăpăstii în dreapta și în stînga. Acel simț nou, al timpului, era prea puternic pentru sufletul meu. Întrevăzut, apucat cîteva ceasuri sau zile — mă devora și mă fărămița. Nu puteam umbla pe străzi, pentru că simțeam cum toți acei oameni mor clipă cu clipă ; iar în grădini, neliniștea mă copleșea, privind trecutul negru și fără sfîrșit, crescut și împlinit cu fiecare clipă pierdută, și fiecare frunză apropiindu-se ca un fir de praf, murind înghițită și uitată în acea groapă pe care nu știam unde s-o situez, dar care se afla oriunde aș fi voit și oriunde aș fi căutat-o.

Noua mea viață m-a mîntuit de agitarea aceasta. Ajunsesem nepăsător la scurgerea tinereții ; nu mă mustram — cum făceam înainte — că sute de simfonii se execută și sute de expoziții se închid fără mine, că mii de cărți se culeg în cele patru părți ale lumii și soarele răsare în mii de locuri, dincolo de ochii mei. Îmi schimbasem alături de ținte și nădejdi — mustrările. Mă certam numai cînd mă dovedeam slab sau nepriceput în treburile fermei din Labong. A trebuit să învăț totul, pentru că nimic nu cunoșteam din manualul bunului cultivator de ceai. A trebuit să învăț să călăresc pe cal scund și să amenințe cu biciul culegătoarele bhutaneze. Am pălmuit servitorii, ca să fiu respectat asemenea celorlalți fermieri. D. Elliot, tovarășul bogat, îmi scria adesea și eu împlineam instrucțiile prompt, cu o pasiune corectă și cu o dibăcie zi după zi mai perfectă. Nu aveam, astfel, responsabilitatea directă. În zilele lungi de ploaie, citeam distrat, gîndindu-mă și socotindu-mă asupra recompensei din toamnă. Isabel se făcuse leneșă. Se plictisea de moarte

şi, cînd nu primea scrisori de acasă, era tăcută, posomorîtă. Nu aveam pian. Ziarele le citeam la trei zile odată, pentru că, în timp de ploaie rea, curierul nu se încumeta pînă la ferma noastră. Cărţile mele erau puţine, ceea ce îngăduise d-na Axon să iau într-un cufăr cu albituri. Nu mă interesau. Răsfoiam şi reciteam însemnări marginale. Erau unele foarte greu de priceput. Mă trudeam să le înţeleg şi, dacă izbuteam, încercam acea mîndrie intimă a gimnastului bătrîn, cînd observă că nu e cu desăvîrşire ruinat şi nu e exclus din arenă.

Ne-am întors în oraş de două ori, în acel an. Cea dintîi oară, la moartea Catherinei Irving. Aceasta mi-a rechemat multe amintiri şi m-a îndemnat să revăd toate lucrurile care păstrau umbra şi paşii sufletului de la descălecare. Catherine a murit în puţine zile, de malarie. Surorile erau cu adevărat zdruncinate. Isabel părea sincer tristă. În acele zile s-a întîlnit cu toţi prietenii şi a vorbit mult, îndeosebi cu Noel, care era acum logodit cu o verişoară din Colombo.

Altă dată, am venit chemaţi de d-l Elliot. Prin intervenţia unchiului Williams mi se cedase a doua plantaţie, la şapteesprezece mile mai jos. Dublînd munca, ajungeam bogat. Puteam cîştiga destul ca să-mi îngădui s-o trimit pe Isabel la Dargeeling în timpul vacanţelor.

Din această etapă a noii mele vieţi, drumul se întunecă. Nu ştiu cît timp a trecut *aici*. Dar îmi amintesc că schimbarea şi simplificarea mea se maturizează definitiv. Ajunsesem soţul ideal al oricărei femei din India. Ajunsesem ceea ce voise şi visase Isabel. Fără să mă silească Isabel, ci numai cu pornirile şi posibilităţile mele.

Cîţi ani au trecut ? Socoteala nu am putut-o împlini. Pe primul nostru copil l-am numit Michel, în amintirea prietenului din ţara mea. Fata purta numele mamei. Un duh şi o lumină din ţara mea uitată (cetăţenia o schimbasem în al patrulea an) se închegă în acea fermă de coline, tot mai caldă şi mai intimă, cu mobile şi cu copii, cu cîteva cărţi pe o etajeră luxoasă şi cu stampe japoneze îngheţate ca o reminiscenţă de trist humor.

Toți îmbătrîneau. Îmi amintesc senzația și starea aceasta de suflet : toți îmbătrîneau. Simțeam goluri și insuficiențe, griji și îndoieli. Îmbătrînisem fără să trăiesc. Adevărata mea existență începuse prin logodna Isabelei. Ceea ce fusese mai înainte — basm sau glume, rătăciri sau dialectică. Trăisem mult, pentru că aveam amintiri puține. Viețile scurte sunt singurele cu izbucniri de amintiri. Viața mea de munci și griji alungase oaspeții și golise rafturile. Gol, gol — și nici încai tristețea că s-a sfîrșit ceva bun, ceva plăcut, fără a fi gustat îndeajuns. Eram întotdeauna mediocru mulțumit ; singura neplăcere era oboseala bătrîneții care se apropia. Muncisem mult o muncă străină. Nu mă aștepta un apus apust și calm. Cred că ajunsesem destul de bogat, dar Isabel dorea mult să trimită copiii la Oxford și pentru aceasta economiile noastre se resimțeau.

Din toată viața mea lungă și neatentă, singurul sentiment pe care nu mi-l pot aminti cu nici un chip, e dragostea pentru copiii noștri. Îi priveam curios și zîmbind. Poate mă desfătam, rostogolindu-i pe covorul cel mare, cumpărat în primul an al venirii noastre la Labong. Poate îi îmbrățișam cu destulă sinceritate. Dar nu-mi amintesc să fi simțit că sunt carne din carnea mea, brațe noi întinse de vijeliile mele spre cucerire și erezii. Nu-i simțeam continuîndu-mă, nu simțeam veșnicia personalității împlinită prin șirul de verigi vii. Îi înțelegeam și îi ajutam să înțeleagă, dar între mine și ei — era spațiul. Mă simțeam retezat, limitat, fără urmași, fără rod. Și tulburări grele mă agitau cînd retrăiam, alături de copiii mei, drama din adolescență.

Cu cît mă apropii de acest an — poate al șaisprezecelea sau al șaptesprezecelea de la căsătorie — cu atît amintirile sunt mai clare, mai vii, mai bogate în amănunte. S-ar spune că timpul își încetinează pasul. Aș putea povesti zi de zi, ceas cu ceas, viața noastră în aceste luni, cu puțin timp înainte de plecarea copiilor spre Anglia. Viața mea interioară, acoperită șaptesprezece ani cu cenușă rece

şi încercuită cu cărămîzi — s-a deşteptat iarăşi, şi iarăşi vechile îndoieli şi nădejdi s-au dezmorţit şi s-au ivit. Memoria şi atenţia îşi deschid braţele asupra vechiului meu suflet. Îmi amintesc singurul ceas nostalgic, de cumplită şi abătută nostalgie, pe care l-am încercat în lungul şir de ani ; copiii noştri se pregăteau să plece şi eu revedeam în minte aceeaşi plecare din tinereţea mea şi le prevesteam acelaşi sfîrşit de ţară. O emoţie ciudată — pentru mine, care sunt rece şi curios — se desprindea la gîndul că Michel şi Joan vor pluti pe mările pe care am plutit şi eu, de mult, fără să bănuiesc că nu le voi mai revedea niciodată.

Michel cu deosebire mă interesa ; timid şi bolnăvicios, cu mîini albe şi degete lungi, îndrăgostit de carte şi nutrind o neînţeleasă ură împotriva surorii sale, Joan. Observasem de mult gelozia şi duşmănia dintre copiii mei şi mă mustrasem că faptul nu mă îndurera, ci, dimpotrivă, începea să mă intereseze.

Cu cît vechiul meu suflet se lumina, cu atît începeam să privesc altfel lumea din jurul meu şi să ascult atent la zgomotele surde ce se auzeau la răstimpuri în odaia sau în sufletul copiilor. Joan semăna Isabelei. Moştenise de la mine culoarea trupului şi dragostea pentru muzică. Nici ea, însă, nici Michel nu dovedeau vreun interes pentru colecţiile de gravuri, pe care le îmbogăţisem în ultimul timp şi le dădusem loc de cinste în odaia mea.

Am simţit iarăşi duh necurat asupra-mi ; am simţit iarăşi menirea, îndemnîndu-mă să tulbur, să iscodesc. Nu ştiam precis ceea ce trebuie sau e bine să ispitesc în sufletul lui Michel. Dar neliniştea cu care îl aşteptam la ceasul ceaiului şi dragostea cu care îi vorbeam cînd rămîneam singuri — mă vesteau că vechiul meu păcat se apropie. Vorbeam despre viaţa care îl aştepta la Oxford şi despre avuţia pe care tinereţea lui i-o întinde ca pe un fruct necules. Seară după seară, prietenia noastră se lega. Îmi descopeream copilul cu o pasiune de colecţionar bătrîn, cultivînd o specie unică. Nu ştiam ce se petrece în sufletul lui, observîndu-mă. Fără îndoială că schimbarea din acel an nu îi scăpase. Dintr-un părinte ocupat şi distrat, întorcîndu-se noaptea de la Labong şi pornind în zori

— se născuse un prieten bătrîn și sfătos. Isabel înțelesese, cu prodigiosul ei instinct, dezastrul ce ne aștepta pe toți, dacă schimbarea se prelungea și se statornicea. Pentru că, nu numai că nu mai mă ocupam de plantații, dar de cîte ori încercasem să lucrez, trebuise să recunosc, sincer, că nu pricep nimic din toate acele calcule și nomenclaturi.

Unchiul Williams murise. De d. Elliot mă despărțisem cinci ani înainte. Nu aveam tovarăș și nici un prieten nu mă putea ajuta. Isabel avusese curajul să mă mustre și, devotată, lucra ea pentru mine, cel puțin în administrația de cancelarie.

Eu hoinăream cu Michel, herborizînd sau discutînd cosmologia Bibliei. Michel se afla în anul celor dintîi conflicte și cosmologia îl neliniștea aprig în acel timp. Pe cît îmi aduceam aminte, și cu vechiul meu obicei de a simplifica lucrurile, îl ajutam. Descifram în Michel o adolescență de furios idealism și-i prevedeam ciocniri fără număr. Dar nu era adolescența mea. Și, încă, nu mă recunoșteam complet în travaliul lui arid și atroce. Adolescența mea avea linii pure de icoană bizantină, colțuroase, dar calde. Cea a lui Michel — corporalitatea oricărui catolic conformist. Drama mea fusese o agonie sălbatică și o dulceață ascetică. Michel era muncit de întrebări, nu de ispite. Întrebări fără număr — și la fiecare el căuta răspunsurile altora autoritare, și încerca să le împace cu sufletul lui. Nu răspundea direct ; mă întreba pe mine, cînd pater era departe. De aceea lupta lui era nesfîrșită...

Cînd prietenia noastră a ajuns confidențială, eu am început, instinctiv să-l îndemn — și îndemnurile mele erau altele decît cele ale Isabelei. Isabel îi cerea să studieze științele politice ; iar eu îl sfătuiam să se dedice romanisticii. Nu am înțeles decît mai tîrziu de ce am ales o disciplină pe care nu o cunosc și de care nu m-am simțit niciodată ispitit. Voiam ca Michel să învețe limba mea, voiam să se deștepte în el glasuri pe care niciodată nu le auzise, să descopere chemări și să îndure agonii.

Dacă Michel păstra încă o picătură din sîngele meu — aceea era otravă, tulburare, însetată neliniște. Nu mă întrebam de ce voiam să-mi chinui copilul. Poate, ca să aflu dacă era cu adevărat copilul meu.

VIII. NANKING

Aici povestea se întrerupe. Viața mea a oprit-o, cu voință și cu socotință. Prea multe loviri dinafară mă zdruncinau și o slăbiciune trupească, o zăpușită sfîrșeală în suflet mă vestea că agonia unei vieți e fatală. Era în puterea mea de a alege. Am ales, viața cea de toate zilele.

Știu că lămuririle acestea nu luminează ceața celor două vieți împletite în vis de vară și tînjind la începutul toamnei. Nici eu nu înțeleg de ce visul trebuia să se sfîrșească și, mai ales, de ce aceasta trebuia să se petreacă înainte de a ști ceva precis asupra plecării lui Michel și Joan. Poate, pentru că începusem să am sentimentul prezentului, acel sentiment direct de viață imediată și sigură. Poate pentru că timpul își regăsise ritmul tuturor oamenilor și, refuzîndu-mi salturi înainte sau înapoi, mă silise să mă trezesc, la fel cu familia Axon, la fel cu cei zece mii: Poate... Nu știu nimic. Viața, visul, vara — vin și pleacă, fără știrea mea, fără știrea oamenilor.

Mă aflam în stăpînirea secetoasă a descompunerilor, a convalescenței. Puțini cunosc starea ciudată, destul de cețoasă ca să amintească nebunia, cînd rostul și situația lucrurilor sunt incerte, cînd gîndurile poartă, încă, amintirea unei noi dimensiuni în care s-au desfășurat ieri sau acum o sută de ani, pe care nu o înțeleg, dar pe care nu o pot tăgădui — și suferă din nesiguranța mișcărilor, din ezitare.

Era o margine și, firește, un sfîrșit. Viața mea alături de Isabel, obrajii copiilor, priveliștea gospodăriei — totul începea să se depărteze, stăruind, însă, a rămîne agățate în zare, stăruind prea mult ca să nu-mi decumpănească sănătatea. De acum, visul nu mai era realitate — ci boală.

Feţele erau decolorate, supte, ca în visul unui bolnav. Cunoşteam leacul împotrivă-le. Era asemenea glumei prietenului din adolescenţa mea. Ca să mă liberez de vise searbăde — trebuia să provoc vise searbăde, să ştiu că ele izvorăsc dintr-o intoxicaţie sau dintr-o epuizare nervoasă. De aceea, m-am hotărît să înghit opium.

Familia Axon observase de mult tulburarea, neatenţia, vraja mea. Cum pretextam o prefăcută oboseală, nimeni nu bănuia o prea gravă primejdie. Astfel, hotărîrea mea de a petrece fiecare noapte în oraş a fost găsită sănătoasă şi binevenită.

Cu jumătăţi de lumini în suflet (expresia e nefericită, dar nu ştiu cum aş putea exprima altfel senzaţia, care nu e nici aceea a luminilor intermitente, nici a luminilor minime, nici a semi-umbrei) am ajuns în acea noapte de septembrie la „Nanking". Restaurantul îl cunoşteam. Cu Tom şi alţi prieteni, acum uitaţi, am petrecut seri de frivolă şi sinceră bucurie, în încăperile retrase, cu slujitori hinduşi şi moravuri chinezeşti. Cunoşteam pe patron şi ştiam că d-l Chen, the manager, procura celor acceptaţi opium sau fete din Shangai. Cartierul chinezesc mă tulbură, ispitindu-mă cu năluciri şi bolnavi. Nu am iubit decît simplitatea şi lumina, ori de unde ar veni ea. Viziunile izvorîte din aburi vicioşi, din inerţie sau alcool, din boală, din aproximaţie sau mistificare — îmi repugnă. Visul meu de vară fusese clar şi viu. Îndată ce l-am simţit în carne, cu ameţeli şi aiurări — l-am urît. Mă copleşea, mă obseda, mă irita ca o intoxicaţie prelungită, şi jinduiam siguranţa drumului cu acea intensitate a omului beat, umilit de neputinţă şi stupiditate.

...Cum am tresărit întîlnind pe Miss Roth... Credeam că e o imagine din visul meu bolnav, din visul coborît în creieri. Trecuseră doi ani şi nu mai nutream nădejdea de a întîlni vreodată pe Miss Roth. Ea m-a recunoscut şi, din vioiciunea agitată cu care m-a chemat, descoperisem o Miss Roth străină, necumpătată, iubind drogurile şi vinul. Parcă acum mai frumoasă, deşi o tulburare tîrzie presărea umbre cenuşii pe trăsături. Nu era singură, şi de aceea am primit să mă aşez la masa ei.

Tovarăşii erau — sau mi se păreau mie — ciudaţi

Cu atît mai mult am înţeles aceasta cînd, fără să le o cer, mi-au mărturisit fapte din viețile lor care m-au aţîţat. Cel de la dreapta mea era consul şi, după vorbă, părea din nord. După cel dintîi ceas aflasem cum, venit cu un grup de turişti, de mult, să străbată în treacăt India, zărise într-o gară o fată nevăzut de frumoasă. Numai reţinut de tovarăşi n-a urmărit-o în acea zi. A căutat-o, însă, în zilele următoare. A încercat s-o uite cutreierînd mările Indului în tovărăşii vesele. În ţară, imaginea ispitei bengaleze îl chinuia. Ca s-o poată găsi, s-a întors în India, a ajuns, prin neostenite eforturi, consul. Au trecut ani şi acum anii pot fi număraţi cu zecile. Consulul s-a căsătorit cu fata unui colonel englez. Copiii lui acum sunt mari. Aproape a uitat chipul din gari. Fără îndoială, dacă ar întîlni-o, n-ar recunoaşte frumuseţea cu ochii lungi şi cosiţe negre. Fără îndoială, copiii ei sunt şefi sau roabe de familii. Şi totuşi, viaţa consulului a fost schimbată de o imagine, de o întîlnire.

Celalt prieten al d-rei Roth era profesor de istorie la un colegiu guvernatorial şi, după cîte cred, scriitor ratat. E tulburător cîte corespondenţe cu propria-mi viaţă şi propriul meu geniu sterp nu mi-am ghicit în grupul d-rei Roth. Profesorul de istorie avea o teorie proprie asupra celui de al doilea conciliu budist, teorie confuză şi complicată. Dar, ceea ce îl făcea interesant, era obsesia că ştie ceva ce nu ştiu orientaliştii. Conducîndu-se după două apocrife chineze puţin cunoscute, pretindea că reconstituise itinerariul a doisprezece călugări, purtînd legea scrisă. Pretindea că localizase, pe o hartă veche din biblioteca rajahului de Bikaneer, cele patru peşteri în care se ţinuse un conciliu secret şi în care cei doisprezece ascunseseră legea scrisă. Căuta de mulţi ani banii trebuincioşi călătoriei şi echipelor de săpători. Peşterile s-ar afla pe versantul w.n. al Nepalului, undeva unde drumul e anevoie de străbătut.

— Numai zece mii de rupii, numai zece mii de rupii... şi răstorn tot ce s-a scris asupra istoriei budismului şi fixez cronologia celor dintîi trei secole şi dăruiesc redacţia primă a canonului !...

De acum, însă, a aşteptat prea mult, a cerut prea mult, s-a umilit prea mult. Nimeni nu vrea să-l creadă. Aproape nici el nu mai simte ispita de a descoperi lumii rezultatele. Citeşte cu o drăcească bucurie toate lucrările istorice noi asupra conciliilor, şi cu cît se crede mai mult în definitivat, cu atît bizara lui bucurie creşte.

Miss Roth îl socoteşte romancier ratat şi se amuză să-l audă demonstrînd ceea ce, spune ea, nu se afla decît în imaginaţia lui expectativă. Legătura dintre apocrife şi harta de la Bikaneer nu poate fi acceptată. Dar profesorul zîmbeşte ascuns şi răspunde :

— Tocmai pentru că *nu poate* fi acceptată, e justă...

Ceea ce hotărăşte pe consul să umple din nou paharele.

Poate păream şi eu tulburat, beat şi de aceea mi s-au făcut confesiuni. Miss Roth, în deosebi, era schimbată, prietenoasă. Comenta cu savoare şi drăgălăşenie întîlnirea noastră din Port-Said şi încerca să-şi scuze atitudinea de pe vapor.

— Doctore, sărăcia e inestetică şi e jignitoare. Un sărac poate fi un gînditor sau un sfînt, dar nu un artist. Bohemia e măsura rataţilor. Ca să poată crea, un artist trebuie să trăiască în lux şi trebuie să iubească luxul. De asemenea, cei cari nu pot crea, trebuie să iubească luxul. Oare nu e acelaşi lucru cu arta celor cari nu pot fi artişti ? Nu e preferabilă o sufragerie cu gust sau un costum corect, unei pînze mediocre ? Bogăţia are această mare însuşire, că te păzeşte de mediocritatea artei, te fereşte să ajungi un mediocru creator... Cred că aş putea şi eu picta. N-am încercat niciodată. Prefer să mîngîi porselanurile mele de Canton sau să cumpăr flori scumpe...

— Oh ! confunzi, confunzi, Lucy, întrerupse consulul. Bogăţia e o calitate pentru un artist mediocru, ca tine, ca oricare dintre noi. Asupra celorlalţi oameni, e greu de spus şi, de altfel, nu ne interesează.

— Ceilalţi oameni, ceilalţi oameni pot fi oricare dintre noi, eu, de pildă, se strîmbă în zîmbet profesorul. Zece mii de rupii, cu zece mii de rupii numai...

— ...schimbi cronologia Asiei, şi schimbi... ştim...

— Doctore, pentru cel ce iubeşte miniaturile, traversarea în clasa a III-a e dezgustătoare. Cred că nu ai

venit aici pentru aventură. Din cîte îmi amintesc, pari prea inteligent ca să slăveşti aventura...

— Oh ! dacă ai şti, Miss Roth...

— Lucy, prietenul tău pare... Dar de ce nu ni l-ai prezentat pînă acum ?

— Ai fost tot timpul în Calcutta ? mă întrebă.

— Aproape. Vara aceasta, însă...

— Nu te-am zărit la Dargeeling ? Pare-mi-se că te-am zărit...

Aici s-a petrecut o transformare neaşteptată în sufletul meu, care a înciudat pe noii tovarăşi. Cred că faţa mea s-a luminat — pentru că privirile celorlalţi au înmărmurit aşezîndu-se pe trăsăturile descompuse şi refăcute în linii tari. Ceea ce am simţit, greu aş putea spune. Senzaţia că visul din vară a fost adevărata viaţă, iar existenţa tulbure alături de familia Axon un vis ostenit, frînt, rece.

— Atunci cunoaşteţi pe Isabel ? Şi pe dl. Elliot ?...

— Isabel Brown ?

— Nu, *fosta* Isabel Axon, acum sotia mea...

— Ah...

Cercul se strînse-n jurul meu. Spaimă ageră mă străbătu. Apucai braţul consulului şi al d-rei Roth.

— Mă veţi ierta, vă voi spune altădată motivul. Dar, rogu-vă, în ce an suntem acum ? Sunt bătrîn sau tînăr ? Ei, mă veţi ierta,... este Isabel soţia mea ?...

Agitarea mea sinuoasă, asemenea trupului unui chinez de rasă, îngrijoră pe ceilalţi. Miss Roth încerca să zîmbească, să recheme luciditatea şi sarcasmul într-o atmosferă de delir. Dar siguranţa şi claritatea expunerii mele o birui.

Miss află, astfel, că alături de sănătatea grăsulie şi de frigurile febrei — există încă o stare, cu lumini şi umbre puternice.

— Doctore, ai lucrat prea mult...

— *Very sorry**, miss Roth, dar nu cunoşti simptomele surmenajului. Şi, ceea ce e mai regretabil pentru o estetă, eşti încă stăpînită de superstiţia sistemului nervos, nu ? Te vei nedumeri aflînd că sunt gata să-ţi critic influenţa repulsiei spineale asupra dinamicei viziunilor, căci la aceasta te referi ca să-mi explici visul. Miss Roth, as-

cultă-mă, n-am uitat lecţiile lui Biswanger. Par oare nebun cerînd lămuriri şi ajutoare într-o dimensiune care nu mai e a mea de cîteva luni ? Nu-mi amintesc, aceasta e tot, nu-mi amintesc ceea ce s-a petrecut lîngă mine...

— Totuşi, doctore, atît timp cît noi ne orientăm după ceea ce se petrece *lîngă noi*, nu ştiu dacă ai izbuti să cîştigi dreptul de normalitate la un consult medical...

— Lucy, tu vorbeşti de consulte ?

— Medicii sunt, în genere, imbecili, zîmbi profesorul de istorie ; ca orice om care încearcă să-şi verifice o teorie. Fiecare medic are un sistem diagnostic şi o metodă clinică. Şi cum bolnavii sunt prea rari, ei îşi fură unul altuia cazurile. Ştiţi că se numeşte „caz interesant" orice individ care, deşi necunoscut bibliografiei subiectului e apt, totuşi, de a o îmbogăţi.

— Oh !... încetaţi critica, profanilor ! apără Miss Roth o ştiinţă anticipată, nereprezentată în boxa de la „Nanking". Avem de răspuns, mai întîi, întrebărilor doctorului. Cunoaşteţi oare. pe Isabel ? Eu o bănuiesc, undeva, în creierul aglomerat al doctorului...

— Miss, mă supărai eu, dacă stărui de a mă crede halucinat, aduc pe Isabel aici într-un sfert de ceas...

— Atunci, doctore, totul e clar.

— Nu, Miss, nimic nu e clar. Repet întrebarea : credeţi că *sunt* soţul Isabelei ?...

— Well, zîmbi consulul, atît timp cît vei păstra o abuzivă discreţie, nu-ţi vom putea răspunde niciodată...

— Doctore, mă faci curioasă. E şi ea o artistă ?

— Nu, nu, Miss Roth. Isabel e incultă, simplă şi egoistă.

— Iată ce înseamnă a spune adevărul, judecă profesorul.

Dar încordarea mea era dureroasă. Frivolitatea mă întorcea înapoi spre familia Axon şi ştergea umbrele visului din vară. M-am hotărît şi, apucînd iarăşi voluntar braţul consulului — l-am întrebat :

— Pot fuma aici, opium ?

Cîteva clipe, tăcerea stînjenită a celorlalţi îmi lovea mintea, certîndu-mă şi luminîndu-mă...

— Vă rog să mă iertaţi. Nu e în obiceiul meu de a înghiţi droguri. Dar, după cum veţi înţelege mai tîrziu, trebuie să practic umilinţa aceasta, acum. Închipuiţi-vă un om bolnav de friguri ; îi daţi chinină, nu ? Febra mea e acum, murdară, intoxicantă. Visul cu împăraţi şi cu săraci pare acum apa morgană a unui însetat. Mijlocul meu e simplu, pentru că e metafizic. Un vis produs de droguri e repulsiv, dezgustător. Şi el mă va readuce la realitate ; o realitate stupid de mediocră, recunosc, dar nu mai puţin lucidă şi mai imediată. E singura pe care o doresc acum. Cealaltă, a mea şi numai a mea, e prea departe. Sunt prea bolnav ca să mai pot visa. Nu e firesc să doresc deşteptarea, sănătatea ?...

Vorbisem agitat, sincer, fără să răsuflu. Nu cred că tovarăşii mei au surprins clar şi complet firul povestirii şi au acceptat motivele aduse. Totuşi, s-au arătat mai puţin înspăimîntaţi de propunere — şi mai puţin bănuitori faţă de mine. Pentru că, după cum mi-a mărturisit mai tîrziu Miss Roth, nici unul dintre ei nu era strein de droguri, deşi nu erau complet robiţi de patima lor. Ceea ce i-a speriat, a fost irupţia mea bruscă. Se temeau să nu fie masca unei razii.

— E destul de paradoxală o deşteptare prin opium, doctore...

— Pentru mine e firească. Orice mistificare te lipseşte mai efectiv de realitate. Aţi observat că un poet nu citeşte literatură decît cînd e bolnav ? Şi un mistic nu citeşte teosofie decît ca să se dezguste de laicitate şi să se lege mai strins de experienţa lui iniţială ? Pentru mine, opiul, imaginaţia prin intoxicare sau prin exaltare senzuală, sunt mistificări ordinare, încercări mediocre de a oglindi o lume pură şi de a o transmite minţii prin violentarea celulelor.

— Doctore, iartă-mă dacă sunt iarăşi indiscret, dar îmi pare că vorbeşti prea clar şi prea conştient ca să mai ai nevoie de o purgare prin droguri.

— Atît timp cît sunt lăsat în *acelaşi* spaţiu şi mă supun legilor lui, nu mă tulbură nimic. Dar, nu uit că fiinţa mea se află şi altundeva, mai departe... Unde ? Unde ?...

Convorbirea a durat mult timp după miezul nopții. Dacă am scris aici o parte din ea am făcut-o cu nădejdea că voi surprinde adevărata mea stare de suflet din acea noapte de septembrie. Mă opresc, pentru că disting tot mai limpede cît de fals redau împrejurările și frazele. Adevărul e că, deși stăpîn deplin pe gîndurile și pe logica vorbirii — salturile mele de la o viață la alta erau atît de evidente și răsfrîngeau o vrajă atît de comunicativă, încît toți ceilalți n-au întîrziat să recunoască straniul și inimaginabilul „caz". Îndeosebi Miss Roth rece și lucidă, se lăsa tot mai complet cucerită de verva și negurile mele. Cînd vorbeam, încerca să mă urmărească și, neizbutind, închidea pe jumătate ochii, într-un zîmbet jucăuș și asculta cum ascultă oricine un poem capricios, obscur și perfect.

Chiar eu îmi amintesc foarte puțin din cele ce am vorbit în acea noapte. Ca de obicei, *celalt* se avînta la drum, ajutat de informații nesfîrșite, adunate de mine, și culegea uimirea sau lauda pe care eu o meritasem. Celalt vorbește întotdeauna alături sau chiar contrariul celor ce *trebuia* să vorbesc eu.

Unde am plecat și în ce casă am sfîrșit acea noapte? Ca să lămuresc povestirea aceasta și s-o fac inteligibilă, trebuie să introduc un nou personagiu, pe miss Edna, prietena și tovarășa de casă a d-rei Roth. S-a întîmplat că această miss Edna să fie singura care să creadă în realitatea descoperirii profesorului de istorie. Poate pentru că era cea mai tînără; sau poate pentru că păstra nostalgia semitainelor unei adolescențe hrănite cu cărțile d-nei Blavatsky și ale Anniei Besant. După cîte pot judeca, e una din acele feminități crescute și amplificate în nădejdea întîlnirii și colaborării cu unul din acei oameni ce sunt numiți „personalități". Pe cel dintîi visător pe care l-a întîlnit, l-a socotit menit să schimbe lumea. Și acesta era profesorul de istorie, an după an tot mai adîncit în evidența mărturisirilor hărții din biblioteca de la Bikaneer. Miss Edna e, poate, singura făptură care cunoaște mai mult în toată chestiunea aceasta, pentru că profesorul s-a învoit să-i traducă și să-i interpreteze anumite pasagii din

apocrifele chinezeşti. Astfel, ea are destule probe ca să acorde autenticitate tradiţiei transmise în cele două apocrife. Profesorul recunoaşte că textele sunt tîrzii, probabil din epoca polemicilor confuclaniştilor împotriva budismului. Dar anumite indicii, numai de el cunoscute, îl conving că o serie de opere, aduse în China de către cei optzeci de călugări ai misiunei împăratului Ming-Ti, s-au păstrat verbal şi s-au transmis din generaţie în generaţie în mediul tradiţionalist al mănăstirilor din fosta capitală Lo-Yang. Anumite doctrine n-au ieşit la iveală decît într-o epocă de criză, cum a fost aceea a luptei religiei oficiale, peste zece secole. Cam acesta ar fi argumentul principal al profesorului pentru autenticitate.

...Ori, Miss Edna se afla încă la măsuţa ei de lucru cînd grupul nostru s-a întors de la „Nanking". O fantezie de a d-rei Roth ; sunt destule fotolii şi canapele în locuinţa ei, şi brandy şi whisky şi pipe de opium ascunse în cutia bijuteriilor. Şi apoi, curiozitatea grupului de a-mi înţelege tulburarea, de a savura pînă la capăt viziunea rară a unui om treaz, vorbind lucid, şi obsedat totuşi de eroii unui basm neînţeles, petrecut undeva, aici, în India, dar departe de vraja asiatică, strein de fantasticul nopţilor şi de monotonia lirică a dinastiei Gupta.

Vreau ca Mihail să afle adevărata mea viaţă, iar nu una ruptă din imaginaţie. De aceea mă feresc de a mărturisi aici amintirile acelei nopţi. Ceea ce ştiu eu e prea puţin şi prea tulbure. Dar ceea ce a scris Miss Edna în jurnalul ei lămureşte îndestul întîmplarea. Miss Roth mi-a dăruit copia pasagiului. Eu îl traduc aici, deşi înţeleg că, fără voie, îi voi aplica acelaşi ritm al scrisului meu nepriceput şi voi întuneca frumuseţea simplă şi clară a prozei englezeşti.

Alături de dată, 6 septembrie, autoarea a adăugat : „de revăzut şi verificat, faptul avînd o surprinzătoare importanţă". Pasagiul trădează cîteva suprimări ; d-ra Roth l-a cenzurat, cu deosebire în ceea ce priveşte reflecţiile prietenei asupra atitudinilor ei.

„Noaptea trecută Lucy a venit acasă însoţită de Guy, consulul şi un strein, doctor în istoria artelor şi amator de experienţe asiatice. Lucy părea puţin tulburată. Mi-a şop-

tit, cînd am rămas singure : „e un tip ciudat și ne vom amuza bine". Firește, înțelegea pe noul ei prieten. Acesta nu trăda nimic extraordinar. Ochii, însă, păreau că nu sunt ai lui. Între ochi și cap, nu am putut surprinde vreo legătură. Privirile erau lucide și dense, ceea ce contrasta cu figura placidă și absentă. Ochii erau de o îngustime mongolă și, oricine i-ar fi privit, simțea neta senzație că sunt *înlocuiți*. Mai mult ; cred că însuși doctorul îndura aceeași senzație, după cît m-am putut convinge din nedumerirea și timiditatea lui. Dar aceasta, încă, nu era lucrul cel mai curios. Ceea ce m-a înspăimîntat, la început, a fost conversația lui. Cîteodată uimitor de directă, de concisă, părea vorba unui creier rectiliniu, cu educație matematică. Alteori însă, — și perioadele acestea durau mult — monologul era ininteligibil, ritmat și *seducător*. Acesta e adjectivul care i se potrivește. Nu înțelegeam și totuși plăcerea de a-l asculta era extraordinară. Păream vrăjiți, în sensul tehnic al cuvîntului. Acei ochi micșorați aduceau o lumină ciudată. N-aș putea spune ce înțeleg prin expresia „lumină". Adevărul e, însă, că părea lumina firească a unor ochi ce sunt înlocuiți.

„Ceea ce a spus doctorul asupra mistificărilor și iluziilor — care îi repugnă — era plin de bun simț. Aceasta e, încă, paradoxal : să răspîndești în juru-ți o atmosferă incertă, și să blestemi mistificările. De mai multe ori a încercat să ne dea explicații tehnice, fără a izbuti să se facă înțeles. Aș crede că acest om crede în vise — dar specifică și repetă că viscle nopții sunt carnale, mintale, iluzii. Atunci ? Dumnezeu să-l înțeleagă.

„Aș crede că Lucy e mult interesată de acest tip. Și aceasta contrastează cu firea ei frigidă, ironică și capricios estetică. Aș crede că numai Lucy poate înțelege ceva din basmele lui — al căror leit-motiv e o noapte de vară, un fiu rătăcitor și o fecioară, Isabel, în care puteam descifra emoție și surpriză, trepidantă plăcere și nestăpînită curiozitate. Trebuie să recunosc că și eu eram fascinată, de tot ce se petrecu în jurul meu. Un grup amețit de brandy și șampanie caldă — iar în mijloc un strein pe care toți îl sileau să bea. Și, totuși, n-aș putea spune de ce simțeam mediocritatea jignitoare și zădărnicia încercărilor

lor. Nu ştiu de ce mi se părea streinul singurul lucid, cu adevărat treaz. Chiar eu eram ameţită, tulburată şi ostenită. Iar omul care îşi continua povestea visului nopţii de vară — trăda o admirabilă siguranţă şi o ironică superioritate asupra celor cari se pretindeau ancoraţi în lumea realităţilor. Chiar geniul lui Guy mi se părea dubios.

„A urmat ceea ce era fatal să urmeze. Lucy a fumat iarăşi opium. Aceasta i se întîmplă foarte rar, pentru că Lucy e prea artistă ca să caute refugiu altundeva decît în colecţiile ei. Cînd fumează, însă, o adevărată catastrofă îi străbate trupul. Frigiditatea ei şi aparenta-i masculinitate se destramă. Lucy e de nerecunoscut, cu ochii măriţi şi ficşi, cu buzele răsfrînte şi cu acea senzualitate cinic manifestată în mişcări, în vorbe. Ne-a silit pe toţi să fumăm ; acele pipe dăruite de conservatorul muzeului din Hanong, nestematele dulăpiorului Lucyei. Eu am invocat obicinuitul meu motiv, şi am fost scuzată. Toţi ceilalţi au început orgia rece, care mă dezgustă, dar pe care o observ cu neobosit interes.

„De la cele dintîi fumuri, doctorul a început să tuşească. Ceilalţi aveau ochii pe jumătate închişi. Mi-am oprit privirile numai asupra feţii descompuse a doctorului. Ceea ce s-a petrecut în el nu ştiu, pentru că n-am înţeles pe omul acesta de cînd a venit. Dar, urmărind simptomele intoxicării, m-am înspăimîntat observîndu-le diferite de cele normale. Faptul e acesta : doctorul trăda simptomele *deşteptării*, cu toate gesturile de dezgust, de luptă împotriva reziduurilor, convulsive sau calme. Ceilalţi nu i-au dat atenţie, pentru că închiseseră deja ochii. Lucy luase o doză minimă şi păstra o semiconştienţă fermecătoare. Spectacolul, pentru mine, începea să ajungă înfricoşător ; un om care se deşteaptă şi o femeie care începe să cheme.

„Doctorul m-a rugat să-i îngădui să-şi răcorească faţa. S-a întors de nerecunoscut. Ochii nu mai erau ai lui. Ochii micşoraţi, aplicaţi asupra obiectelor, neimpresionînd. Spaţiul pe care îl vedea şi în care se mişca — era al nostru. Înţelegeam aceasta pentru că, privindu-l, nu tresăream şi nu îndurăm senzaţia coşmarului.

„Am stat mult de vorbă. Mult, adică un sfert de ceas, cît a trebuit opiului să-şi facă efectul asupra celor doi şi

să transforme pe Lucy. Doctorul se scuză, părea încă sub amintirea visului. Dar, ne-am oprit să discutăm descoperirea lui Guy, și se dovedea destul de interesat și chiar oarecum pregătit s-o priceapă și, firește, s-o accepte. Mi s-a părut inteligent, dar anumite premise pe cari le punea nu aveau nici o certitudine pentru mine. Îndeosebi, ceea ce afirma asupra „grafismului", pe care el îl crede o maladie fără leac în Europa.

„Cam aici ajunsese convorbirea noastră, cînd Lucy, cu violentul ei cinism, se ridică din chaise-longue și veni să-l îmbrățișeze. Atît eu cît și doctorul, am fost surprinși. Lucy, schimbată ; o recunoșteam eu cu greu, dar doctorul ?

— Tu... în visul tău de vară... n-ai iubit niciodată pe Isabel ?...

„L-a înlănțuit înainte ca eu să pot gîndi sau interveni. De altfel, Lucy e liberă, și nu e la prima aventură...

„Ceilalți visau. Eu am început să citesc ; trei după miezul nopții. Mă întrebam ce vor spune servitorii a doua zi, ce va spune consulul sau Guy cînd vor afla că Lucy nu dormise singură. Am închis ușile odăiei și am lăsat cîteva rînduri pentru Guy : cînd se va deștepta, să mă cheme.

„E dimineața, e cald, și sunt încă obosită. Dar astăzi voi afla tot. Pentru că eu nu înțeleg nimic, nimic. Numai Lucy îmi va spune cine e omul acesta".

* * *

Ceea ce a lămurit Miss Roth nu știu, pentru că numai acest fragment mi-a fost îngăduit să citesc. Cred că Miss Edna a exagerat, obsedată încă de mistere. Bănuiesc că schimbarea ochilor mei nu a fost chiar cu totul înfricoșătoare. Nu cred în semnificația privirilor. Nu cred în oglindirea gîndurilor pe o epidermă, cît de fină și translucidă ar fi. Îmi repugnă feminitatea ce pogoară gîndirea în masca feței. Dacă m-aș opri să scriu paradoxe, aș spune că însăși psihologia e o știință născută prin femei și cultivată de interesul lor. Numai un creier feminin crede că poate găsi corespondențele gîndurilor în carne.

Am mulțumit încă o dată Dumnezeului necunoscut că m-a ferit de senzualitate. .

IX. CINEVA ÎMI DĂRUIEȘTE O LAMPĂ

Forth from her land to mine she goes
The island made, the island rose...

Lucy memorase „Songs of Travel" iar, dintre toate, *To princess Kaiulani* și *To Sidney Colvin* erau cele, pe cari le recita mai cu drag ; buzele șoptind, pleoapele voalînd rigiditatea privirilor, trupul respirînd briza ventilatorului, sufletul purtat, poate, pe plăjile Apemanei, unde Stevenson ritmase :

I rose and strolled. The isle was all bright sand
...I heard the pulse of the besieging sea
Throb for away all night. I heard the wind
Fly crying and convulse tumultuos palms.
And flailing fans and shadows of the palm.

Cîteodată, Lucy se oprea în mijlocul poemei, își răsucea bucla (tic insuportabil și masculin) fără să izbutească a-și aminti continuarea și blestemînd amuzată în jargonul ei vienez, se îndrepta spre bibliotecă. Cele treizeci de volume ale ediției Tusitala, cetite și recetite, ocupau două rafturi din cărțile de căpătîi. Iar tomul XXII se afla, mai tot timpul pe măsuța cu biscuiți și liquoruri.

Pasiunea ei pentru Stevenson era contagioasă. Obligase, aproape pe toți prietenii să recitească „Island Night's Entertainments" și „Weir of Hermiston" și adesea, după ceai, ne vestea, că a descoperit încă un juvaier, în cores-

pondență sau „Vailima Papers". În ceea ce mă privește, nu m-am simțit prea mult înrîurit de idolatria Lucyei și „Stevensoniana" ei — voluminoasă și scumpă colecție a tot ce publicase, amintiri sau critică, de la Margaret Black la Jean Marie Carre — mă interesa numai întrucît îmi descoperea una din acele manii moderne pentru care am fost întotdeauna sensibil. Discuțiile noastre asupra lui Stevenson aveau ritmul și emoția unui match, asistența fiind alcătuită, de obicei, din consul, profesor și Miss Edna. La fiecare pagină de antologie, cetită savuros de Lucy, eu răspundeam cu una din acele mediocre și lîncede fragmente, cari abundă în Stevenson, chiar în capodopere. Mă îndeletniceam cu drăcească ascuțime să descopăr scăderi în idolul Lucyei ; și aceasta, ca să-i dovedesc un adevăr simplu, care mi-a fost busolă culturală și sfetnic în pasiuni literare, anume : că nu există geniu integral și că lucrul cel mai firesc e să nu ne închipuim că există ; altminteri, admiratorul citește cu voalul adorării și slăvește cele din urmă grifonări ale idolului, în timp ce nenumărate alte cărți bune, de alți scriitori, îi rămîn ascunse. Într-un cuvint, ceea ce merită să fie slăvit, e numai maximalitatea — oriunde s-ar găsi și la oricine.

— Oh ! dar aceasta e inuman, doctore. Cum aș putea păstra incerta balanță a judecății estetice, în fața unui geniu care și-a dovedit posibilitățile și pe care îl iubesc ? La ce bun ?...

— Evident că e inuman și gratuit, răspundeam eu silindu-mă să par mahmur, evident că așa e. Totuși, anumiți oameni, printre cari nădăjduiam că te pot număra, anumiți oameni dovedesc o intensă plăcere în a-și devora ascetic propriile porniri omenești, împletite în simpatie și interes și a judeca lumea în conformitate cu cîteva principii imutabile și inumane. Postulatele acestea pot fi religioase, metafizice sau artistice ; deși, pentru mine, acțiunea de distingere a maximului în opera unui geniu e mai mult decît activitate estetică, e metafizică.

— Te joci cu cuvintele, zîmbi răutăcios Lucy.

— Iată ce înseamnă a spune un adevăr pe care nu-l înțelegi, continuam eu, poruncindu-mi glas sec, placid și o față indiferentă. Asemenea sfinților-copii, rostești adevă-

ruri înmărmuritoare, socotind că săgetezi ironii. Nu e așa ? Totul a fost creat prin joc și prin cuvinte, prin gratuită, spontană libertate. La început a fost cuvîntul, nu ? Iar d-ta îmi poți aminti nenumărate pasagii hinduiste și îmi poți dovedi cum Shiva a creat universul dansînd și cum cuvintele — ca orice act nemanifestat păstrător de sîmburi vii — se pot *obiectiza*, numai printr-o adevărată și precisă pronunțare. Destul de curios, expresia „joc de cuvinte", care înseamnă pentru cei mai mulți halucinante sau copilărești fantezii, pentru mine rezumă metafizica realistă și tot ce e substanțial în artă.

— Principial sunt împotriva disertațiilor, se rostea consulul. Dar ceea ce mă uimește e că Lucy a invocat un subiect adjectival pe care nu l-am auzit niciodată pînă acum : „uman" ; și că îl prețuiește, deoarece se răzvrătea împotriva inumanului metodei valorilor maxime.

— Adevărat, Lucy, se amuza Edna, ai uitat tot sarcasmul cu care îmi criticai „umanismul"...

— Toți vă opriți la cuvinte și judecați un om după o frază. Fraze se pot aduce din toate părțile și pot justifica toate aberațiile. Ceea ce am vrut să spun e numai aceasta : că, în tovărășia unui creier de elită și creator, noi cei mediocri nu putem păstra o împietrită sau inumană atitudine critică ; și că e firesc și uman să scuzi ceea ce e slab într-o operă al cărei autor a dovedit că poate crea capodopere...

— Să le scuzi, dar să nu le lauzi..., întrerupeam eu.

— Vă rog, vă rog... Ceea ce spun se mai poate rezuma și altfel ; că e preferabil să iubești un geniu decît capodoperile unui mediocru ; că e preferabil să mîngîi ratările unui creator, decît să consolezi stupiditatea unui prieten de toate zilele. În ceea ce mă privește, instinctul meu de umană simpatie, iertare, părtinire, adorare, mîngîiere și tot ceea ce se leagă de o sensibilitate mai mult sau mai puțin feminină, complexul acesta de porniri e mult mai sincer satisfăcut în intimitatea cu Stevenson, cel mediocru, ca și cel genial, decît ar fi mîngîind sau adorînd un prieten viu.

— Toate mulțumirile pentru dragostea cea mare, începu să glumească consulul, cu o suavă tristețe. Discuția,

ca toate cele ale noastre, se prelungea pînă după miezul nopții. Cina o luam, la început, la „Nanking" sau „Shangai", dar observîndu-mi-se stînjeneala și strîmtoarea bănească, Lucy improviza o cină minimă și incertă în vila ei din Park Street.

Cu cît cunosc mai mult odăile — în cari aventura m-a adus pe neașteptate, într-un timp tulbure — cu atît sentimentul de excepțională fericire senzuală crește, revăzîndu-le. Cartierul și-a cucerit numele ; grădinile sunt largi cît parcurile și trandafiri agățători, tufe de *geangah* galbene, arbuști cu flori roșii, parfumate, cocotieri sau mango cu umbră deasă, arbori cu buchete asemenea portocalelor ; străzile asfaltate și răcoroase ; casele-vile scumpe și alei așternute cu nisip, și servitori hinduși în livrele albe, lungi, curate. În oricare grădină, se aud păsări, multe și streine. Cuci și corbi, vultani și ciripitori de tropice. Chiar arșița se îmbunează, strivită de respirări vegetale, ametită de parfumuri tari, amare — și după-amiezile par risipiri de primăvară fanată. Cînd întovărășesc pe Miss Roth de la Universitate, în Cadillac măsliniu, țipete apropiate de păsări și amorțita fumegare de mirodenii ne ametesc pe amîndoi. Fiecare își amintește altceva. Eu, plăjile cu mirt din Cipru — ea, coasta de la Vulparaiso și Colorado. Aici orașul e nevăzut și trecătorii culeg florile pe ziduri. Cu cît se întinde toamna, cu atît arbuștii înfloresc și copacii își împrospătează ramurile.

...Aș șterge ce am scris. Nu-mi place să laud vegetația, pentru că nu sunt născut pentru a putea scrie astfel de laude. De cum intru, însă, în odăile cu minuni ale Lucyei — uit parcurile. Pe mine, iremediabil pătimaș al nimicurilor artificiale și al virtuozităților tehnicii asiatice, colecția de bronzuri mă țintuiește în sala de așteptare ; cei doi balauri nepalezi, cu capete hidoase și trupuri lungi, uscate, cu mușchii răsuciți grotesc ; și colosalul Nāgā cu nouăsprezece capete și spinare de șarpe negru ; și grupul înmărmuritor al înfuriatei Durga despicînd trupul monstruos al demonului Mahishasura. Cu deosebire bronzul acesta — dăruit profesoarei de un mecena din Puri, după ciclul ei de conferințe asupra provinciei Orissa — mă stăpînește ; lucrătura frunzelor și basorelieful coroanei mi-

mînd elefanții în joc și demoni cu aripi de gîndaci zburători : ochii mei indiferenți frumuseților carnale și rotunzimilor pinacotecilor europene urmăresc, cu luciri senzuale, torsul celor două bapsaras și pulpele încrucișate și sînii mari, iar zîmbetul cu care țin acea vioară *vina*, și brațul întins ca o coardă, și ochii largi, și podoabele grele îmi rănesc ochii și-mi mîngîie ciudata mea poftă de curiozitățile mitologice ale zeiței Kali.

Miss Roth, totuși, nu-mi împărtășește entuziasmul pentru grupul din sală. În general, iubește mai puțin plastica indiană decît ar fi datoare, cel puțin pentru o profesoară de istoria artelor asiatice. Numai un Shiva cu inscripție tamilă, cumpărat în sudul Indiei, și care descopere o originală, surprinzătoare agilitate contrastînd straniu cu volumul capului, susținut dincolo de toate legile echilibrului — și numai o colecție de arme din Rajputana, îi răpesc neașteptate laude.

Adevăratele comori ale odăilor le alcătuiesc, însă, covoarele afgane, cu cocostîrci de aur și fulgere cusute în fir argintat, scoarțele de Jaipur — cu roz sălbatec și galben stins, cu desemnul incert asemenea tremurului celui ce descoperă soarele în flori ; argintăriile bengaleze, grele și ferecate, și perlele de Malabar, în cutii de lemn bine mirositor, cutii cu căpăcele lucrate în sidef, cu figurație pastorală asemenea mozaicurilor orfice stăruind în cele dintîi bazilici creștine. Nu e gîndul meu să înșir minunile adunate de vieneza bogată și capricioasă în cei opt ani de călătorii și prietenii asiatice. Povestea mea nu poate ajunge, nici accidental, o pagină de catalog. Dar, eu îmi înțeleg datoria de a-mi lămuri schimbările și faptele petrecute după acea noapte de la „Nanking". Tovărășia mea cu Lucy și vizitele zilnice au fost posibile numai datorită minunilor vilei și erudiției vaste a profesoarei. După cum voi povesti îndată, nici o amintire de păcat trupesc nu m-a ispitit, deși aceasta ispitea pe Miss Roth. Ea mă silise să înțeleg două lucruri : că India nu se află în locuința familiei Axon, și că a vieții nu înseamnă a-ți risipi viața, nici a o risca. Prin nu știu ce curiozitate a spiritului meu, Lucy izbutise să mă întoarcă din drum. Îmi împrospătase vechea mea patimă și-mi măgulise vechile mele lecturi. Acei

doi ani de solitudine spirituală şi de aventuri mediocre îmi dăruiseră preţioase însuşiri. Şi, cum e uşor de înţeles, darurile acestea îmi foloseau după ce m-am despărţit de calea celor doi ani, îmi foloseau în altă lume decît lumea în care le învăţasem.

Pentru mine, noaptea petrecută în iatacul profesoarei fusese strigătul pe care îl auzisem şi lumea în care mă întorceam. Deşi hotărît să nu amintesc acea noapte în care am iubit fără voie, trebuie să mărturisesc un singur fapt ; că eu am fost sedus de minunile odăii, de lampa fumegînd ulei de trandafiri şi lemn de santal, de trei Bushiyo Hara originale, de acel pescar cu mască de Hamlet al lui Gaho Hashimoto, şi peisagiile marine sau crizantemele lui Hatastatu, de nenumăratele bijuterii şi bagatele în fildeş — iar Lucy iubea în mine tulburarea de la începutul nopţii (a cărei irosire prin opium nu o observase) şi iubea ceea ce sîngele ei de intoxicată îi poruncea şi o ispitea.

S-a petrecut un lucru straniu ; cîntam biruinţa asupra visului sfîşiat, cîntam bucuria reîntoarcerii în vechea mea lume de nouri şi cocostîrci — şi trupul meu potolea ca un izvor victorios şi proaspăt setea întunecată a profesoarei care mă jignise cîndva şi mă umilise iar, cu puţine ceasuri în urmă, cerîndu-mă. Din acel amestec de umilinţi şi răzbunări, de cruzimi şi dezmierdări, din împletirea de vis şi veghe, din inconştient şi din amintiri, din emoţii şi din răzvrătiri trupeşti — am ajuns pentru o noapte bărbat strein mie şi plăcut profesoarei, neostenit în dragoste şi stăruind în a chema desfătarea într-un trup istovit, secătuit, în care liniştea se pogora ca un amurg în deşert, lumina pierind şi globul stăruind în zare, roşu, rece, indiferent ; în trupul răscolit un timp de opium se aşternea tăcerea îngheţului ; împotriva ei am luptat, pe ea am înfrînt-o şi, agonizînd, Miss Roth a înţeles, poate, că se ascund şi alte bucurii în tovărăşia unui trup tînăr şi că bucuriile acestea sosesc tîrziu, în zori, cînd spasmul începuturilor se potoleşte, iar înlănţuirea durează lung şi încordat ca o tînguire.

Nu sunt un senzual ; de aceea Miss Roth a crezut că sunt. Am fost lucid şi atît şi curios. Atît. Nu-mi amintesc să fi încercat plăceri. Dar cele ale profesoarei s-au

înrădăcinat prea adînc ca să mai poată fi uitate. Anumiţi bărbaţi cunosc slăbiciunea aceasta a sufletului feminin, necontenit nutrit de experienţele trupului, şi profită pentru a se face indispensabili. Sunt ceasuri cînd, istovită, acea masă vie primeşte — mai adînc decît ar putea crede şi mai permanent decît ar dori — stăpînirea celuilalt. De fapt, pasiunile lungi, pentru anumiţi bărbaţi sau femei, nu sunt decît obsesiile acelei experienţe supreme, cînd stăpînirea se imprimă ca o pecete grea în centrul de forţă al schimburilor calde, mentale, psihice, cari cîteodată se pot numi suflet.

Astfel înţeleg pasiunea Lucyei pentru mine, pasiune oarbă pe care ea zadarnic încearcă s-o numească prietenie sau admiraţie pentru instinctele sau raflamentele mele artistice. De altfel, nu sunt singurul care să înţeleg aceasta. Edna îmi zîmbeşte rău şi, deşi ezit să scriu adjectivul acesta, pare geloasă pe tovarăşa-i de cameră. Se teme, poate, ca legătura noastră să nu-i compromită prietena. Edna însăşi nu se află bine într-o casă ai cărei servitori povestesc prea multe vecinilor, întotdeauna dispuşi să-i asculte. Vila profesoarei n-a avut niciodată un nume prea bun. Prea mulţi idoli şi prea multe lichioruri. Prietenia ei cu consulul — care o vizita întotdeauna fără soţie şi în ceasuri ciudate — era cunoscută de tot oraşul şi bănuiala opiumului apăsa asupra vilei cum apasă asupra oricărei locuinţe luxoase şi incerte din Calcutta.

Edna vedea cu ochi răi, prea răi chiar, capriciul prelungit al Lucyei. Rezerva mea în timpul vizitelor, ţinuta sobră şi defensivă — nu scăpase profesoarei. Şi cum nu era o pătimaşă a simţurilor, nu îndurase prea multe jigniri gîndindu-se la refuzul meu şi nu pregătea răzbunări. Păstra, însă, amintirea acelei nopţi şi, adesea, rămînînd singuri — mi-o evoca, ispitind.

— Oh ! nu, nu, acum eşti schimbat, eşti altul... Recunosc că eşti un prieten bun şi instruit, dar atunci... Doctore, era mult mai straniu şi chemător în tine, cu acea poveste stupidă, cu acel vis din care nimeni nu înţelegea nimic şi paradoxele tale, ţîşnind, şiroind, scînteind şi apoi o tăcere de om înviat din morţi şi apoi o spaimă de tremens poeticus... şi apoi Dumnezeu ştie cum

l-aș putea numi... un soi de dispreț față de sine, de ciudă că nu ești, că n-ai avut curajul să rămîi, că te-ai născut din nou și, totuși, tinjești întunericul de dincolo... Dumnezeu știe cum aș putea numi și zugrăvi... Dar, erai mai mult decît un bărbat instruit... Sunt curioasă, sunt însetată de nebunia visului tău... Nici pînă acum nu mi l-ai lămurit pentru că tot ce mi-ai expus asupra timpului nu luminează întru nimic experiența... De ce nu te întorci iar la visul tău de vară ? Știi, chiar expresia aceasta, cu reminescențe din Shakespeare și din mitologia celtică, cu „Domnișoara Iulia" și cu „The Golden Bough"... toate acestea mă atîță, mă chinuie... Îți mărturisesc, trăiești în mine prin halucinantul și ridicolul monolog din acea noapte...

— Numai monolog, Lucy ?

Profesoara începea să rîdă, pe jumătate amuzată, pe jumătate umilită, încercînd zeflemeaua și tentația în același timp. Încerca să-și scuze pornirea. Mă silea să recunosc că n-a fost o victorie (ceea ce eu n-am gîndit niciodată), ci un capriciu de al ei. Și, la toate insinuările mele răutăcioase, în care se împletea, poate, și acel sentiment brutal al orgoliului masculin — ea răspundea obscur, explicîndu-mi că opiul potențează sensualitatea feminină și suprimă pe cea a bărbaților. Și îmi părea ciudată, dacă nu comică, încercarea noastră de a explica sau scuza acel fapt care ne unise și ne ținuse strînși ceasuri de noapte caldă, de a-l reduce sau a-l uita. Iar faptul, faptul stăruia cu acea indiferență de obiect — a zidului ce oprește vederea, a stîncii ce împiedică suișul.

Și astfel, prietenia noastră se lega, fiecare datorînd celuilalt descoperirea tărîmurilor noi, fiecare purtînd vie amintirea aceleeași nopți, deși fiecăruia se arăta altfel. Anevoie am ghicit sufletul d-rei Roth și chiar acum, după două luni de zilnice întîlniri, mă sfiesc să cred că l-am ghicit în toate ascunzișurile.

— Doctore, mi-a spus ea într-o după amiază de octombrie, întorcîndu-ne de la muzeu ; ca să mă înțelegi, trebuie să afli întîi ceea ce nu-mi place sau, mai exact, cele ce nu-mi plac...

Nu-i place, întîi de toate, feminitatea, cu accesoriile ei : dragostea, devotamentul, lirica erotismului monogamia, feminismul, Europa. Gîndirea mea a reperat multe eforturi ca să surprindă legătura, firească pentru Miss Roth, între toate noţiunile acestea. A părăsit Europa, pentru că toţi vorbesc şi gîndesc la dragoste sau femeie, chiar cînd filozofează, sculptează sau se războiesc.

— „Eternul feminin", iată ce mă sufocă la noi... Asiaticii au nenumărate păcate ; sunt cruzi, cîteodată imbecili, adesea nebuni, altădată murdari ; dar au două mari însuşiri : nu idealizează femeia şi nu cred în evoluţie. Evident, au o poezie erotică, dar calitativ şi cantitativ e infimă alături de cea religioasă sau filosofică... Oh ! e obositor să citeşti şi să auzi peste tot şi în fiecare zi tot despre idilă sau adulter, despre femei şi umanitarism, sau despre oricare manifestare culturală a Europei infectate de feminism... Nu vezi ? aici elita îşi pune alte întrebări ; cunoştinţa e adevărat preţuită ; acţiunea e respectată, dar nu adorată ; se face deosebire între psihologic şi sufletesc... Drept să-ţi spun, eu nu accept diferenţierea aceasta, dar simptomatic mă bucur de ea, cu atît mai mult cu cît în Europa este ignorată şi inaccesibilă...

Aş putea scrie zeci de pagini urmărind dictarea d-rei Roth, dar cum nu scriu o carte asupra Asiei, ci simpla poveste a vieţii mele într-un oraş asiatic — mă opresc.

Alături de feminitate, Miss Roth ura orice fel de ideologie, de metafizică, de teosofie. Pentru toate, găsise o expresie în cartea lui Oltramare : terapeutică mentală, terapeutică morală. Miss Roth dispreţuia pe cei cari îşi caută reazim într-un absolut de esenţă pur fonică, sau într-o credinţă al cărei obiect nici o dialectică nu-l putea promova trancendent, sau în oricare altă dogmă ce implică legi, concepte, umanitarism. Pentru ea, tot ce putea face mai bun un om inteligent — era să-şi transforme existenţa într-o operă de artă, nu în sens de aventură sau de nebunii metafizice, ci în adevăratul înţeles al cuvîntului : a iubi, a trăi, a se hrăni, a visa artă, artă şi artişti.

Şi Miss Roth realiza cu pasiune şi risc ceea ce credea că e mai instinct al elitei. Existenţa ei e juisare neconte-

nită și rafinată, cultivînd cu o prodigioasă cunoaștere tehnică schimbările, nuanțele, variațiile. Din lunga ei intimitate cu fanteziile sopntane și capriciile, cu contrazicerile și paradoxele — își închegase un seducător șir de aforisme al filosofiei „volteface", cum spunea Miss Roth.

— E inexact să numești filosofie ceea ce e numai o înțelepciune, mă avertiză Miss Roth, zîmbind și furnînd, fără să-și părăsească expresia de seriozitate amuzată care o ferea de bagatelizări sau farsă. Iar înțelepciunea mea, fiind cea a unui artist, e ireptă dogmatizării : „The golden rule is that there is no golden rule". Presupun și spar că ai o suficientă ascuțime ca să nu mă plasezi printre dilettanți, epicurești sau sceptici frazeologi. Nu susțin că înțelepciunea mea e definitivă și de aceea nu o împărtășesc celorlalți. Dar sprijinită pe anumite sfaturi ce mi le oferă, pot critica tot ce găsesc necesar și binevenit.

Trebuie să recunosc că, în cele dintîi săptămîni, Miss Roth îmi părea dispusă numai să critice, îndeosebi fanteziile teosolizante ale Ednei, descoperirea profesorului, apologiile mele pentru o metafizică defunctă și literatura modernă. Mai tîrziu, am aflat ce informație sigură și vastă se ascunde înapoia bagatelelor cu cari Mis Roth întîmpina noutățile librăriei din Park-Street și cît bun simț și ce minunată orientare o întovărășeau în critica descoperirii profesorului. Nu e locul aici să relatez lungile noastre discuții, îndeosebi asupra noii ediții din *Silpa Sastra* a lui P. Bose, care izbutise de asemenea să expună principiile arhitecturii și sculpturii indiene într-o carte recentă, mult discutată în mediul universitar. Miss Roth, care studiase cu atenție tratatul *Vishnudhermottara* asupra picturii, dovedea o extraordinară abilitate de a surprinde nuanțe, perfecțiuni, scăderi acolo unde ochiul cel mai exercitat alunecă amorf, și o genială finețe în a le exprima. Ca și în cazul Stevenson — pe care Miss Roth îl cunoștea și îl înțelegea de la un capăt la altul — nici asupra principiilor sculpturii indiene Miss Roth nu publicase nimic.

— Am adunat prea multe știri și părerile mele sunt prea noi ca să mă îndur să le îmbicsesc într-un articol. Iar o carte nu am timp să scriu. Viața e atit de scurtă... La ce bun ? La noi, filosofi sunt autorii studiilor de filosofie, iar criticii de artă acei cari publicâ... Sunt răstimpuri cînd

înțeleg de ce n-am acceptat niciodată să public ; s-au scris prea multe prostii, nu ? și toată activitatea noastră... ce putem noi face ?

Sub masca schimbărilor cotidiane, cultivate și provocate cu prețiozitate, se ascundea o disciplină și un itinerariu. Ceea ce numea Miss Roth „plăcere", nu era întotdeauna juisare imediată și gratuită, nepăsătoare de implicațiile morale sau sociale — ci, de multe ori, satisfacția de a gîndi just, de a înțelege, de a descifra un adevăr într-o pagină socotită obscură, sau o imbecilitate într-o dogmă.

Miss Roth scuza catolicismul pentru catedrale, pentru laudele lui Jacopone da Todi și proza lui Chesteroton. În același timp, nu-și contenea ironiile împotriva lui Milton, numai pentru că bietul orb fusese puritan.

Refuzînd imperativul unității, coerenței sistematice în funcțiunea cerebrală — Miss Roth aluneca întotdeauna pe o altă ușiță nebănuită, cînd aforismele sale o duceau prea departe de adevăr. Cred că împrumutase dintr-un autor englez obiceiul de a spune : „cu atît mai rău pentru istorie !" cînd unul dintre noi îi amintea umil o dată sau un fapt, controlabil în cel mai portativ dicționar.

În critica de artă asiatică, însă, Miss Roth avea cîteodată sclipiri de geniu. Cred că n-am întîlnit nicăieri o mai perfectă expunere și o mai justă explicație a deformării tipului indian în sculptura budistă din Anam. Și, cerîndu-i informații asupra variațiilor reprezentărilor Umei în Bengal — m-a uimit siguranța știrilor și gustul cu care Miss Roth deosebea fantezia creatoare a meșterului, de grotescul hidos al nepriceperii tehnice, amănuntul luminos și viu, izvorît din jocul mîinii și al sufletului, de accesoriul tehnic orb și împrumutat. Vizitele noastre la muzeu erau ceasuri de neuitat deliciu. Miss Roth compara cu o facilitate feminină, îmi amintea gravuri din propria-i bibliotecă, cerea colecția de fotografii a muzeului ca să-mi arate exemplare din Amritsar sau Travancore, alegea, reprezenta, judeca. Chiar în epocile în care epuizasem materialul și bibliografia, aflam ceva de învățat de la Miss Roth. Simțeam atunci umilința melancolică a tinereții, care poate stăpîni totul afară de gustul și cunoștințele celui care a petrecut ani în intimă tovărășie cu un subiect.

Cred că Miss Roth e sau a fost foarte bogată. Altminteri, nu știu cum să lămuresc luxul odăilor și comorile adunate în ele. Nu e nevoie să spun că în bibliotecă se aflau toate reproducerile în culori și toate colecțiile fotografice asiatice care se publicaseră în ultimul veac, volume scumpe și rare, pe care nu-și îngăduiau să le stăpînească decît universitățile și bibliotecile publice. Dar Miss Roth adunase o surprinzătoare cantitate de stampe și manuscrise, cîteva din ele unice, căutate de maniacii europeni și milionarii americani. Printre ele, o duzină de manuscrise persane cu înfloriturі și decorații miniaturale și un foarte vechi Moise de Khores, originalul armean, și *Divanul* lui Maghribi, care aparținuse cîndva unui orientalist olandez și nenumărate manuscrise arabe pe care eu nu le puteu ceti, dar care îi desfătau degetele lungi și palide de sihastră în palatul cu imagini. Am aflat în urmă, dintr-o confidență obscură a Ednei, că Miss Roth moștenise, înainte de a veni în India, colecția unui conte german, recunoscut acum douăzeci de ani drept cel mai pregătit cunoscător al miniaturilor manuscriselor persan-arabe. Legătura vienezei cu un bătrîn colecționar nu e prea clară. Dar contele a dăruit, încă în viață, rodul unei vieți de pasionată goană, și l-a dăruit spunînd că nimeni nu e mai vrednic să le stăpînească și să le înțeleagă, chiar fără a le ceti, ca Miss Roth. Cu acest prilej, am aflat de la Edna că profesoara număra cu mult mai mulți ani decît aș fi bănuit și că cunoștea pe toți europenii care avuseseră vreun contact cu Orientul, de la editorul Luzac la Kaiserling și colonelul Lawrence. Chiar colecția ei de autografe, voluminoasă și serioasă, nu-i epuiza prietenii, admiratorii, maeștrii. Fusese peste tot și învățase întotdeauna. Ascultase pe Masaharu Anesaki la Tokyo și Harvard, pe Takakusu la Berlin, pe Yamakumi la Calcutta, pe Jacobi la Bonn, pe Przyluskhy la Paris și pe Louis Finot la Saigon. Și pretutindeni purtase vasta ei curiozitate pentru rosturile artei și disprețul pentru dogmatică. Cunoștea o sumă de anecdote asupra artiștilor și orientaliștilor în viață ; firește, prin artiști înțeleg pe cei asiatici, pentru că, față de apuseni, Miss Roth dovedea o rece indiferență și pretindea că nu a

aflat încă cum trebuie să le privească operele ca să înţeleagă că sunt opere de artă.

Din iarna petrecută la Santiniketan, unde a ţinut un faimos curs asupra influenţei artei indiene în Asia centrală şi China — s-a întors cu o arzătoare pasiune pentru poezia bengaleză. Dacă a fost întotdeauna slabă în sanscrită, neputînd înţelege un text fără juxtă — în bengali, a împlinit uimitoare progrese, poate pentru că îi plăcea să convorbească şi să asculte necontenit baladele *gitanilor*. În biblioteca ei se afla un exemplar al „Istoriei limbii şi literaturii Bengalului" de dr. Sen, cu o lungă şi flatantă dedicaţie a autorului. Iar Thomson, de cîte ori vizita India şi o întîlnea, nu ostenea cerîndu-i să colaboreze la o culegere de poeme bengaleze traduse în englezeşte. Miss Roth se apăra susţinînd că marea ei monografie asupra Orissei monumentale nu-i îngăduie să se însărcineze cu o altă operă. De fapt, după cum ea însăşi îmi mărturisise sorbind dintr-un liquor favorit, nu înţelegea de ce ar fi colaborat la o carte pe care cetitorii nu o vor înţelege. Era chiar mîniată pe Thomson pentru că tradusese o scurtă antologie din Ramprasad Sen. Acest geniu al Bengalului era în acelaş timp şi poetul favorit al d-rei Roth. Toate acele izbucniri lirice către inaccesibila şi veşnica „mamă" Durga, recitite în melodiile originale, pecetluite cu taină pentru mine — îmbătau sufletul d-rei Roth. Cînd o rugam să mi le traducă, privirile ei mă ţinteau sever, batjocorilor.

— Ce-ai făcut doi ani în India? Ai *trăit*, nu? Ai cunoscut *viaţa*, nu? Care viaţă? A familiei Axon, a d-nei şi a d-lui Axon, a lui Tom şi a Isabelei. Pentru aceasta te puteai duce în Southampton. Nu înţeleg de ce ai venit în India, dacă nu pentru a învăţat bengali. Cea mai dulce şi mai perfectă limbă a globului... Oamenii pot veni în India pentru bani sau pentru poezie, şi amîndouă motivele sunt binecuvîntate. Dar pe d-ta nu te înţeleg; să pierzi treizeci de zile pe mare ca să te îndrăgosteşti de Isabel...

— Lucy, e inutil să mă mustri. Ştii prea bine că sunt inapt crizelor sentimentale...

— Chestiunea nu prezintă interes. Dar, de ce nu ai învăţat bengali?...

Alături de lirica mistică a lui Ramprasad Sen — pe care Miss Roth o socotea o culme a inspirației poetice, dincolo de idealul feminin sau de tristețea fericirilor pasagere — m-am uimit descoperind printre favoriți poeții dinastiei Tang, îndeosebi Li Po și Tu Fu, pe care Miss Roth îi avea în nenumărate traduceri germane și engleze. Spun favoriți, pentru că îi cunoștea pe dinafară. Dar cît de adînci erau cunoștințele d-rei Roth în poezia chineză m-a convins acea noapte de discuție cu profesorul, care se amuza să traducă oricare linie a unui poem Tang și Miss Roth nu întîrzia să-i spună autorul. Ceea ce începeam să admir și să jinduesc în cultura orientalistică a profesoarei era perfecta asimilare a gustului, a ritmului, aș spune a sufletului care călăuzise poeții și artiștii Asiei. Monotonia aparentă a poemelor era pentru Miss Roth colier de notații inimitabile, care-și trădau autorul într-o sută de strofe surori. Putea distinge pe Chen Tzu Ang de Esur Hao, în vreme ce profesorul, care cunoștea destul de bine chineza, anevoie distingea între Tu Fu și oricare alt poet din aceeași dinastie Tang. Însușirea aceasta rară de surprindere a nuanțelor printr-o intuiție profundă și completă o dovedea și în celelalte literaturi orientale, de pildă în cea sanscrită, în care izbutea să recunoască pe Bhartrihari, pus alături de Bilhana sau Amaru. Pentru mine, faptul e nefiresc și înmărmuritor, cu atît mai mult cu cît Miss Roth nu cunoaște decît traducerile, cu inevitabilele îndobitociri și înșelăciuni.

Ar trebui să povestesc pe îndelete întîlnirile grupului nostru în vila din Park-Street și să mă opresc însemnînd vorbele cu duh ale d-rei Roth. Dar mă tem ca toate aceste însușiri pe care le alătur făpturii profesoarei de istoria artelor să nu pară dincolo de firesc și mă tem că atmosfera de intimă și comunicativă orgie spirituală nu va putea fi prinsă în condeiul meu fugar și nepriceput. Totuși, nimic din purtarea mea nu se va înțelege dacă nu se cunoaște încai în treacăt, viața pe care o începusem cu noii mei prieteni.

De nedumerirea familiei Axon nu e locul să pomenesc acum. Cu adevărat că se minuneau mai mult la începutul toamnei decît în vară. Cel puțin, în acele luni de arșiță și *mousoon*, păstram o tăcere încedă și abstractă, pe care d-na Axon și, în parte, Isabel, o puneau în seama tropicei. Dar acum, cum să-și explice volubilitatea mea, adeseori frivolă sau supărător de încărcată ca referințî ? și cum să judece vizitele zilnice, adesea încheiate după miezul nopții, făcute acelei dubioase profesoare, nemăritate, aproape fată bătrînă, asupra căreia vecinii informați nu au prea multe cuvinte de laudă, iar Father Lucas numai un gest de disperat dezgust ? E adevărat, eu însumi serveam amănunte din belșug, fie asupra casei, fie asupra stăpînei — avînd grija, firește, să trec peste taina celei dintîi nopți și peste toate pornirile incerte ale d-rei Roth. Am observat că Isabel dovedea un greu de ascuns dor în a ști tot mai multe asupra acestei „femei excepționale“ — cum o numeam eu. Și mi s-a părut mai puțin crudă gluma Vernei asupra virstei profesoarei, decît zîmbetele reci ale Isabelei, prin care ea își rezumă disprețul și neîncrederea față de orice „femeie care încetează de a fi femeie cetind prea mult și împrumutînd obiceiurile bărbaților“. Ceea ce Isabel înțelegea prin „obiceiurile bărbaților“ era : de a locui singură o casă, de a primi prieteni căsătoriți, de a fuma, bea liquoruri și a fi profesoară la Universitate.

Cîteodată, întorcindu-mă din Park-Street spre locuința familiei Axon, meditam destul de amuzat la situația rară a acestor două ființe, una cunoscîndu-se pe alta prin spusele mele, și nesuferindu-se — Miss Roth pe Isabel din pricina visului meu, iar Isabel pe Miss Roth din nenumărate motive printre care se număra, poate, și acela că vorbeam prea mult de ea la masă, întunecînd nădejdile d-nei Axon. Și, nu știu de ce, eram ispitit să gîndesc că relația aceasta între două femei care altminteri niciodată nu s-ar fi întîlnit — nu era creația mea, ci eu fusesem născut și adus în aceste împrejurări ca să împlinesc legătura între Miss Roth și Isabel Axon. Și alte, multe gînduri mă cutreerau, pe care renunț să le așternaici, temîndu-mă că le voi desfigura. Mă amuzam să dez-

copăr corespondențe între aceste două streine de rasă și cultură, singurele pe care le cunoșteam mai deaproape în noua mea viață. Nimic nu se putea mai deosebit. Și, totuși, nu jignisem eu pe Isabel și nu purta Isabel amintirea faptului, vie și amplificată ? Și nu era Miss Roth aceea care mă chemase în noaptea de la „Nanking", și nu păstrează ea amintirea unui bărbat neîntîlnit, halucinat și straniu, pe care în zadar încearcă să-l regăsească în mine ? Și, între cele două mari ceasuri — „Bristol Theater" și „Nanking" — nu se deschide prăpastia visului meu de vară ? Iar eu însumi, nu sunt cel văzut de Isabel în tovărășia cu Miss Roth — și cel închipuit de Miss Roth în tovărășia mea cu Isabel ? Iar gîndul miosorimii și al menirii mele de a rămîne între două lumi, de a mă secătui și a pieri fără rod, gîndul meu vechi mă străbătea — dar acum trăiam prea mult în închipuirile zeiței Urga ca să mă gîndesc la semnificații și mă întreb, căutînd răspuns.

Mult curioase și originale erau întîlnirile noastre în vila d-rei Roth. Profesorul sosea într-o *gari* cu cal bătrîn și aducea una din acele cărți chineze plăcute gazdei. Săptămîni întregi purtase opusculul lui Yang-Chu, în minunata ediție de la Shangai, și săptămîni întregi tălmăcise parabolele sau aforismele celui căruia lumea îi părea o „grădină a plăcerii". Începusem a îndrăgi pe acest incorigibil visător care-și savura visele numai după ce le sprijinea pe grămezi de fișe ! Profesorul tăcea mai întotdeauna, înghițind fumul gros al țigărilor burmeze și înflorind cu un creion bine ascuțit coperțile cărților sau marginile jurnalelor ce le găsea risipite pe masă. Prietenia lui Miss Roth era veche. Cunoscuse la Cambridge, pe cînd urmărea lecțiile lui Giles, o vieneză sprintenă și prodigios de informată, care stîrnea senzație în coloquii și pe care scepticismul sau prudența timorată a universităților nu o împiedecau să-și dezvolte paradoxalele ei critici și afirmații. După ce s-a încheiat pacea, Miss Roth s-a statornicit în Calcutta, chemată de vice-cancelarul Universității ; și nu mică îi fu surpriza, întîlnind la lecția de deschidere pe acel coleg din întîia tinerețe. Profesorul renunțase să urmărească ceea ce se numește în cercurile universitare o „carieră". Cum mărturisea, ar fi fost cu

adevărat stupid să reprezinte oficial o știință pe care descoperirile lui o zdruncinaseră din temelii. În tinerețe, crezuse că se va specializa în Asia minoră, dar, după cea dintîi expediție cu Sir Aurel Stein, ajunsese atît de interesat de Asia Centrală, încît se stabilise în Calcutta și devenise un cetitor asiduu al bibliotecii Societății Asiatice. Nădăjduiesc cîndva că se va întoarce în Anglia, dar după eșecurile repetate suferite încercînd să-și verifice prin săpături descoperirea, renunțase la orice gînd de întoarcere. Studia tot mai mult chineza și dialectele mongole și trimitea comunicări scurte la „Bulletin de l'Ecole Française de l'Extrême Orient"* sau „Acts of the Asiatic Society of Japan"**. Nu publicase nici o carte, pentru că nu izbutise să găsească banii săpăturilor. Comunicările erau amorfe și ilizibile, cu deosebire corectări de ediții recente sau glosarii mongole, note critice asupra monografiilor obscure ce se tipăreau în chineză, contribuții noi la alte contribuții noi publicate cu cîțiva ani în urmă asupra textelor din Turfan. Cel care ar fi judecat pe profesor după aceste mărunte și insignifiante publicații, l-ar fi alăturat pe nedrept miilor de colecționari sau bibliotecari orientaliști în creierul cărora ideile nu-și găsesc loc, iar generalizările sunt socotite lucru gazetăresc. În vreme ce profesorul, deși pătimaș cercetător al amănuntelor, dovedea o suplă elasticitate și o robustă înțelegere pentru ceea ce numea d-ra Roth „realitățile elitei". Descifrarea unui text obscur o socotea din gramatică și îl auzeam disertînd cu entuziasm (atît cît poate avea un englez orientalist asupra influențelor naturii moarte asupra ideologiei sau despre ceea ce numea el „egalitate energetică", adică egalitatea între potențialul obiectului ce trebuie cunoscut și cel al cercetătorului ; un text obscur se luminează nu atît prin țesătura lui intimă, cît prin *voința de înțelegere* a celui ce îl studiază. Cînd energia aceasta se coboară în obiect, echilibrîndu-l cu energia de cunoaștere a cercetătorului — problema e soluționată.

Consulul venea în automobilul propriu, iar eu pe jos, pentru că drumul pînă la vila din Park-Street e scurt

* Buletinul Școlii franceze a Extremului Orient (n.ed.).
** Actele Societății asiatice a Japoniei.

și aromat. Consulul aducea daruri : flori, țigări și biscuiți. Florile pentru Edna, țigările pentru d-ra Roth, iar biscuiții pentru noi toți cinci, la ceasul ceaiului. Miss Roth ne primea întotdeauna în kimonouri palide, iar Edna în aceleași sobre bluze de mătase albă. Și primirea nu era niciodată oficială, fardată sau esoterică. Nu începeam discuțiile unui cerc de studii, nici nu contribuiam să alcătuim o ședință teosofică. Miss Roth ne citea, de obicei, ultimele descoperiri în Stevenson sau ultimele stupidități culese în noutățile librăriilor. Sub ochiul ei batjocoritor și cu memoria prodigioasă întotdeauna trează — surprindeam absurde, mediocre sau false aprecieri semnate de competenți iluștri. Dar exercițiul acesta, care nu avea o prea puternică doză de răutate, nu ne ținea prea mult timp. În fiecare zi, Miss Roth descoperea un nou paradox sau un nou adevăr, și tot mai mult își perfecționa exprimarea „sistemului".

Citeodată ne lămurea — apologii — rostul fiecărui obiect de artă în odaia ei. Se plîngea că viața e scurtă și ternă. Urmînd drumul marii erezii europene, modernii nu au timp să trăiască.

— Ați observat cît de puțin atenți sunt oamenii la viață, la drum ? Fiecare nu dorește, nu vede și nu visează decît ținta. Această orbire totală, și impasibilitate la senzații și erezie, care confundă trăirea cu sfîrșiturile. Oricine e grăbit să sfîrșească : ziua, noaptea, anul, munca, suferința... În ceea ce mă privește, reluă Miss Roth cînd comentariile noastre se potoleau (pentru că, nu cred că e nevoie să repet, nu însemn aici decît miezul conversațiilor, simplificat de întreruperi și divagații) eu mi-am poruncit de mult ceea ce se poate numi atenție la trăire. Ar fi mediocru și sec să mă bucur diminețile că răsare soarele că se deșteaptă paserile, că înfloresc boschetele. Recunosc, instinctele acestea primare au secat în mine. Bucuria panteistă, ce lîncezește în fiecare om, arareori irumpe și arareori mă mulțumește. Dar, dimineața, am atîtea alte prilejuri de juisare (Miss Roth folosește întotdeauna expresia aceasta în franțuzește). Îmbrac orice kimonou nou cu adevărate mîngîieri și cu o emoție aproape sexuală (expresia e în nemțește și, profesorală, nu pare

riscată) şi *privesc* vasul meu de Tokyo şi *privesc* legătura acestui Coomaraswami, *editio princeps,* sau mă pierd (Miss Roth adesea se exprimă banal şi dulceag) în aceeaşi bizară contemplaţie a celor doi Hokusai... Nu am decît un ceas liber, dar în acest ceas trăiesc, nu mă simt mişcată... Nu fac filosofie, nu predic, iar Bergson nu m-a interesat niciodată. Trăirea mea nu are nimic organic, sau inconştient. Destul de curios, ştiu şi mă desfat, înţeleg şi mă critic — trăind. Şi, pentru că tot ce fac e spontan, liber, violent, îmi place să numesc viaţa mea orgie...

Am condensat în această jumătate de pagină monologul unei după amiezi de octombrie, cînd Miss Roth s-a arătat mult mai curajoasă şi mai complexă decît o bănuiam. O adevărată orgie de senzaţii tari şi străluciri filiforme, de masculin *je m'en fichisme* şi de estetism minor, fraged sau corupt, de doctrine şi de poeme. E peste măsură de greu să înţeleg un om ; e aproape cu neputinţă să-l zugrăvesc. Dar cînd acest suflet e Miss Roth ?

Dacă aş reciti ceea ce am scris în aceste ultime zile asupra-i, fără îndoială că aş ofta dezgustat, fără îndoială că prietena mi-ar apărea sufocată de lecturi şi influenţe, bolborosind crezuri felurite şi afectînd o rafinată şi d'annunziană senzualitate. În timp ce adevărata Miss Roth, cel puţin atît cît o înţeleg, o cunosc şi o reconstituiesc eu — stăpîneşte o prodigioasă coeziune în gesturile şi atitudinile ei, şi, oricît de mult s-ar dovedi influenţată de favoriţii ei asiatici, trădează, pentru oricine o apropie, o caldă, vastă, roditoare personalitate.

Viaţa d-rei Roth părea, şi era cu adevărat, săracă în evenimente. Ceea ce eu înţelegeam prin risc, aventură sau nostalgii. Într-o seară, povestindu-i revelaţiile căpătate în renunţarea la mine însumi şi prin înrolarea mea voluntară în familia Axon, i-am lăudat neprevăzutul unei vieţi propriu-zise, inedital şi schimbările. Miss Roth, criticîndu-mă, şi-a lămurit indiferenţa faţă de partea „fenomenică" a vieţii.

— E foarte mult sînge modern în d-ta, doctore, și noul umanism în care te inițiezi, al Asiei, încă nu te-a purgat de superstițiile evoluției, vitezei, aventurii... Ai dreptate într-atît cît nu accepți mecanizarea prin erudiție sau cerebralism. Mortificația, prin orice fel de asceză, nu e viață, admit ; dar nu admit ceea ce crezi că e viață. Trepidația și influențele maselor și renunțările spirituale pentru pragmatic, și adaptarea la mediile inferioare, și trăirea la voia întîmplării sau a familiei Axon și refularea reminiscențelor umaniste din d-ta și acestea sunt propriu-zis o existență terestră, dar nimic mai mult. Pentru mine, care mă nutresc cu senzații și cu adevăruri pe care le schimb cînd mă obosesc, evenimentele sunt accesorii. Nu le refuz, dacă mă apropie, dar nu le caut. Nu renunț, în nici un caz, la centrul meu de gravitate, la artă. În toate călătoriile mele am fost întîi artist și apoi om. În legături și prietenii, m-am dovedit întîi colecționară, și apoi femeie. Cel dintîi amant, cred că Edna ți-a destăinuit aceasta (zîmbet stupid) a fost un conte bătrîn, pe care îl stimam pentru gustul, aristocrația și vastitatea erudiției... Îmi place să aleg prieteni noi, dacă ghicesc alt ritm sau altă cultură în cel ce mi se apropie... Dar niciodată n-am putut trăi între oameni nesimțitori, inculți, mediocri sau săraci. Mă sufoc, mă sufoc în sensul fiziologic al cuvîntului... Toată odiseea vagabondajului în California sau în Argentina, sau pirateria în arhipelagurile oceanice, nu-mi pot ține atenția încordată. Am fost în Tahiti, pentru că a fost și Stevenson ; mi-au plăcut plăjile de coral pentru că le-a descris Stevenson...

— Aici suntem de acord, Lucy, îi aminteam eu.

— Cunoști indiferența mea pentru ceea ce alții găsesc grandios sau frumos în natură. Sincer vorbind, nu mă impresionează. Îmi plac, cum îmi place un săpun higienic sau o pereche de pantofi. Recunosc că sunt necesare chiar indispensabile, ca orice toaletă mintală. Dar nu mă emoționează, nu mă întristează. Citeodată, îmi provoacă acel șoc fiziologic, orgiastic, care îmi deșteaptă instinctele panice. Dar, aceasta e alături de suflet, adică alături de artă și de ceea ce stărui în a numi metafizica mea...

Miss Roth nu ostenea să mă mustre pentru obsesia mea „fenomenică", pentru setea de schimbări în afară de mine, pentru toate pornirile moderne ce stăruiau în mine, îndemîndu-mă să mă las tîrît în albii streine, să mă las sfîrtecat de voințe eterogene numai pentru dorința de a mă simți violentat, să ascult poruncilor unei mase către care nu ar fi trebuit să-mi opresc niciodată privirile. Și, cu toate argumentările mele, cu toată certitudinea că viața mea în acești ultimi ani a fost numai o implicație a „paradisului pierdut" odată cu evenimentele tinereții mele — simțeam cum atmosfera odăilor din Park Street și prelungita prietenie cu Miss Roth mă depărtau de itinerariul parcurs alături de familia Axon și mă îndemna spre trecutele atitudini diletante. Știam că, orice s-ar fi întîmplat, înapoi, la izvorul meu, nu mai puteam ajunge. Miss Roth mă compara, glumind, cu căderea omului și răscumpărarea prin Mîntuitor. Asemenea omenirii, principial și efectiv rupte de Creator, mă aflam urgisit și izolat, așteptînd a doua naștere prin pogorîrea Duhului și Tatălui într-un Fiu născut din fecioară...

— Nu blasfema, amenința tot în glumă Consulul.

Dar eu eram ispitit să înțeleg în aspectul ei real comparația d-rei Roth, și adesea mă înfriguram de nerăbdări și presentimente, aflînd prin proorociri că mîntuirea se apropie. Spusele acestea nu trebuiesc înțelese în sensul lor teologic, ci pur și simplu uman, prea uman. Adesea simțeam oboseala stării mele, a păcatului și a menirii mele. Mă oboseam să aflu în fiecare soliloquiu că încă nu pot rodi, că încă nu-mi găsesc locul meu, că sunt încă blestemat să colind în două lumi, una aproape de mine, cealaltă în amintiri, în daruri, în ironii, oriunde s-ar fi aflat ea, părînd nu mai puțin inaccesibilă și alinătoare.

Totuși, soliloquiile și amintirile de acest fel erau tot mai rare, tot mai mult întunecate. Nouă viață și patimi proaspete mi se dezvăluiseră în vila d-rei Roth. Redevenisem ceea ce fusesem cîndva : un artist ratat, trăindu-și creațiile în emoții și în juisări, risipindu-și energia în lecturi culese și adunate în fotoliul din biblioteca d-nei Roth. Reîncepusem lucrul asupra lapidarelor javaneze și aceasta nu pentru a putea scrie o monografie, ci pentru

a stăpîni un subiect pînă la epuizare şi a mă bucura de acele voluptăţi tehnice ale competenţei şi ale gustului.

Încep să obosesc scriind acest capitol, şi încă n-am povestit întîlnirile noastre şi încă n-am destăinuit tot ce ştiu asupra consulului, şi n-am amintit acea noapte de crude şi riscante revelaţii, cînd Lucy, pe jumătate sălbăticită de opiul ce-l fumase fără ştirea noastră, m-a înlănţuit cu toată dorinţa celor treizeci şi patru de ani, murmurînd că iarăşi am revenit cel cunoscut de ea cîndva, bărbatul deşteptat din vis, omul care împarte şi cere de bucurie că s-a regăsit.

Faptele acestei nopţi s-au petrecut astfel. Oaspeţii plecau şi eu mă pregăteam să-i întovărăşesc, cînd Lucy m-a rugat să întîrzii încă o jumătate de ceas ca să-mi arate noi specii de bronzuri Durga aduse de curînd de la Madura şi aparţinînd unui colecţionar din Colombo. N-am bănuit nimic în invitaţia gazdei pentru că Edna, de asemenea, se afla cu noi, şi nu era pentru întîia oară cînd întîrziam singuri în discuţii tehnice. Miss Roth a îmbrăcat un kimono tulburător pentru oricare alt bărbat nepierdut în pasiuni arzătoare, cum eram eu în acea noapte. Alături de ceai şi împotriva sfaturilor din Kakuzo, Miss Roth a servit liquoruri tari. Apoi ne-a lăsat singuri, pe mine şi pe Edna, o jumătate de ceas. Nu mă sfiesc să spun că eram din nou sub amintirea celei dintîi nopţi petrecute în viiă. Poate pentru că eram singur cu Edna, sau poate pentru că Miss Roth era prea tulburată de liquoruri. Prietena, însă, era sincer îngrijită şi privea cu neastîmpăr şi nerăbdare uşa iatacului. Am înţeles mai tîrziu că ştia ce se petrece în odaia cu scoarţe întunecate şi lămpi aromitoare şi că se temea de cele ce s-ar putea dezvălui.

Miss Roth s-a întors schimbată. Monologul ei — era obiceiul nostru de a nu o întrerupe de cîte ori voia să epuizeze un paradox sau să fixeze o nuanţă — a fost confuz şi strălucitor. Am ghicit că a fumat iarăşi opium şi că încerca aceeaşi ispită din noaptea de la „Nanking". Ceea ce mi-a mărturisit nu voi scrie aici. Lucy e o cinică, iar cîteodată găseşte o amară plăcere contrazicîndu-şi spusele din ceasurile lucide. Am descifrat în frazele şi chemările ei că o amintire o stăpîneşte ca un zbu-

rător, cu deosebire în vremea singurătăţii şi a visului. Nu mă descopeream măgulit, pentru că nu mă recunoşteam în imaginea păstrată. Eram departe de visul meu, eram înfipt în însăşi lumea Lucyei şi îmbrăţişarea noastră ar fi fost dezamăgită ca un final. Palimpsestul nu se mai lumina. Aceasta, cred, a ghicit Miss Roth. Nu am desprins nimic din ochii ei întunecaţi, şi nu i-am privit trupul şarpe cald în kimonoul asemenea blănurilor de vulpe albastră.

E peste puterile mele să povestesc cum s-ar cuveni faptele acelei nopţi. Am fost tîrît într-o înlănţuire care n-a fost niciodată a mea, am fost scăldat de rîul desfrînat al senzualităţii. Aproape frigid, indiferent la toate biruinţele care măgulesc orgoliul viril, necunoscînd tortura cărnii, nesuferindu-i văpăile — toate legăturile mele au fost sexuale, întrucît erau limitate gîndului, final orb al unei dialectice ce-şi odihnea victoria sau îşi cunoştea înfrîngerea. Astfel, trebuind să povestesc scene de neaşteptată şi barbară voluptate, să ghicesc firul deznodămîntului în obsesia d-rei Roth şi în gelozia Ednei, să încerc lămurirea curajului celei dintîi şi a cinismului prietenei — înţeleg că, asemenea paradoxalei mele prezenţe într-o odaie de dragoste safică, sarcina de a însemna reportagiul în acest caiet e inumană şi grotescă. Mă simt violentat în făptura mea intimă aflînd că am împlinit un rol în împrejurări streine mie, că soarta m-a trimis între oameni pe care nu-i pot ghici sau ale căror vicii nu mă ispitesc. Şi, totuşi, trebuie să povestesc acest fapt, pentru că el ne-a legat, pe noi trei, într-o taină păcătoasă.

Astfel, asistînd la destrăbălarea profesoarei şi urmărind-o cu ochiul curios al cercetătorului — am descifrat o tulburare crescîndă în Edna, o înfrigurare vicioasă pe care nu şi-o putea stăpîni, un tremur de trup cald înlănţuit. Şi, în timp ce încercam să mă ancorez în prezent, să-mi deschid toate braţele înţelegerii către peisagiul neaşteptat ce-şi continua desfăşurarea şi surprizele — îmbrăţişarea Ednei mă istovi, mă spăimîntă, îmi risipi undele ce mă legau de ceas şi loc, mă alunecă în vidul ceţos al neînţelegerilor, al semiconştienţei şi nedumeririlor. Pentru că, Edna nu mă îmbrăţişase pe mine, ci

pe d-ra Roth. Şi, oricît de uimit m-aş fi simţit încolăcit de braţele ei albe, n-aş fi îndurat şocul brusc şi sîngeros, văzînd-o lîncezînd transpirată şi absentă în braţele prietenei.

Înmărmurit, fără să înţeleg, priveam începutul orgiei pe covorul cafeniu cu desene de balauri şi păuni. Toate acele scoarţe mi se păreau însufleţite de o privire fără fund. Şi bronzurile cu măşti groteşti, şi cărţile în penumbra zidului cel mare — totul se însufleţea ca într-un coşmar, trezit de jocul scrîşnit şi tînguit, neverosimil şi interesant al celor două trupuri cu piele proaspătă şi întinsă.

Cred că n-au trecut prea multe minute pînă ce m-am deşteptat, deşteptat de simţuri. Ceea ce nu izbutise să reclame cinismul d-rei Roth, împlinise goliciunea cu lumini vinete. Spasmul meu era cel al omului biciuit, înfruntat, obidit. Înduram emoţia amară şi ameţitoare a celui umilit sălbatec. De cine? De ce? Acestea erau întrebări pe care nu mi le-am pus atunci şi la care, în nici un caz, n-aş fi aflat răspuns.

În încordarea mea m-am oferit, îmbujorat de lumina globului cu flori şi munţi. Clipa a fost lungă. Nedumerirea mea a fost asemenea unei zvîrliri înapoi, în vremurile adolescenţei. Înşerpuirea cu două guri nu m-a luat în seamă şi acelaşi lîncet de litanie sugrumată a înecat tăcerea mea. Cînd am întins un braţ poftitor şi pieptul meu a strivit sînul Ednei, în încercarea de a le despărţi — strigăt de dezgust şi spaimă mi-a umilit auzul înflorit de nădejdi. Rîsul împăciuitor al d-rei Roth nu m-a împăcat. Cinismul cu care a bolborosit cîteva scuze nu m-a răzvrătit. Ca o flacără stinsă de cenuşa rece a focului din noapte — m-am simţit sărman, alungat, deşert şi pustiit. Am privit orb braţele d-rei Roth, purtînd trupul agonizînd şi neverosimil de aerian al Ednei.

Rămas singur în salonul zăpuşit de briza caldă a miezului nopţii, am încercat să-mi adun vedeniile, să-mi amintesc de începutul şedinţei, cu consulul şi profesorul discutînd politica guvernului din Canada şi asasinatul agentului comercial din Colombo. Începutul acesta mi se părea desprins din alte vremi, cetit în cărţi sau auzit de

la oameni. Începutul acesta nu era cel cunoscut de mine, era fals, era sterp, era neverosimil.

Am luat o ţigară din cutia d-rei Roth, am stins lampa şi am părăsit vila, închizînd liniştit uşile şi păşind atent pe verandă. În curte m-am lovit de rogojinile pe care dormeau, înfăşuraţi în cearceafuri, slujitorii. Mi-au urat noapte bună. M-am întors acasă neştiind dacă voi mai reveni în vilă şi neştiind ce voi spune profesorului.

Au trecut patru zile fără să-mi întîlnesc prietenii la obicinuitele ceaiuri din Park Street.

Şi, după patru zile, automobilul consulului s-a oprit în faţa casei. Consulul s-a bucurat că nu sunt bolnav şi m-a vestit că d-ra Roth, ajutată de profesor, mi-a obţinut un post de maestru pentru limba franceză la S. Xavier College.

— A făcut aceasta d-ra Roth ? am întrebat eu liniştit şi palid.

X. ÎNCĂTUȘATUL ȘI ZÎNA

Totul se poate întîmpla, împotriva tuturor raţiunilor. Am gîndit acest loc comun întorcîndu-mă de la locuinţa d-rei Roth. Sunt fapte pe care, înainte de a le împlini, oamenii le socotesc irealizabile. Şi sunt împrejurări stranii pe care nimeni nu şi le-ar putea închipui firești.

Aşadar, după a doua noapte de surprize şi viciu, prietenia noastră a continuat. Descoperoam o singură schimbare în d-ra Roth, aş spune o purgare de obsesiile nopţii de la „Nanking". Continuam lecturile şi Miss Roth continua să fumeze cu pleoapele micşorate ţigările aduse de consul şi să soarbă liquoruri tari. Numai Edna se dovedea întrucîtva stînjenită ; deşi, mult mai puţin decît mă aşteptam. Era între noi un fapt ca o rană. Ne feream s-o atingem, cu priviri sau cu vorbe. Şi, în pofida pudoarei şi a tuturor superstiţiilor ce plutesc încă asupra sufletului feminin, atît Miss Roth, cît şi Edna nu se arătau stînjenite sau intimidate de amintirea bărbatului care asistase la împletirea lor oarbă şi albă pe covor cu balauri şi păuni.

Noua mea slujbă la Colegiu mă scutise de repetiţiile la Bristol Theater. Aveam ore de la nouă dimineaţa la trei după amiază şi, prin influenţele d-rei Roth, leafa era mult mai mare decît mi se cuvenea, aproape dublă ca aceea de la Bristol. Şi munca era mai puţin obositoare. Şi d-na Axon era mult măgulită, cu un pensionar stimat şi plătit de jezuiţi. Father Lucas o informase, poate, că privilegiile ce mi se arătau erau o dovadă de însuşirile şi prestigiul meu. Bucuria d-nei Axon şi a Isabelei ar fi fost nemărginită, dacă desele mele vizite în Park Street — unde luam

aproape zilnic ceaiul şi cina — nu le-ar fi pricinuit tot mai îngrijate bănueli.

Asupra experienţelor mele didactice nu mă vei opri. N-am aflat nimic nou, deşi eram întotdeauna pregătit să ascult glasurile celor pe care îi învăţam. Am verificat încă odată profunda şi strigătoare la cer incultură a tineretului, acelaşi peste toată faţa pămîntului, ameţit de izbînzile sportive ale colegiului şi interesat numai de colecţia cu romane detective.

Mai atent, am observat pe Verna şi Lilian. Între noi, stăruia o uitare prefăcută, artificială, pe care absenţa mea o făcea firească după cum lunile de vară o făcuseră posibilă. Verna, aceeaşi incorigibilă şi precoce vicioasă, în ciuda făgăduielilor de a nu mai vorbi cu mine şi a nu-mi mai fi prietenă, se arăta oricînd dispusă să-şi calce cuvîntul şi să reînceapă păcatul. Cred că păstra o părere stranie şi contradictorie asupra-mi. Cum să-şi explice faptele mele după fuga lui Tom, şi graba cu care am răspuns aţiţărilor ei — alături de rigiditatea severă a verii, alături de legătura mea cu d-ra Roth (pe care Verna o bănuia stricată) şi cu prietenia faţă de Isabel ? Erau o sumă de atitudini şi fapte care o uimeau, nu prin lipsa lor de unitate, prin absenţa firului luminos şi organic —, ci prin pur şi simpla lor existenţă.

Asupra Lilianei, n-am distins decît o umbră, străvezie şi rece, ţesută din întrebările sfintei ei stupidităţi, din poruncile d-nei Axon şi din gelozia Isabelei. Firesc că Isabel era geloasă pe sora geamănă. Nu pentru că erau bărbaţi şi adolescenţi în casă, ci pentru că, în ciuda tuturor lipsurilor, Lilian răspîndea acel farmec simplu al frumuseţii nepătate, al fecioarei fără ispite şi fără primejdii, candide şi imbecile.

Isabel, însă, nu mai era de acum adolescentă. Anumite intuiţii maturizaseră în sufletul ei, în zile lungi de vară, în nopţi calde fără prieteni şi fără plimbări, ceasuri de nespusă toropeală, cînd femeile zac în odăi cu ferestre ferecate, transpirînd sub briza fierbinte a ventilatorului, lenevesc, pe jumătate adormite, pe jumătate bestii. În somnolenţa dup-amiezilor, în vînt sărat de seară, în *chaise longue* pe terasă, în lectura lentă şi plictisită a magazinelor fără copertă şi cu foile răsucite — acele cîteva senzaţii şi

amintiri și gînduri, reveneau, stăruiau, se împleteau și se dilatau, dospind noi nădejdi sau țesînd priveliști înfrigurate, în care dezgustul se fărămița tot mai mult, lăsînd loc mîngîietoarelor revelații și prevestind cearcănele. Isabel descoperise viciul cu o neverosimilă întîrziere. Acea senzualitate pură, echilibrată, purificată prin tovărășiile sportive cu băieți arși de soare — se crispase cîndva, se răcise, împietrindu-se, ca să renască după lunile de vară cu ispitiri noi și cu viciul adolescenței. Creșteau stigmatele pe fața arămie a Isabelei și deșteptarea ei în lume se vestea cu șuierul de sfori trase și de catifea, agitată a ridicării cortinei. Undeva, înapoia pleoapelor întunecate, izvorau lumini tot mai repezi și tot mai vii. Isabel se mira de naivitatea și de puritanismul anilor trecuți, iar soțul și familia cu copii mulți și chiar visul de a ajunge artistă de cinema - i se păreau ridicole. Isabel încă nu știa ce dorește, cuprinsă fiind de incertitudinea capricioasă a nemulțumirilor, prea schimbată ca să se mai poată întoarce la vechii idoli și copilărești nădejdi, prea fragedă și nestatornică pentru a putea alege și împlini.

O suprafirească ghicire mă lega de viețuirea fermentată a Isabelei. S-ar fi spus că antene nevăzute ce porneau asupra tainelor și căderilor ei ca mii de ochi tactili. Fără îndoială că Isabel simțea prezența mea în cele mai ascunse și mai solitare împrejurări. Ghiceam aceasta din lucirile de spaimă și așteptare cu care mă întîmpinau privirile ei. Aștepta, aștepta... Din trupul și sufletul meu, legiuni se îndreptau spre Isabel și ea încerca zadarnic să mă recunoască, întunecat și spîn, în puzderia de umbre pătimașe năpădind din febra ei.

În acele săptămîni de toamnă, ostenit de orele colegiului și de revelațiile vilei d-rei Roth, nu priveam decît în treacăt așteptările Isabelei. Alături de munca mea, nu-mi îngăduiam alte exerciții spirituale, nu mă lăsam ispitit de alte întrebări. Păstram rețeaua simpatică ce mă lega de Isabel, pentru că nu o puteam desprinde de pe făptura mea. Dar nu activam nici nu mărturiseam nimic din cele ce dorea, chemînd, Isabel. Ca o pavăză, ridicasem prietenia cu d-l și d-na Axon. Temîndu-mă să rămîn singur cu Isabel, petreceam acel ceas de odihnă după cină sfătuind cu d-l Axon și încuviințînd tînguirile d-nei Axon.

Subiectul nostru comun era, firește, Tom. Multe luni nu aflasem nimic de rătăcirile lui. De curînd, o scrisoare lungă ne vestise că se stabilise la San Francisco şi că era destul de bine plătit, fără să precizeze, însă, ce fel de lucru împlinea şi fără să ne mărturisească adresa. I-am scris cu toţii la Post-Office şi bănuiesc că d-na Axon i-a povestit multe şi l-a copleşit cu rechemări, pentru că răspunsul lui trăda o sinceră tulburare şi era străbătut de cereri de iertare, care emoţionau pe d-na Axon şi îi încărcau ochii cu lacrimi de cîte ori ne citea scrisoarea la masă. Surorile nu se dovedeau prea nerăbdătoare pentru întoarcerea lui Tom. Verna îi cerea mărci, iar Isabel îl sfătuia să rămînă mult timp în America şi să se întoarcă bogat, cum făcuse un văr al tatălui. Poate Lilian era mai tristă într-o casă fără frate. Eu m-am mulţumit să-i trimit o scrisoare pripită, în care îi comunicam situaţia mea la colegiu şi îl sfătuiam să nu se lase înfrînt de doruri, să nu asculte chemările, ci să se zbată şi să muncească pînă ce îşi va stăpîni puterile.

D-l Axon ajunsese rezonabil şi-şi lăuda fiul pentru curajul lui şi drumul ce-l apucase.

— Întotdeauna Tom a fost o fire aventuroasă, glăsuia d-l Axon, şi numai dragostea pentru mamă-sa l-a păstrat acești ani acasă. De mult am spus că Tom îmi va semăna mie şi nimeni nu voia să mă creadă...

* * *

Încă din septembrie, la începutul vacanţei *Puja*, Isabel se hotărîse să renunţe la şcoală. Argumente a găsit destule ca să convingă pe d-na Axon ; mai întîi, şcoala era prea scumpă şi o obosea prea mult ; apoi, la ce bun toate acele studii pentru o fată care ştie ceti o carte şi răspunde la o scrisoare ? Isabel nădăjduise să plece în Anglia, domnişoară de onoare a unei milionare parsi, care se ducea să-şi vadă copiii la Oxford. Dar doamna a observat curînd că soţul priveşte prea mult pe şcolăriţă şi astfel Isabel a pierdut nădejdile.

Pentru că în familia Axon e obiceiul ca fiecare să muncească, Isabel a găsit curînd un post de vînzătoare la o sucursală a firmei Shorabzi et C-nie. A obţinut postul —

mediocru plătit, dar cu făgăduieli de mărire — datorită recomandației unui prieten de al d-lui Axon, contabil la aceeași firmă, într-o seară, surpriza a fost vestită la cină și sărbătorirea a costat pe d-na Axon o pomieră plină cu dulciuri și două sticle cu brandă. S-a întîmplat să fie de față și Noel, care venea acum foarte des, cucerit de farmecele Catherinei. Noel a urat Isabelei, între altele, și o grabnică logodnă — ceea ce a picurat zîmbete de speranțe în sufletul d-nei Axon. Isabel a răspuns foarte inteligent, amintind că faptul acesta nu o privește, deoarece aparține hotărîrilor bărbaților, că bărbații așteaptă uneori prea mult că ea e încă prea tînără ca să se grăbească, D-na Axon a intervenit, mîniată în glumă, spunînd că o fată nu e niciodată prea tînără pentru un soț serios. Catherine Irving a avut nepriceperea să-și mărturisească părerile asupra căsniciei, pe care ea — crescută în atmosfera feministă „de acasă" — o consideră prea gravă ca să depindă numai de bunăvoința unui bărbat cu stare. Catherine a mai spus că preferă experiențe antemaritale, ceea ce revoltat pe d-na Axon și a silit-o să reia critica protestantismului, o divorțului, a modei, a civilizației și a tinerilor generații continentale. Discuția amenința să se antreneze și eu am fost răsplătit a doua zi pentru cuvintele mele pașnice, prin care exprimasem acel loc comun și etern al voinții lui Dumnezeu. Eu nu cred în prezența divină în oficiala legătură dintre doi necunoscuți, dar cunoaștem eficacitatea acestei formule în mînia d-nei Axon.

În acea seară am surprins prietenia dintre Catherine și Noel și am înțeles de ce Isabel se arătase în ultimul timp atît de rece față de logodnicul visat în anii de școală. Numai d-na Axon nu observose încă și continua să socotească pe Noel un concurent al meu. În mintea d-nei Axon, orice tînăr cu o situație era un soț virtual al Isabelei. Prudentă, însă, păstra și încuraja un număr restrîns dintre acești tineri, pe care îi înconjura cu o strategie șchioapă și pentru care se ruga în fiecare duminică dimineață la catedrală. De cînd Isabel renunțase la școală, d-na Axon era îngrijată. Ar fi vrut s-o vadă cît mai curînd făgăduită unui tînăr care s-o însoțească și s-o aducă de la magazin. În taină, d-na Axon se temea de magazinele firmei Shorebzi, după cum se temea de o eventuală vizită a Isa

belei în Anglia. Sunt ţări şi străzi primejdioase, vicioase, păcătoase — în mintea d-nei Axon. S-a bucurat, aflînd că milionăreasa renunţă la compania Isabelei, deşi nu cunoştea motivul. Isabel, bănuindu-l, ni-l împărtăşise numai nouă, d-relor Irving şi mie, într-o seară veselă cînd fetele au servit porto şi au silit pe Isabel să fumeze.

Lucrul Isabelei nu era dificil şi ea se arăta aproape indispusă în zilele de sărbătoare, pentru că magazinul era închis şi trebuia să rămînă acasă. D-na Axon rugase pe Noel s-o întovărăşească, cel puţin cîteodată, la lucru. Pe mine nu avusese curajul să mă roage. Începea o epocă tulbure, cînd d-na Axon nu ştia ce să creadă asupra gîndurilor mele. M-am desfătat într-o seară, zărind pe Noel şi Isabel întorcîndu-se pe Chowringhi Road, el cu gîndul la Catherine, ea indiferentă şi absentă. Noel nu putea refuza sarcina, pentru că aceasta l-ar fi depărtat de Catherine.

D-rele Irving s-au arătat nemulţumite cînd am demisionat de la Bristol Theater. Se obicinuiseră cu tovărăşia mea şi le plăcea să ajungă la repetiţii în taxiul plătit de mine. Patronul găsise un negru tapeur, profesionist, dar trebuise să-l concedieze la sfîrşitul lunii pentru că primise plîngeri de la toate fetele de neouviinţă şi cinism. Negrul era un rătăcit în India. Ajunsese printr-o minune, prin vraja reclamelor colorate dintr-o gară din Missouri. Singurul cu care se putea înţelege era d. Fox, pentru că numai acesta slăvea America şi ofta de cîte ori îşi amintea de San Francisco.

Patronul căutase iarăşi şi întîlnise o domnişoară bătrînă, care condusese multă vreme orga electrică a unui cinematograf de cartier. Pe aceasta au concediat-o tot fetele, pentru că domnişoara tapa în ritm de vals şi ostenea lesne, sorbind necontenit siropuri îngheţate şi fumînd ţigările lui Stalin. În cele din urmă, Stalin adusese pe un italian crescut în ateliere de cinematograf şi în baruri, care a izbutit să mulţumească pe toţi, petrecîndu-şi tot timpul în teatru şi gata să ajute în cele mai neaşteptate încurcături : electricitate, decoruri, croitorie, dansuri. Avea un singur păcat : jocul de cărţi — dar păcatul îi era tolerat, pentru că pierdea toţi banii, jucînd cu Stalin.

Am revenit de mai multe ori la Bristol Theater, dar întotdeauna în timpul spectacolelor, întîlnind pe foștii camarazi în barul vecin sau pe scenă.

Catherine mă rugase într-o zi să le ajut, pe ele trei, să pregătească un dans fantezie, o surpriză pentru Stalin. Adunase o sumă de partituri desperecheate alcătuind un compus grotesc și vulgar. M-am oferit să compun eu o partitură nouă și, din reminiscențe sau ascultînd sugestiile dansului Catherinei, fantezia se împlinea, spre uimirea d-nei Axon și entuziasmul fetelor. Dar bucuria mea nu era dansul d-relor Irving, ci încercarea de balet pe care o improviza Catherine cu surorile și cu cele trei Axon. Verna, pentru că era cea mai mică, dansa singură în față. Prinse cu brațele la spate, Catherine, Ana, Loveday, Isabel și Lilian alcătuia un mănunchiu orbitor de tinerețe, libertate și bestială pudicitate. Baletul se improviza pe orice melodie, fie jazz, fie romanță. Suplă, inspirată, Catherine iniția în ritmurile noi și stăpînea șiragul cu brațele, cu glasul, cu arcurile aeriene zvîrlite de pulpe. Curînd, jocul ajunsese pentru mine necesar și mîngîietor. Deprinsesem eu însumi felurite tururi de forță, izbutind să tapez și, în același timp, să privesc cu capul întors spre mijlocul salonului, unde, sorbit din ochi de Noel, se desfășura baletul școlăresc al celor șase. D-na Axon accepta pe jumătate nemulțumită jocul acesta, pentru că îl socotea nesănătos și se temea să nu-i ispitească prea mult fetele cu gîndul de a ajunge și ele dansatoare, ca d-rele Irving.

Și a fost într-una din acele seri, cînd fetele începuseră preludiul baletului cu mult repetata mișcare a pulpelor, marea surpriză a vizitei d-rei Roth. Deși nu o cunoștea nimeni, au recunoscut-o toți. Lucy era întovărășită de consul și venise în mașina-i proprie. A întrebat pe bunică, în terasă, de camera mea — dar n-a așteptat răspunsuri, pentru că mi-a distins glasul și a pășit atentă în salonul luminat de tinerețea d-relor Irving și a surorilor Axon. Contrastele personagiilor, așa cum se întîlnesc de obiceiu prin cărți îmi displace, și nu mi-aș fi îngăduit niciodată să scriu un rînd asupra-le dacă prezența profesoarei cu priviri obosite în vestmînt scump n-ar fi fost straniu streină de trupurile arămii ale fetelor, pe jumătate goale și

inconștiente de goliciunea lor, cu sîni răsărind pietroși din bluza strîmtă și transpirată, cu bucle sălbăticite în dans.

Singurul care n-a trădat surpriza a fost consulul. Cu rotunjimea lui germanică și cu privirile mioape, de nepătruns, găsea întotdeauna zîmbetul sincer și prompt, menit să risipească înghețata stînjeneală a începuturilor sau să dezlege anecdota tinerilor timizi. A fost consulul cel care a vorbit, a întrebat și a răspuns tot timpul. D-ra Roth, deși aflată pe primul plan în curiozitatea fetelor, a tăcut ursuză și totuși amuzată, desfătîndu-se să-și rostească reflecțiile asupra familiei Axon în franțuzește și să citeze dintr-un umorist vienez fraze care îmi înfloreau zîmbete rele, spre ciuda d-nei Axon și a bunicii. Fără îndoială că d-ra Roth, care nu poate iubi și nu poate fi geloasă, nu simțea față de Isabel decît o ciudată curiozitate, și numai o indiferență scîrbită față de interiorul sărac și grotesc al d-nei Axon. M-aș dovedi necunoscător al firii d-rei Roth dacă aș socoti atitudinea ei afectată, iar indiferența răutăcioasă. Ea a izbutit să elimine, prin nu știu ce distilare vrăjită, o bună parte din zestrea mediocră și comună a oamenilor de toate zilele. Deși, poate, pentru cei mai mulți, mișcările ei de dezgust sau revoltă împotriva sărăciei, a prostului gust, a mediocrității par silnice și poză — ele sunt firești și instinctive. Lucy vorbea franțuzește ca un refugiu. M-a rugat să repet Findlandia lui Sibbellius nu ca să necăjească nerăbdarea fetelor, care așteptau revanșa în baletul cu pulpele goale și perfecte, repezite în mahmureala fadă a profesoarei — ci ca să poată respira în acest salon înghesuit cu mobile vechi și noi, cu reproduceri barbare atîrnate alături de calendare colorate, darurile marilor firme pentru Crăciun. Pe măsuța cu flori, o fotografie de a lui Father Lucas și cinci de ale lui Tom, printre cupele și medaliile sportive, lăsînd să se vadă un umăr lung și mușchi exagerați cu creionul. Ghiceam sufocarea d-rei Roth, pentru că îi cunoșteam sinceritatea cu care iubea gustul interiorului, luxul, eleganța și bogăția. În nenumărate prilejuri, mai tîrziu, amintindu-și de acea seară, m-a certat aspru pentru prietenîile mele mediocre, barbare, imposibile — și se întreba cum pot fi atîtea mixturi

în plasma sufletului meu ca să pot respira și să mă pot bucura în familia Axon, continuînd totuși să mă nutresc cu bijuteriile asiatice. Dacă îi pomeneam că asemenea ciudățenii eterogene se află din belșug și în ființa ei — Lucy îmi răspundea că schimbările, contrazicerile, volteface-urile vieții ei se efectuau întotdeauna pe un plan desprins de vulgaritate și lipsă de gust ; că ea înlocuia frumosul cu urîtul, dar nu cu mediocrul și murdarul, că deseori chema viciul, dar niciodată stupiditatea, că înțelegea pe sălbateci, dar nu pe semidocți, că simpatiza plebeii, dar o desgustau burghezii. Firește, la toate acestea eu îi răspundeam cu propriile ei mărturisiri precedente, și îi lămuream în ce sens îmi place familia Axon — dar Miss Roth se prefăcea că nu mă înțelege. E una din însușirile ei să socotească adevărurile celorlalți întunecate, cînd îi zdruncină falsa limpiditate a unui paradox.

Isabel, în acea seară, încerca să fie sarcastică și insinuantă. Niciodată n-am roșit mai mult și n-am simțit mai efectiv ridicolul femeilor de febră interioară cercînd să sîngere prin mușcături idioate, socotindu-și saliva venin și privirile piezișe căutături de rivală zeflemitoare. E un păcat al tuturor să lupte cu armele adversarului. Dar e spectacol penibil masca improvizată de indiferență suptă și rîs rău pe o obrazul cel de toate zilele.

În timp ce consulul povestea o anecdotă recentă de la concursul de tennis, Miss Roth încerca să vorbească cu Isabel, pentru care venise și pe care voia s-o cunoască.

— Pare-mi-se că te-am zărit la magazinul Shorabzi din Chowringhi, nu ?

— Oh ! da... lucrez de două luni acolo. Sunt funcționară și vînzătoare... Miss Roth, știți, o fată cinstită nu poate trăi altfel...

Zîmbetul d-rei Roth a tulburat-o mai mult decît o întrerupere mîniată. Isabel a așteptat cîteva clipe și, neavînd curajul să reia convorbirea, s-a scuzat, alergînd să servească biscuiți și limonada înghețată.

— E insuportabilă, declară Miss Roth în argot-ul ei cienez.

— Să mă ierți, sunt delicioase, toate..., se rosti zîmbind consulul în același argot... Privește numai ce forme fragede... Ciudă mi-e de tinerețea mea !...

Lucy nu-l luă în seamă.

— Aceasta e fecioara visului tău de vară ?... Doctore, aminteşte-ţi ce ţi-am spus la Port-Said : eşti sentimental...

— Dar, Lucy, nu o cunoşti.

— Stupid răspuns. Oare crezi că trebuie să faci anatomia unui om sau să vieţuieşti cu el zece ani ca să-l cunoşti ?...

Stînjenit de privirile celorlalţi, care se iritau pentru că nu ne înţelegeau, am renunţat la răspuns, deşi ştiam ce să-i răspund. Sunt oameni pe care îi cunoşti fără să-i fi întîlnit. Dar cîţi alţii — începînd cu propriul suflet aleargă, fără să-i poţi prinde ?

În timpul baletului, Miss Roth a privit mult şi atent, aproape cu voluptate — trupul cast al Lilianei Axon. Nu m-a uimit. Viciile Lucyei le cunosc. Şi îi ghiceam dorurile oprite pe coapsele proaspete, după cum ghiceam gîndul consulului umezit în privirile Catherinei. Toate acestea mă dezgustau şi mă iritau firesc, fără referinţe la principii morale şi fără strecurări individoase, fără nici o intervenţie a raporturilor ce mă legau de ambele părţi, ci direct, imediat, ca orice fapt senzual ce-mi jignea fiinţa, tulburînd-o.

Am fost, astfel, sincer mulţumit cînd Miss Roth m-a întrebat dacă îmi poate vizita odaia. Traversînd salonul s-a oprit în faţa fotoliului din care trup micşor şi ochi răi o întîmpinau.

— Aceasta e mica Verna, nu ?...

— Domnişoara Verna Axon, *please*...*

— Aşa ?

— Da.

Nu mă aşteptam s-o văd pe Lucy atît de entuziasmată. A îmbrăţişat pe mica rău crescută, cu toate împotrivirile ei şi a cerut voie d-nei Axon să-i trimită a doua zi un dar.

— Aceasta înseamnă că mai sunt încă speranţe, mi-a şoptit amuzată cînd am ajuns în odaia mea. Familia Axon nu e cu desăvîrşire pierdută. Vreau să spun că drumul Vernei nu va duce direct în Paradisul catolic şi al tuturor slăbiciunilor.

În odaia mea, d-ra Roth nu a privit decît albumul cu fotografii, în care se afla un omuleţ ars de soare, în

* Te rog (n.ed.).

cămașă albă, zîmbind sau încruntat de lumină, alături de un boschet sau de o terasă, singur sau în grupuri necunoscute. Priviri fugare și admirație de circumstanță în fața colecțiilor mele de stampe. Nu pentru că erau întru totul nevrednice, ci pentru că se aflau într-o odaie burgheză, cu rosturi și cu amintiri burgheze. Miss Roth ghicea pe bunică venind diminețile să-mi rînduiască patul și pe d-na Axon intrînd cu vești și pe fugitul Tom umblînd cu ștergarul de baie în jurul șoldurilor, și pe fete mînate de curiozități. Și mă ghicea la rîndu-mi, lucrînd nopțile ca un student sărac și conștiincios. Viața aceasta de muncă și onestitate, de mediocre lucruri și ferită de furtuni, viața pe care omul de sută și-o gospodărește oriunde s-ar afla, în continentul alb sau pe țărmurile galbene, vinete, nisipoase. Era acest văzduh care sufoca organic excepționalul mecanism spiritual al d-rei Roth, privilegiată din fire și risipind averi ca să-și păstreze darul curat de abdicări, de atingeri, de compromisuri.

În această jumătate de ceas cît a rămas în odaia mea, Miss Roth a lăudat frumusețea Lilianei, ochii și fruntea Isabelei — dar a mărturisit și semi-inteligența acesteia din urmă· îi repungă și o amuză. O adevărată apologie, ocazională firește, a compus Lilianei. Dar, cînd m-a întrebat, în doară, dacă aș putea aduce fetele la un ceai dansant în vila din Park Street, dezgust panic m-a întunecat.

— Lucy, nu te sprijini pe ajutorul meu în nici un fapt care implică sau se orientează spre carnalitate. Știi că toată gama și fastul și poza sensualității îmi sunt indiferente.

— Și totuși, răspunse Miss Roth aținată, se pare că ai o demonică obsesie care te îndreaptă spre păcat, sau, în termeni creștini, ești născut pentru o cazuistică a cărnii, nu a spiritului.

— Toate aceste lucruri nu mă privesc. Poate sunt legat prea mult de ele, dar cunoști cît de indiferent sunt față de rezultatele, de fructele lor... Lucy, îngăduie-mi să-ți mărturisesc cîteva caracteristici care vor face cu putință înțelegerea. Firește, nu e locul aici să mă risipesc în dialectică. Tot ce-ți pot spune e aceasta :

că sunt un om care nu mă mai pot interesa sau ataşa de fructele acţiunilor mele. Sunt tocmai contrariu celui care am fost mai înainte. În adolescenţă voiam să trăiesc prin operele mele ; cu puţin timp în urmă voiam să ajung nemuritor creînd *oameni*... Acum, sunt complet detaşat de rezultate. Bune sau rele, neaşteptate sau prevăzute, stupide sau strălucitoare, nu mă interesează. Aceasta nu înseamnă că am atins calmul zeilor, ci numai că am soluţionat o problemă în plus şi am extirpat încă o nelinişte. Sunt un drac sau un îndrăcit, cum vrei. Dar, deşi mă ştii într-atît amestecat în rolurile trupului, nu ai dreptate dacă mă socoteşti un senzual, un carnal, cum vrei să spui...

— Lucruri interesante, în orice caz, încheie Miss Roth apologia mea.

Am ghicit în glasul ei că vizita o nemulţumise. Am găsit, însă, pe consul în salon mai amuzat decît îl lăsasem. Poate, o îndepărtată amintire din copilăria lui de familie nordică, de casa cu mătuşi blonde şi unchi sfătoşi — se deşteptase în locuinţa d-nei Axon, cu baletul brun şi simplicitatea burgheză. Consulul mi-a mulţumit mai tîrziu pentru bucuria ce i-o pricinuiseră surorile Irving şi Axon. Ar fi voit să revină dar, după cele întîmplate, vizita lui dintîi a fost şi cea din urmă.

* * *

Vieţuisem doi ani alături de d-na Axon fără să o cunosc. De aceea n-am bănuit că jumătatea de ceas petrecută cu Miss Roth, singuri în odaia mea, poate fermenta atîta mînie în sufletul gazdei şi poate provoca o adevărată furtună, pe care nici intervenţia d-lui Axon, nici a d-lui Thacker nu au putut-o linişti.

Eu n-am luat în seamă cît de nestăpînită era prietenia lui Noel pentru Catherine în acea seară ; dar d-na Axon o observase. Noel păstra, încă, nădejdile d-nei Axon. Eu eram incert, Noel era aproape făgăduit. Dacă nu mă hotăram, Noel ajungea logodnicul Isabelei. Aşa voia d-na Axon. Ori, s-a întîmplat ca Noel să-şi ia rămas bun de la noi şi totuşi să întîrzie încă un ceas de vorbă,

numai cu Catherine singură, pe terasă. D-na Axon își mîngîia mînia criticînd pe d-ra Roth. Cina a fost de un ciudat pitoresc pentru mine, singurul neantrenat și nepătimaș dintre toți. Fetele nu-și contenecau laudele pentru consul, aflîndu-l „fin și inteligent". D-na Axon le poruncea să-și sfîrșească supa și apoi să vorbească. Fetele își sfîrșeau supa și începeau să critice pe d-ra Roth, fiecare luminînd un nou păcat în obrajii veșteji, în vestmintele scumpe, în cinismul și în prietenia ei cu consulul. D-na Axon adăoga multe, multe alte defecte, concluzînd că, dacă nu și-a găsit încă un soț, trebuie să fie un motiv.

Atitudinea acerbă a d-nei Axon era o revelație pentru mine. De aceea m-am desfătat atițîndu-i-o, apărîndu-mi prietena. Motive de apărare se găsesc oricînd, chiar pentru d-na Axon. Dar adevăratul izvor al mîniei nestăpînite nu erau vorbele mele, ci șoaptele, rîsetele înăbușite ce se iscodeau de pe terasă. Vecinătatea perechii în întunereo era ghiață pentru Isabel și văpaie pentru d-na Axon. Eu continuam să nu le iau în seamă. Și aș fi păstrat neatenția, dacă faptele aceleiași seri nu m-ar fi trezit. Pe scurt, d-na Axon a rechemat pe Noel și pe Catherine. Amîndoi au pășit amuzați și sfioși în lumina salonului. Vorba d-nei Axon era de un sugrumat calm și de o trudă politețe. D-na Axon izbutea aceasta sugîndu-și în treacăt buzele și ținîndu-și bustul împietrit. A început prin a aminti lui Noel că nu e cavaleresc să dea prilej nădejdilor în sufletul unei fete, cînd și-a făgăduit cuvîntul alteia. El știe prea bine cui l-a făgăduit.

Și a certat pe Catherine, aceeași d-nă Axon cu bust împietrit, că duce prea departe flirtul, că dă prilej vecinilor răi să bîrfească cinstea casei, că profită de un prieten al gazdei și abuză de un băiat mai tînăr decît ea. La toate acestea, Noel a răspuns cu scuze bîlbîite, iar Catherine cu o violentă dogoare a obrajilor. Ghiceam, însă, furia protestantei și jignirea pe care d-na Axon o revărsase în sufletul fetei care își agonisește traiul prin primejdia cinstei, învinuind-o că „profită de un băiat mai tînăr". Catherine a spus în acea seară cîteva cuvinte de bun simț asupra ipocriziei și grijilor exagerate ale oricărei mame ce nu'și-a logodit încă fetele.

S-a retras, apoi, fără să ureze bună seara. Bietul Noel, zîmbind să mintă, mărturisind că nu există nimic între el şi Catherine. La toate acestea, d-na Axon clătina provocator capul.

Pentru mine scena ajunsese penibilă. D-l Axon fuma tăcut, iar Isabel, palidă, nu privea nimic şi părea că nu aude nimic. Discuţia nu s-a încheiat prin plecarea Catherinei. D-a Axon a rugat pe Noel să se gîndească bine înainte de a reveni. Poate, mai tîrziu, a regretat pornirea aceasta furioasă ; pentru că Noel nu a mai revenit. Se întîlnea cu Catherine la Bristol Theater, iar cînd domnişoarele Irving l-au vestti, îngrijorate, că sora le e greu bolnavă, Noel o vizită direct în camera lor, fără să treacă prin salonul d-nei Axon.

Ce s-a întîmplat apoi nu ştiu, pentru că eu m-am retras îndată ce Noel a urat, sfielnic, noapte bună. Glasuri în salon am ascultat, însă, multă vreme. Isabel întrerupea rar şi întotdeauna primea răspunsuri mîniate. Pe d-l Axon îl ghiceam cu aceeaşi ţigară aprinsă şi cu privirile mioape, înconjurînd linia albastră a feţei de masă, chinuit de aceleaşi stranii asociaţii purtătoare de amintiri.

Puţine zile în urmă, întorcîndu-mă prea tîrziu de la Miss Roth ca să mai pot găsi cina, d-na Axon veni în odaia mea. De cum mi-a urat bună seara, am înţeles că pregătise o convorbire serioasă. Aceleaşi buze strînse şi acelaşi bust înţepenit într-o seninătate compusă, fardată.

— Doctore, începu d-na Axon, eu sunt o femeie săracă, dar cinstită. Ştii cîte sacrificii am făcut pentru copiii mei şi ştii că datoriile contractate ca să le pot plăti taxele pentru colegiu, nici astăzi nu le-am plătit...

D-na Axon îmi repetase socotelile sacrificiilor ei de nenumărate ori. Cunoşteam de ce s-a împrumutat cu două sute de rupii de la Bengal Bank : ca să plătească doctorul în cele şase luni ale d-lui Axon ; cu o sută de rupii de la Chatterjee, ca să suporte fetele la cel mai strălucit colegiu ; cu şaptezeci rupii de la o rudă, pentru taxele lui Tom. Cunoşteam toată mizeria mamei sărace şi adeseori

mă blestemam că faptul nu mă înduioșează, că îl priveam cu drăceasca mea indiferență pentru tot ce e alături de artă sau metafizică. Îmi porunceam compătinire, suferință — și din sufletul meu nu se iscodeau decît stupide curiozități. Am încercat și în acea seară să zîmbesc trist și să repet, sugrumat de prezența locului comun :

— Știu d-nă Axon, știu tot ce ai împlinit...

Una din trăsăturile făpturei mele e și cruda menire de a rosti banalități în ceasuri mari, de a rămîne împietrit alături de suferința semenilor, de a nu găsi cuvînt cald, de a nu mă putea apropia, de a mă descoperi secătuit și impur în ciuda tuturor dorințelor mele de a fi frate sau duhovnic. Cu deosebire în ceasurile mari sunt nevrednic și neputincios să rup vraja care mă ține încercuit și înghețat. În alte zile, în alte locuri — zile ca toate zilele, locuri ca toate locurile — sunt liber și sunt cald.

— Doctore, trebuie să-ți vorbesc serios, reluă d-na Axon fără să ia în seamă aprobarea mea.

— S-a întîmplat ceva rău d-lui Axon ? întrebai eu, stupid.

— Și lui, și mie... Doctore, ce ai de gînd cu Isabel ?

— Eu, d-na Axon ?

— Sunt o femeie săracă, doctore, dar atît eu, cît și d-l Axon voim ca cinstea familiei...

— Nu înțeleg...

— Ca să spun totul într-un cuvînt, am venit să te întreb cînd te vei hotărî să te căsătorești cu Isabel ?...

Firește, întrebarea — deși explicabilă — era neașteptată. Dar pentru mine — incapabil cum sunt de a mă apăra sau trimite riposte prompte — răspunsul pe care l-am rostit calm și imediat, a părut o minune.

— *I am very sorry Mrs. Axon**... Dar întrebarea aceasta nu mi-am pus-o niciodată, chestiunea nu mă privește și, deci, sunt scutit de obligativitatea răspunsului.

— Poate vrei să spui că nu te-ai gîndit niciodată la Isabel și că n-ai făgăduit niciodată nimic...

— Chiar aşa, d-na Axon.

— Doctore, eu sunt o femeie cinstită... Am crezut că şi d-ta... Nu ţi-am pus probitatea la îndoială... Dar acum ştiu totul şi mă desgustă să înţeleg... E dezgustător să afli o ipocrizie...

— Nu înţeleg...

— Isabel mi-a mărturisit tot, doctore... Şi faptul d-tale de la Bristol Theater...

De multe zile mă gîndesc şi mă întreb asupra sentimentelor aflate în sufletul meu odată cu mărturisirea d-nei Axon. Întîiu, surpriza a fost atît de tulburătoare, încît s-a transformat într-o bucurie panică, exaltată, profetică, asemenea cîntecelor unui dezrobit, asemenea dansurilor unui norod victorios, asemenea deşteptării dintr-un vis rău sau bucuriei celui care şi-a mărturisit taina. N-aş putea asemui simţămintele mele decît cu o revărsare energetică şi luminoasă. O umbră, grea, vie, obsedantă, un zburător — mă năpăstuise. Era Isabel, era taina ce ne lega pe noi doi, şi numai pe noi doi, era vraja faptului necunoscut şi ucigător în solitudinea lui ? — nu ştiu, nu mă întreb, nu-mi pasă. Dar, în liberarea mea, asemenea zorilor, îmi descoperisem generozitate, tinereţe, voiciune, încredere şi poftă de a înjura, oameni şi Dumnezei, înjurături sălbatece şi emoţionante ca o miluială.

După ce am întrebat, precipitat şi nervos :

— Isabel a spus ? Isabel a mărturisit, deci, nu ? Isabel a spus totul, nu ? Cum am rîs amîndoi şi am băut din acelaşi pahar, şi apoi am sărutat-o, da ! am sărutat-o ! şi ea m-a sărutat pe buze, d-nă Axon... pe buze !... Şi apoi...

După ce am şuierat şi palpitat întrebările ca nişte explozii, înainte ca să-i las timp d-nei Axon să intervină, am reluat liniştit.

— Ştiu, d-nă Axon, ai toată dreptatea ţi-am înşelat buna credinţă. Ştiu, o femeie cinstită, o familie, numele familiei... Iartă-mă... Şi, ca nimic să nu te mai poată supăra sau nelinişti, plec, d-nă Axon, mă mut la Colegiu... Iartă-mă... Dar socoteşte ziua aceasta ca un avertisment ; peste o lună, la patru ianuarie cel mult...

D-na Axon se fistîcise și se mîniase. Convorbirea ar fi durat și s-ar fi sălbăticit dacă nu apărea pe ușă d-l Axon...

— Ce spune doctorul, *mams?* o întrebă.

— Doctorul se mută, *dad*...

Eu îi priveam. Familia caldă ca un cuib și sărască, familia care mă primise și mă nădăjduise, doi oameni strîngători și simpli, și trei fiice cu viețile în viața vîntului... N-aș putea spune că mila mă înduioșa. Știam că plecarea mea le turbura simțitor avutul. M-am oferit atunci să plătesc toate despăgubirile.

— În ce sens, doctore? întrebă singură d-na Axon.

— În sensul că, cerîndu-mi scuzele necesare, d-voastră m-ați iertat. Dar dacă nu m-ați fi iertat, plîngerea ajungea la Curte... Știți, amenda oricărei încercări împotriva unei minore e o sută șaptezeci de rupii...

— Așadar, acești bani? întrebă d-na Axon.

— Acești bani mă simt dator să vi-i dau ca o...

Nu găseam cuvîntul... Și, în același timp, eram îngrijorat că, poate, d-na Axon va refuza. Dar mulțumirile ei m-au liniștit. Nu, d-na Axon nu se simțea jignită de cele o sută șaptezeci de rupii. Le primea, ca o minimă răscumpărare a jignirii împotriva fecioriei Isabelei.

— Doctore, n-am vrut să te supăr... Poți rămîne... Poate, mai tîrziu, te vei hotărî să te logodești cu Isabel. De ce nu-ți place fata?

— Nu mă voi căsători niciodată, d-nă Axon. Isabel are toate însușirile. Va face fericit pe Noel...

— Oh! nu...

— Sau pe oricare alt băiat... Eu sunt vinovatul, eu nu mă pot căsători.

— De ce nu rămîne doctorul cu noi, *mams?* întrebă d-l Axon.

— Nu, aceasta nu o pot face, de rămas nu pot rămîne...

Sfîrșisem convorbirea penibil, obosit, chinuit de senzația că, tot timpul, nu vorbisem eu, nu făgăduisem eu, ci altul din mine.

— Doctore, cred că ești om de onoare. Cred că nimeni nu știe și nu va ști...

Îndată după plecarea d-nei şi a d-lui Axon, bucuria m-a stăpînit iar şi, fluierînd, gîndeam : Isabel a spus, aşadar Isabel a spus...

Nu ştiu ce s-ar fi întîmplat dacă d-na Axon refuza banii. Nu ştiu dacă ar fi putut înainta plîngere Curţii. Încercarea mea fusese fără martori, şi Isabel o tăinuise trei sferturi de an. Nu erau probe, nu erau scrisori. Şi, totuşi, pentru mine, acesta era faptul care mă înspăimînta mai mult, absolutul care ne lega pe noi doi, singuri, unul în faţa celuilalt şi amîndoi în faţa cerului. Legătura era mai trainică decît ar fi bănuit-o d-na Axon, pentru că era suprafirească. Era tăcere jignită, era mister. Şi, totuşi, Isabel a dezvăluit-o, a sfărîmat vraja. Isabel a păcătuit împotriva el. Ce îndemnuri au stăpînit-o, nu mă interesează. Căderea ei mi-a dăruit libertatea, deplină, religioasă. Încercasem să mă liberez prin mine însumi, prin dispreţul meu de fapt şi nepăsarea de consecinţe. Isbutisem o libertate semiconştientă, factice, tresărind la paşii nevăzuţi ai mustrărilor. Eram omul. Şi Isabel, femeia — m-a mîntuit. Păcatele lor, roua mîntuirii noastre.

XI. SOLDATUL Nr. 11 871

Pe mine nu mă uimește faptul că oamenii, după ce cunosc asemenea ceasuri, pot relua viața comună și odihnitoare a tuturor zilelor. Nu mă înspăimîntă o schimbare, o profeție sau o revelație — ci putința omului de a le uita, curajul de întoarcere în vechea mare moartă. Această supraviețuire a comunului în suprafiresc nu o înțeleg. Găsesc stupidă spusa că o fulgerătoare schimbare sau emoționantă dezvăluire pot pricinui moartea. Adevărata problemă e alta : strania însușire a oamenilor de a pierde amintirea tuturor faptelor neașteptate sau terifiante. Recunosc că contrariul ar fi părut mai firesc ; pentru că, dacă contactul e cu adevărat extraordinar, firesc ar fi ca el să se păstreze, iar nu să se irosească.

Asupra acestor curiozități, care par proprii și înăscute spiritului uman, mă opresc de cîte ori, traversînd cesuri sau zile de monstruoase schimbări prin voia ursitei sau a celorlalți din jurul meu — mă descopăr, puțin timp în urmă, coborît la dimensiunile omului cotidian, păstrînd din revelația faptului numai o amintire, iar din semnificația lui o indiferență superstițioasă.

Astfel, îndată după dezlegarea de Isabel și după convorbirea cu d-na Axon, am redevenit atît de mediocru încît să mă pot desfăta povestind d-rei Roth, care se trudea să pară neinteresată, întîmplările mele. Ceea ce a bucurat-o sincer a fost hotărîrea de a mă muta la colegiu. Miss Roth suferea știindu-mă într-o casă cu fotografii pe tapet și pian dezacordat. Mediul iezuit de la colegiu nu

putea decît să mă farmece, pe mine, iremediabil îndrăgostit de dialectică. Așteptam patru ianuarie aproape cu nerăbdare. Evitam orice întîlnire mai lungă cu d-na Axon sau cu Isabel în salon. Ca să nu jignesc, improvizam totdeauna un zîmbet sau o glumă pentru Verna. Pregăteam daruri scumpe pentru Crăciun. Existența mea începea să alunece, fără obstacole, fără nopți. Timpul acesta sigur, fără șocuri și fără ecouri, palid ca zorii înghețați, slăbit și mohorît — e prielnic marilor gînduri, marilor opere. Asemenea larvei oarbe, lucrătorul nu-și înțelege locul și lucrul. Dar, răzbind la cer, află că acele zile cenușii și uitate de Dumnezeu au purtat fructul. Sunt aproape lipsit de asemenea răstimpuri, și de aceea sunt incapabil să sfîrșesc ceva sau să împlinesc o singură operă. Din dor în dor, din carte în carte, din patimă în patimă, viața mea e desfătare sau chin inutil. Nici din durere, nici din voluptate nu rodește rod ; ci din lunga monotonie a zilelor, cenușii dimineața, ca și seara, cînd cei doi se pătrund și se împreună.

Cu o săptămînă înainte de Crăciun s-a întîmplat faptul care m-a zdruncinat și m-a amuțit : moartea Catherinei Irving. A murit în cîteva zile, de malarie. A murit așa cum visasem eu în visul meu din vară. Vestea m-a înfricoșat. N-am privit trupul moartei. N-am putut asculta plînsul surorilor, al Isabelei, al d-nei Axon. Nu eram atent decît la anumite gesturi și încercam să-mi *amintesc* anumite spuse. Din cea dintîi zi, obsesia coșmarului mă stăpînea. Acum eram cu adevărat obsedat, pentru că visul pierise, eu trăisem mult timp fără amintirea lui și, deodată, cineva din urmă mă gonea, mă sîcîia, îmi apuca umărul, îmi împingea trupul, îmi împletea pașii. Acum, visul se prelungea tentacular în propriul meu destin, în prospețimea vieții mele, în libertatea sufletului.

Slăbiciunea era nefirească. După spaima celei dintîi zile, urmase o resemnare ciudată, cu nuanțe ironice, în care se împleteau măștile și lacurile cadrelor mele japoneze. Starea aceasta — nesuferită mie, ca orice rezonanță

mistificată — a durat puțin și m-a secătuit. Ceea ce a urmat, nu era nou pentru mine. Era viața celui care se știe menit — cui ? de ce ?... — și căruia faptele i-au deslușit de nenumărate ori marginile libertății lui. Să nu fiu liber... Refuzam să gîndesc aceasta. Mă împăcam recunoscînd că libertatea fiecăruia e numai orbul destin. Dacă eu mi-l ghicesc, cîteodată, pe al meu — înseamnă că mi-am pierdut libertatea sau că mi-am cîștigat-o ?...

Nu știu, nu știu și nu vreau să aflu nimic.

Asistam tăcut și speriat la riturile morții. Catherine Irving, palidă și tristă, zăcea pe același pat de toate zilele și flori de seră îi mîngîiau pieptul. Surorile erau împietrite, neputincioase să vorbească, să făptuiască. Totul a hotărît d-na Axon și d-l Fox. Prietenii de la Bristol Theatêr, și baletistele, și Noel, și noi toți — ne adunam în odaia d-relor Irving și fiecare păream mai stupid decît celălalt și tot ce spuneam noi erau minciuni, minciuni și iluzii, tot ce spuneam noi era strigător la cer. Și Catherine era moartă în patul ei de toate zilele.

* * *

Miss Roth a fost cea dintîi care a observat schimbarea și m-a descusut, căutînd să cunoască ceea ce numea ea „glasurile" mele. Eu m-am împotrivit și m-am supărat. Am găsit prilejul să-i repet încă odată antipatia-mi înăscută pentru mistagogi și mistificări, și pentru acele slăbiciuni ale cărnii pe care oamenii le numesc „mistică". I-am mărturisit că misterul e simplu și inaccesibil — asemenea unui număr, sau unui fapt, sau unui cuvînt, pentru un orb sau un surd. I-am mărturisit că tresăririle și farsele mă dezgustă, că spaima mea — dacă poate fi numită astfel — e directă, imediată. Și, în toate acele zile deprimante, convorbirile lungi cu d-ra Roth, profesorul și consulul au fost singura mîngîiere.

Mă întorceam obosit acasă. Dacă n-aș fi știut că jignesc pe d-na Axon, m-aș fi mutat îndată la colegiu. Camera mea, altăuri de cea a moartei Catherine, îmi amintea prea multe. Nu, nu mă exprim corect. Nu erau amintiri,

ci blocuri prezente. Şi nu erau melancolice, triste, gînditoare. Sunt un suflet pe care trecutul nu-l emoţionează şi amintirile nu-l copleşesc. Mă gîndesc la viaţa mea trecută cu interes şi atent privesc scenele. Sunt de un calm drăcesc, şi Mihail se va înşela dacă va înţelege această linişte legată de o decepţie sau de o durere profundă. Nu ştiu cum să spun, dar eu *nu sufăr*. Am scris cuvîntul de multe ori în această povestire, dar l-am scris pentru că nu cunosc altul care să cuprindă senzaţiile şi simţămintele mele. Aşadar, nu sufăr nici prin amintiri, prin toate acele chemări dintr-un trecut, dintr-o viaţă stinsă. Şi nu amintirile casei d-nei Axon mă sufocau, ci prezenţa celor cîteva fapte care mi-au întors paşii sau m-au luminat cu lumină nevăzută celorlalţi. Nu absenţa lui Tom mă irita, ci deşertăciunea ispitirii mele ; nu moartea Catherinei mă tulbură, ci faptul că se împlinise *după* ce o cunoscusem eu, ca o prevestire, ca un semnal al menirilor, ca un cerc vrăjit ce încheagă libertatea, împietrind-o.

În săptămîna Crăciunului am cunoscut pe Algie, soldat al regimentului 53, cantonamentul Musifarabad, prieten al familiei Axon şi venit să-şi petreacă concediul în Calcutta. Soldatul a fost cîndva ucenic brutar în Birmingham şi, la moartea tatălui, s-a angajat în armata colonială. E un adevărat soldat, şi eu mă desfătam făcîndumi-l prieten. E înalt, alb, aproape urît, tuns, cu un dinte de aur şi vorbăreţ. Pare isteţ, dar nu inteligent. E blînd şi familiar, e priceput în prestidigitaţiile cu cărţile de joc, sportiv, gălăgios şi, cîteodată, de o impresionantă naivitate. În cele dintîi zile a locuit la cerc, în oraş, dar d-na Axon m-a rugat să-l primesc tovarăş în odaia mea, în locul lui Tom şi tovărăşia aceasta a fost binevenită pentru mine. Nopţile, sfătuiam — cum făceam cu Toma. Soldatul iubea îndeosebi convorbirile pronografice sau asupra curselor de cai. Mi-a arătat, încă din cea dintîi noapte, o colecţie de cărţi ilustrate obscene, adunate din Port-Said şi din Bombay, reprezentînd trupuri împreunate ca-

prieios sau organe uriașe cu inscripții rimate și deducții camaraderești. Întîrzia asupra fiecăreia și îmi povestea împrejurările în care a găsit-o sau discuțiile cu prietenii. Totul era atît de confuz și de disperat, înecat în argotul lui birmanghenez și în saliva pipei — încît desfătarea mea era maximă.

Din pricina lui Algie, și pentru că nu aveam lecții la colegiu, rămîneam mult timp împreună cu fetele, în salon, și adesea improvizam un dancing sărăcăcios. D-rele Irving, în sincer doliu, plecaseră. Unde, încă nu știam. Probabil la o rudă din Puri, o rudă vitregă și obscură, singura care convenea sufletelor celor două surori. Odaia lor era goală, pustie. D-na Axon interzisese copiilor s-o străbată. Și copiii încercau să se amuze altfel, cu Algie care se prefăcea în pirat și înfigea cuțite în ușă, sau cînta cîntece irish, sau povestea incomensurabile anecdote fără gust. Algie fiind prieten bun, d-na Axon îi îngăduia să alerge fetele prin salon, sa le tragă de păr, să le îmbrățișeze și să intre în dormitor, vecin salonului. Astfel că adesea mă părăseau fără să ascute pînă la sfîrșitul jazzului și alergau — trei fete cu un soldat — prin toate încăperile, sub privirile tulburi ale bunicii și fața înghețată a d-nei Axon. Alteori, în timp ce tapam, Algie dansa cu Isabel un dans brutal și naiv, care amuza cumplit pe Verna.

Soldatul îmi ajunsese bun prieten. Nopțile colindam împreună. Tovărășia noastră era băiețească, legată prin destăinuiri sexuale și comunitate de interese. Ne îngăduiam glume asupra fetelor Axon, deși Algie nu îndrăznea să le creadă aevea și nu gîndea nimic rău asupra-le, pentru că prietenia lui cu d-l Axon era sinceră și respectuoasă. Alături de el am cunoscut regimul cantonamentelor de la Musifarabad, cu deșteptare în zori și concursuri sportive, cu poșta așteptată duminica și joia închinată răspunsurilor. Erau prietenii lui care înviau din fragmentele și înjurăturile lui Algie. Unul îi furase două sute de rupii, cu cîteva luni înainte de a se întoarce în Anglia. Altul își părăsise logodnica în Scoția și ea îi scria săptămînal, numindu-l „erou". Și erau prieteni care se îmbolnăveau și erau purtați din spital în spital și apoi

mureau. Vestea ajungea de la Musifarabad la Bombay, și, de acolo la familii, alături de numărul mormîntului.

În dimineața de două ianuarie mi-am amintit că ultimele zile ce le petreceam în casa d-nei Axon erau pe sfîrșite. Algie, de asemenea, nu mai rămînea decît o săptămînă.

D-na Axon era în oraș, d-l Axon la serviciu, bunica în odaia copiilor, lucra.

— Doctore, nu-ți pare rău că pleci ?

Verna mă întreba și în ochii ei ghiceam mînia legăturii noastre.

— Doctore, de ce compar eu întotdeauna viața cu un crocodil ? rîdea Algie.

— *What nonsense !...** se înciuda Isabel.

Tăceam, stupizi. Încercarea mea, de a-i dezgheța cu jazz, n-a izbutit. Algie a propus, atunci, să ne jucăm. Un joc copilăresc ; băieții trebuiau să prindă fetele.

— Prindeți-mă, prindeți-mă ! striga Isabel...

În jurul fotoliului cel mare alergau Verna și Lilian. Aș fi vrut să urmăresc pe Isabel, dar ea se refugiase pe terasă și, cu un picior pe cea dintîi treaptă, chema, ironică. Era prea departe de mine. Am îndemnat soldatul.

— Prinde-o, Algie !...

Eu am alergat după celelalte două. Am sărit paturile din dormitorul d-nei Axon, dar fetele au ieșit pe cealaltă ușă, care ducea pe terasă. În acest timp, Isabel se ascunsese în dormitor. Eu alergam.

— Prinde-o, Algie !...

Verna s-a oprit la capătul salonului. Lilian, îmbujorată, mă chema în curte.

S-a închis, întîi, ușa. Cine a închis-o ?

Apoi s-au închis ferestrele. Cine le-a închis ?

Eu m-am trezit înfrigurat, cu ochii la pereții dormitorului. O emoție, sugrumătoare, ca o prevestire. Toți trei am auzit pernele zvîrlite în joc și rîsetele Isabelei și nu le-am luat în seamă. Apoi, am tăcut toți trei.

Eu simțeam prăpastii deschizîndu-se, cerîndu-mă, poftindu-mă. Ceasul nu-l înțelegeam. Eram ispitit să nu cred că, lîngă mine, un soldat, un necunoscut, un venit din ceruri... Pentru că țipătul l-am auzit, l-am auzit deplin, lung și înăbușit ca un scîncet — și *l-am recunoscut*...

Lilian a pășit în salon zăpăcită și m-a întrebat de ce nu se deschide ușa ; dar n-a avut curajul s-o cheme pe Isabel. Părea stăpînită de o spaimă neștiută, părea vrăjită. Numai Verna a început să rîdă nervos și agitat.

— Doctore... doctore... Isabel...

Întreruperea, aproape m-a jignit. S-ar fi spus că se destramă farmecul unui cîntec, unui vis. Am privit aspru pe Verna și, pentru cea dintîi oară în viața mea, am pus degetul pe buze și am șuierat, surd, tainic.

— Șșșt... Șssst.

XII ...ȘI VIAȚA FĂRĂ DE MOARTE

Convorbirile pe terasa colegiului durau două ceasuri după cină și ele s-ar fi prelungit pînă aproape de miezul nopții dacă Brother Joseph nu s-ar fi coborît în dormitorul B, al claselor seniorilor Cambridge, pentru ultima inspecție. Silit să viețuiesc regimul iezuiților, alături de larma și febrilitatea claselor, de sala de gimnastică și de dormitoare — înduram în fiecare amurg depresiunea resemnată a internului la sfîrșit de vacanță. Mi se părea că sunt și eu ocnaș în St. Xavier, ca oricare dintre sutele de adolescenți. Nu găsisem nici solitudinea severă, uscata, jignitoare, vicioasă, pe care mi-o vestise Miss Roth. Iar toate îndatoririle mele, de la acel înzecit „good-morning" pe care îl strigam pe coridoare, pînă la vizita superiorilor, obligatorie după ceasul ceaiului — mă istoveau indiferent și stăruitor. Adesea, mă simțeam asemenea unei cîrpe însuflețite, răspunzînd cu precizia prostului înspăimîntat. Legăturile cu lumea le păstra și le reînnoia celalt, necunoscutul din mine. Dacă îndrăzneam să mă privesc vorbind, descopeream același ins strivit de o neputință mare și sură, legănîndu-și zîmbetele ca niște mîini prea lungi, secătuit și senin ca o moarte filosoficească. S-ar fi spus că sufletul se împietrea, ca orice vietate pe care existența nu o mai hrănește cu surprize și hipnoză. Îndată ce marea păcăleală a vieții se descoperă, îndată cu prestidigitațiile faptelor cotidiane sau vraja falselor revelații se înțeleg sub adevărata lor prețuire — oamenii și zilele se dovedesc sfrijite, fără sens și fără libertate. Totul se petrece, pentru că totul trebuia să se petreacă astfel. Întrebările par stupide, iar oamenii sărmani, sărmani.

Un gînd stăruia, totuși, în adevăratul meu suflet: Isabel și soldatul. Iar neînțelegerea faptului mă nedumirea cumplit, mă stăpînea cu nedeslegările lui. Răstimpul dintre noaptea de la Bristol Theater și dimineața de ianuarie se topise. Faptele păreau apropiate, lipite una de alta, batjocorindu-mă cu tîlcurile lor. De ce primise Isabel pe soldat și de ce nu mă primise pe mine? Întrebarea aceasta nu mi-am pus-o, pentru că e stupid să cred că sufletul — oriunde s-ar afla el — își poate pune întrebări. Dar faptul mă înspăimîntase ca un fulger din vis, mă secătuise — și eu pluteam de acum fără lumini și fără mustrări, pe ape negre, moarte.

Încătușat, nici prietenia d-rei Roth, nici coloquiile teologice cu Brother Joseph — nu mă înviorau. Consulul a crezut că depărtarea de Isabel mă întristează, și m-a întrebat dacă dragostea mea stăruie; dar răspunsul — „nu" cu simplitate de stană — i-a secat valul glumelor. În vila d-rei Roth fiecare mă credea bîntuit de alte vise, visele miezului de iarnă ale pămîntului alb, ale țării mele de la miază-noapte. Mă înconjurau ca pe un convalescent și convorbirile se mulțumeau să rămînă tehnice, fără căutături spre viață, spre oraș. Eu însumi mă simt istovit chiar în pofta de a sfîrși această povestire care e mai mult a celorlalți decît a mea. Mă aflu aproape, aproape de ceasul de acum — și cu cît mă apropii, cu atît gîndul se tulbură, iar mîna șovăie, nepricepută și înfricoșată.

În primăvară, Miss Roth a izbutit să mă lumineze. Un val de mirare începea să mă despartă de întinderea cu pași necunoscuți, întindere fără margini și fără trecut, străbătută de chemări, de izvoare veștede. Dar uitarea mea era intimidată și străvezie. Cineva din mine — poate eu însumi — se trudea să se descătușeze de povara faptului mare și truda lui o simțeam cu zvîcnituri și iureșe, ca o dezmorțire primăvăratecă. Ajunsesem nesimțitor chiar la glasurile mele și priveam lupta indiferent, prostit. Îmi spuneam că orice victorie mi-e egală. Cu timpul, însă, ametit de încăperile d-rei Roth, începusem să simpatizez tăcut și să ajut cu gîndul pe cel răsvrătit din mine, care îmi spunea că nici un destin nu are dreptul să strivească un om viu și că oricînd lupta e posibilă.

Astfel, călătoria grupului nostru la Chittagong a fost la timp venită. Cum s-o zugrăvesc ? și totuși, excursia aceasta de burghezie colonială a provocat faptul ultim. Și, cu povestirea lui, povestea aceasta se încheie, precipitat și uluit ca orice se leagă de viața mea.

Pluteam pe coastele Bengalului. Plutirea era o deșteptare ciudată, împletită cu amintirea acelor pescari din Orissa și a colibei care mă adăpostise. Cînd ? Cînd ? mă întrebam. Faptul era proaspăt în minte, dar tulbure în amintiri. Vedeam apele zăcute și calde, iar vameșul halucinat de litania scufundărilor, striga, răgușit :

— Giau ! Giau !... Gulmat benao !...

Vameșul era numai un agent colonial al golfului, aiurînd sub arșiță și bîntuit de vedeniile luntrilor cu contrabandă de opium. În zarea albă se deosebeau vapoarele companiilor ce înaintau spre fluviu. Agentul alunga cu mîna vedeniile, cîntecul și copiii scufundătorilor, bolnavi, cu pîntece de zei.

— Giau ! Giau !...

Îmi aminteam zarea, albă și înfierbîntată — iar pe plajă bambușii rupți de briză încercuiau colibele. Sărăcie și singurătate și monotonia valurilor.

Aceeași monotonie de-a lungul coastei Bengalului. Mă întrebam : cînd ? cînd ? — pentru că îmi aminteam cu nespusă limpeziciune corul scufundătorilor, și golful pustiu, ascuns sub sînul de mare. Nu izbuteam să situez în trecut mănunchiul de senzații și gînduri care se învolburau și tresăreau.

— Doctore, spune-mi...

Firește, mă ruga Miss Roth. Și eu am povestit tot, am povestit faptul soldatului Nr. 11.813. Consulul dormita pe chaise-longue, iar profesorul cu Edna se aflau de cealaltă parte a vasului. Lucy, la început, se temea să mă creadă. Dar eu i-am mărturisit mai mult, i-am mărturisit încercarea mea de la Bristol și ura Isabelei și mîndria

mea, totul, totul i-am mărturisit precipitat și amănunțit, bolborosind ca la o spovedanie, cu umerii aplecați nu de păcat, ci de răsuflarea confesorului.

— Spune-mi doctore...

Și am spus tot. Și întrebam cu spaima celui ce întreabă asupra nădejdilor mîntuirii :

— Lucy, de ce l-a iubit *ea* pe Algie ? de ce pe Algie ?...

Miss Roth nu s-a putut stăpîni să nu rîdă. Am recunoscut sinceritatea și nepăsarea în rîsul ei, dar m-a durut, m-a înfuriat. Mă dovedeam străin în brutalitatea, în ciudățenia mîniei mele.

— Toți rîd, toți rîd de mine... Încetează Lucy !... Ai un rîs stupid...

— Doctore, întotdeauna am spus că ești sentimental...

— Nu, nu răspunde. Poți răspunde ? Mă poți ajuta ? Mă poți lămuri ? Te rog, te rog...

— Doctore, de ce nu-ți întrebi demonul ?

— Nu-l mai văd, l-am pierdut, nu mai mă văd decît pe mine, și poate mă voi pierde și pe mine.

— Liniște, aer de mare, hrană bună, și demonii se duc, se duc..., rîdea amuzată Miss Roth.

— Lucy, înțelege-mă. Mă poți înțelege ?

— Iarăși vreun basm, vreun vis de vară ? Amintește-mi numele pe care l-ai scris în caietul meu la Port-Said. Haide, haide, știu cît ești de superțițios.

— La Port-Said ?

— Vai, cum îmbătrînim, cum uităm... Acum trei ani, o poveste pe care nu mi-ai povestit-o niciodată, un titlu pe care nu mi l-ai tradus, o formulă magică, poate, sau poate o previziune, cine știe ? Îți amintești ?...

— „Tinerețe fără de bătrînețe și viață fără de moarte“ ..

— Poate, poate. .

Eu m-am oprit, înseninat de lumina înțelegerii, pogorîtă brusc și dumnezeesc asupra-mi. Cum de nu mă gîndisem pînă atunci, cum de nu mă lovise simplitatea ? Privirile mele, noi ca un zîmbet, au încîudat pe Miss Roth. .

— De ce mă privești așa ? Îmbătrînim, nu ?

— Nu, nu, Lucy. Bătrînețe, tinerețe, ce ne pasă de ele ? ce ne pasă de vremelnicie ? cîndva, oricine va îmbătrîni. De ce ?... Chiar tinerețea fără de bătrînețe... E stupid, nu ?

— Doctore, e numai un mit.

— Oh ! oamenii aceștia care cred în cuvinte... Eu nu mă găsesc și nu-mi găsesc semenii decît în mituri. Numai mitul există. Oamenii și Dumnezeu — umbre. Iar mitul tinereții fără de bătrînețe, e stupid, Lucy, e îngrozitor. Cum ar putea cineva îngropa amintirile ? Iar cu ele, vremelnicia, vremelnicia se încheagă. În fiecare an altul, mereu nemulțumit, păcătuind împotriva fratelui tău, colindînd fără odihnă coaja, singur în singurătatea rece, visînd oameni din stele, poftind măririle oamenilor morți, ...la ce bun ? la ce bun ? !

— Stop, doctore, stop ! Doi shilingi cuvîntul !...

— Nu Lucy, iartă-mă, glumesc și eu. Am glumit întotdeauna, cînd am fost eu însumi. M-au posomorît stupiditățile celorlalți, nu sufletul meu. Sufletul e clar și nepăsător. Am mințit profetizîndu-mă îndemoniat. Demonii nu vin de la Dumnezeu. Iartă-mă, glumesc și eu...

— Dar, știi, glumele eclesiastice rareori fac pe oameni să rîdă.

— Rîsul meu e nevăzut Lucy, e metafizic, e inchizitorial. Sunt liber, sunt liber, de abia acum sunt liber, și nu iubesc pe nimeni, nu iubesc nici pe Isabel. Dar sunt liber pentru că mă dau, mă dau tot, Lucy, și pentru viața întreagă.

— Daa ?...

Convorbirea noastră a deșteptat pe consul.

— Hei, *jeune homme*...*

De la Chittagong m-am întors cu cel dintîi tren la Calcutta, după ce am lăsat cîteva rînduri scrise în camera d-rei Roth. „Încearcă de mă înțelege, Lucy, deși mă în-

* Tinere (n. ed.).

doiesc dacă vei izbuti, după cele ce s-au petrecut pe vapor. Sunt un nou născut. Scriu cuvîntul acesta stupid ca să te fac să rîzi. Haide, rîzi, și iartă-mă dacă plec fără să te văd. Scuză-mă grupului cum vei ști mai bine. Pe scurt : refuzînd tinerețea fără de bătrînețe, tînjesc viața fără de moarte, și mă căsătoresc cu Isabel. Căsătoria fiind legătura transcedentală, e nemuritoare — în cer. Iar pe pămînt, voi trăi prin fiii mei, în veacuri. Pentru că, Lucy, crede-mă, voi avea zece mii de fii. Cu aceeași prietenie, etc."

— Bună dimineața d-nă Axon... Ce mai face d-l Axon și copiii și Isabel ?...

D-na Axon mă privea fîstîcită, cu jurnalul desfăcut pe genunchi, și ochelarii familiar coborîți pe nas. Înainte de a răspunde, Verna m-a văzut și a vestit pe Lilian și pe bunică.

— A venit doctorul ! Grani, a venit doctorul !

Isabel era puțin bolnavă.

— Pot s-o văd, d-na Axon ?

— Nu, nu, doctore... Sunt în comodă... Așteaptă...

Eu, însă, am apucat brațul d-nei Axon și am deschis ușa. Isabel, palidă, în fața oglinzii.

— Mamy, nu-i da voie !...

— Isabel, lasă-mă să vorbesc și eu... D-na Axon, consimți la căsătoria mea cu Isabel ?...

Nu încerc și nici nu vreau să descriu scena. Isabel s-a întors brusc să mă privească — palidă, înspăimîntată. D-na Axon își îndrepta ochelarii, chema pe bunică, gonea copiii. Verna a rîs.

— Doctore, doctore... Isabel...

— Taci, Verna !...

Zguduirea nu a observat-o nimeni, ci numai Isabel. O ghiceam cum se chinuie să refuze, și totuși cum teama faptului din iarnă o silea să primească. Mi-a întins o mînă supusă și caldă.

În ceasul care a urmat cinei, d-na Axon a venit în odaia mea, tulburată.

— Doctore, trebuie să-ți spun... Nu știe nimeni... Dacă ar afla d-l Axon, ar ucide-o... Algie, știi, la Crăciun...

— Știam, d-nă Axon, știam de aceasta... Dar eu vreau să fiu soțul Isabelei. Și ea m-a primit...

D-na Axon mă privea cu o mirare stranie, ca în fața unei minuni.

— Doctore... tu... ești un sfînt.

Eu m-am cutremurat și am întrerupt-o, poruncitor.

— Nu, d-nă Axon, nu spune asta, te rog, *nu spune asta...*

Povestea mea s-a sfîrșit de mult. Nu încerc s-o continui aici, pentru că n-aș izbuti. Caietul l-am trimis lui Mihail și nu vreau să reîncep acum altul. Nu mai am pentru cine scrie. Și, totuși, povestirea m-a prins scriind-o. Obiceiul însemnărilor nu l-am putut alunga. Dar, de acum, voi aminti numai. Povestea mea s-a sfîrșit, iar povestiri nu mai am pentru cine scrie.

Rangoon. Suntem săraci amîndoi, Isabel și cu mine. Ne-am chemat aici cele două domnișoare Irving, care sunt angajate la „Pearl Cinema". Eu tapez de la șase seara pînă după miezul nopții, seara în haine de vară, după cină în haine negre. Domnișoarele Irving și-au întocmit un balet penibil ; iar Isabel, cîteodată, cîntă din lojă „That's weakness now". Un fascicul luminos o proiectează, palidă și emoționată, ochilor burmezi. Se teme să apară pe scenă, cu trupul ei plăpînd desfigurat de sarcină.

Isabel — am crezut eu mult timp — e fericită. Acum respiră în voie ; acasă, de mai multe ori a încercat să se sinucidă și numai ochiul sever al d-nei Axon a scăpat-o. Se temea de prietene, se temea de d-l Axon. Se ascundea, nu mai întîlnea pe nimeni, renunțase la post pretextînd o slăbiciune anemică. Crezuse că nu știe nimeni. Și, totuși, știau toate prietenele, toți cunoscuții. Verna vorbise din plin, cu amănunte, pretutindeni. Și, deși d-na Axon o bătuse cu biciul — Verna tăgăduia, continua să jure pe Jesus-Christ că nu spusese un cuvînt. Lilian căpătase

friguri de spaimă ; nopțile visa soldați, duhuri, focuri și visa pe Verna spînzurată de limbă, iar pe Isabel legată cu mii de frînghii, și mii de oameni trăgeau frînghiile strigînd : aoo !...

Isabel era liniștită acum de zvonul pizmei și al rușinii. Ca să lămurească apropierea nașterii, scrisese împreună cu mine d-lui Axon și-și mărturisise greșeala, cerînd în același timp iertarea ; dar, numele soldatului nu se afla, ci Isabel lăsa să se înțeleagă că eu fusesem vinovatul. Mult timp n-am primit nici un răspuns. D-na Axon scria Isabelei pe ascuns, alăturînd și „sărutările" surorilor. După două luni însă, am cetit o scrisoare lungă și injurioasă de la Tom, care mă batjocorea că îi necinstisem sora și că cerusem căsătoria numai de teama Curții. Nu-mi recunoșteam prietenul ; Tom era aspru și murdar. Am tăcut.

Domnișoarele Irving se dovedesc prietenoase cu Isabel, dar pentru mine trădează un dezgustător, crunt dispreț. Și ele mă socotesc autorul unui fapt pe care nu l-am împlinit, pe care *nu-l puteam împlini*. Toți vecinii au aflat, toți funcționarii de la „Pearl Cinema". Eu mă doscopăr de o ciudată seninătate. Dar nu pot spune că sunt mulțumit ; nu pot spune nimic.

Nu-mi scrie nimeni. Plicul meu către Miss Roth l-am primit înapoi nedesfăcut. Înțeleg și nu mă supăr : Miss Roth se sufocă, gîndindu-se la mine, la mediocritatea actului și a vieții care mă așteaptă.

Mă plimb adesea, singur, pe plajă. E aceeași plajă cu coastă proaspătă a Burmei. Mă simt apropiat, mult, de birmanii buni și isteți. Altădată îmi plăceau statuetele birmane.

Rangoon, august. Isabel stă tot timpul în casă, slăbită, galbenă, urîțită. Cînd mă întorc de la „Pearl", în hainele mele de gală, o găsesc dormitînd și oftînd în odaia înăbușită de mousoon. E atît de diformă — cu pîntecul umflat în trup micșor — încît mă întreb cum de a putut ajunge soția mea. Și mă descopăr urînd-o. Și știu că ea

mă urăște, mă urăște de mult și niciodată nu mă va ierta pentru căsătoria noastră.

Am ghicit de ce am făcut acest pas: ca să înțeleg taina, să aflu pentru ce Isabel s-a dăruit soldatului după ce mă respinsese pe mine. Tot ce am crezut alt a fost minciună sau închipuire. Adevărul e numai acesta; să aflu, să aflu. Sunt muncit, sunt îndemoniat de pofta cunoașterii. De ce a căzut Isabel? Nu mai o numesc soția mea, pentru că n-a fost niciodată. Isabel dovedea de cîte ori o apropiam o asemenea spaimă încît căsătoria noastră nu e decît un nume. Dormim în aceeași odaie, pentru că Isabel nu e pudică — dar n-am sărutat-o și n-am îmbrățișat-o niciodată. Pielea, carnea, răsuflarea, nările ei — nu mă pot îndura. La orice atingere care încearcă să fie mîngîiere, se scutură înghețată.

Și, totuși, de ce a căzut Isabel? O chinui, întrebînd-o, insinuînd, amintinu-i faptul soldatului. Cîteodată sunt calm și zîmbitor, și întrebările mele o ard. Alteori, vorba mea e înfuriată, sălbatecă, murdară. Ea tace, suferă, plînge, rareori se roagă. Cred că a mărturisit d-relor Irving chinurile, pentru că Loveday m-a mustrat aspru și a amenințat.

Întrerup însemnarea aceasta. Azi trebuie să mă duc mai devreme la „Pearl", pentru că filmul e lung, iar patronul neîndurat.

— Spune, Isabel, îți place mult sălbăticia?... Și, totuși, eu nu am fost sălbatec în acea noapte de la Bristol? Spune, Isabel, spune...

— Doctore...

— Haide, haide, spune-mi pe nume, acum. Încearcă. Îmi știi numele? E un nume frumos, Isabel, e din țara mea. Îl știi?... E stupid să taci mereu, Isabel...

— Doctore, încetează, te rog...

— Haide, haide, zîmbeşte şi pentru mine, Isabel. Ai zîmbit numai o singură dată, pentru Algie. Nu mi-ai mulţumit. Şi totuşi, din doctorul tău n-a mai rămas acum decît un tapeur la „Pearl Cinema". Şi spune, Isabel, n-am făcut toate acestea pentru tine ?...

— Da, da, pentru mine le-ai făcut. Dar de ce ? Mă jignesc, mă umilesc, mă torturează, doctore. De ce le-ai făcut cînd *ştii* ?...

— Nu ştiu nimic, nu ştiu nimic. Aştept să-mi spui tu ; cît vrei să te rog ?...

Isabel a început să plîngă. Obrazul ei veşted, desumflat, se umilea cu lacrimi. Trupul mic şi deformat se cutremura suspinînd. M-am aşezat pe marginea patului şi am încercat s-o mîngîi. Eram liniştit ; spectacolul nu mă tulbura, nu mă mişca. Eram împietrit — şi voiam să ştiu, sunt neputincios să scriu cît de aprig voiam *să ştiu*.

— Spune, Isabel, Isabel... spune...

— Iartă-mă... Încetează... Tot rog, te rog...

Şi azi, şi mîine, şi peste zece zile. Eu mă rog, ea mă roagă. Şi între noi stăruie faptul, de dincolo, şi pentru el ne vom urî, ne vom urî.

De ce am scris ? De ce am scris toate acestea ?...

Cineva m-a vestit că Isabel mă cheamă. Am trimis medicul. Eu nu puteam părăsi cinematograful. Am repetat năuc uvertura din „Egmont", pentru că filmul arăta un asediu stupid într-o Franţă a Renaşterii. Tremuram, fără să înţeleg de ce. Îndată ce s-a sfîrşit, am alergat acasă. D-rele Irving se aflau cu un ceas mai înainte. Un medic francez, două surori de caritate, gazda şi slujnica birmană, bătrînă. Isabel mă chema, dar medicul nu m-a îngăduit în odaie.

Cît timp am stat în camera alăturată, prostit, îmbătrînit — nu-mi amintesc. Spre dimineaţă, am auzit glasuri : „băiat !" — şi am repetat şi eu cuvîntul, fără să-l înţeleg.

Astăzi, aproape de amiază, medicul m-a primit în odaie şi Isabel m-a recunoscut şi a zîmbit.

— Doctore...

Era atît de slăbită, încît m-am aplecat mult spre pat ca s-o înțeleg. Tremuram. Ea era calmă, senină, împăcată.

— Doctore, știi de ce... l-am primit ?

— Isabel, te rog...

— Acum îți pot spune... *Ție m-am dat atunci*... Din acea noapte eu m-am schimbat... nu știu cum să-ți spun. Am fost atît de cutremurată și de schimbată după încercarea ta... Toată împotrivirea mi-a pierit atunci. Tu n-ai vrut să te gîndești la mine... Și eu eram slabă, slabă... Și-mi plăcea... Iar Algie, și oricare alt... Dar tu, numai tu ai fost vinovatul...

După un răstimp, în care am întrezărit adevărul ca într-un vîrtej, a reînceput.

— Îmi pare rău că ai fost mîniat pe mine. Dar cum ți-aș fi putut spune că îmi plăceai ? Și nu m-ai fi crezut. Dar acum, îți pot spune tot... înțelege-mă...

* * *

Isabel a murit astăzi, spre seară. A murit cînd eu mă chinuiam să găsesc rugăminți și plînsete pentru iertare. A murit iertîndu-mă și împăcată, chemîndu-și mama.

Nu mă înțeleg ; scriu aici, *acum*. Dar sunt și eu calm, împăcat. Știu ce am de făcut. Voi trimite foile acestea, un post-scriptum neprevăzut, lui Mihail. Și nimeni nu va mai ști de mine, acolo. Acum am pentru ce trăi ; pentru fiul meu.

Iar toate lațurile Lui, toate ispitirile — s-au vînturat și s-au risipit. Diavolul nu mai mă poate întuneca, de acum. Pentru că am rod. S-a născut, și e viu, e viu și e al meu... Nu mai sunt sterp, nu mai sunt blestemat, pentru că o fecioară s-a îndurat pentru mine. Iar pruncul meu e născut prin fecioară. Și cît e de viu, de viu... și cît simt că e *al meu* !...

SFÎRȘIT

Tiparul executat la Imprimeria „Oltenia"
Comanda nr. 213
B-dul Mareşal Antonescu, nr. 102
CRAIOVA